

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**Соціометричний статус дошкільника
як чинник адаптації у групі ровесників**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2 курсу, 617 групи

Семотюк Мар'яна

Миколаївна

Керівник:

канд. психологічних наук,

доцент Колтунович Т.А.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2023 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Олійник М.І.

АНОТАЦІЯ

Семотюк М.М. Соціометричний статус дошкільника як чинник адаптації у групі ровесників. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 69 с.

Представлена магістерська робота зосереджується на вивченні соціометричного статусу дітей старшого дошкільного віку і його впливу на їх адаптацію до групи ровесників. У дослідженні використовувались кількісні та якісні методики для оцінювання соціального статусу дітей у групі, їх взаємодії з однолітками, а також рівня їх соціальної адаптованості. Аналізувались різні аспекти соціальної взаємодії та поведінки дітей у груповому середовищі дитячого садка, включаючи їх здатність до спілкування, створення дружніх відносин, взаємодопомоги та взаєморозуміння. Особлива увага приділялась виявленню чинників, що впливають на формування позитивного соціометричного статусу та сприяють ефективній соціалізації та адаптації дітей у колективі. Результати дослідження показали, що соціометричний статус має значний вплив на процес адаптації дітей до групи ровесників та їх загальне емоційне благополуччя. Рекомендації та корекційна робота, запропоновані на основі отриманих результатів, можуть бути корисними для педагогів та батьків у підтримці гармонійного соціального розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: соціометричний статус, старший дошкільний вік, адаптація, ровесники, соціальна взаємодія, групова динаміка, психологічне дослідження, соціальний розвиток, емоційне благополуччя, взаємовідносини.

ABSTRACT

Semotiuk M.M. Sociometric status of a preschooler as a factor in adaptation within a peer group. - Chernivtsi National University, 2023.

This master's thesis focuses on studying the sociometric status of older preschool children and its influence on their adaptation to peer groups. Quantitative and qualitative methods were employed to assess the social status of children within the group, their interactions with peers, and their level of social adaptability. Various aspects of social interaction and behavior of children in the group environment of the kindergarten were analyzed, including their ability to communicate, form friendships, cooperate, and understand others. Special attention was paid to identifying factors influencing the formation of a positive sociometric status and facilitating effective socialization and adaptation of children in the group. The findings demonstrate that sociometric status significantly affects the adaptation process of children to peer groups and their overall emotional well-being. Recommendations based on the results can be beneficial for educators and parents in supporting the harmonious social development of preschool children.

Keywords: sociometric status, older preschool age, adaptation, peers, social interaction, group dynamics, psychological research, kindergarten, social development, emotional well-being, interpersonal relations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Сутність поняття групи у психолого-педагогічній літературі.....	8
1.2. Зміст та структура методу соціометрії.....	15
1.3. Вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку у групах ровесників.....	22
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	33
2.1. Організація і методика проведення дослідження.....	33
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	38
2.3. Консультація для батьків і педагогів для успішної адаптації дітей до групи ровесників.....	43
2.4. Зміст та структура корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення рівня соціометричного статусу як чинника адаптації до групи ровесників.....	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження соціометричного статусу дошкільників є важливим, оскільки воно зосереджується на ранньому соціальному розвитку, який є ключовим для формування майбутніх соціальних взаємодій дитини. Соціометричний статус допомагає ідентифікувати дітей, які можуть мати труднощі в соціальній взаємодії, такі як ізоляція або відторгнення з боку однолітків, та виявляє потребу в ранньому втручанні. Розвиток емоційного інтелекту, включаючи здатність розуміти та виражати емоції, також є значущим аспектом, що впливає на загальний емоційний та соціальний розвиток дитини. Крім того, соціальні навички, набуті у дошкільному віці, грають важливу роль у підготовці дитини до шкільного життя, впливаючи на її успішну адаптацію в майбутньому. Дослідження дає можливість батькам, педагогам та спеціалістам розробити індивідуальні плани підтримки для дітей, сприяючи формуванню позитивних соціальних відносин і профілактиці булінгу та інших соціальних проблем. Загалом, це дослідження має велике значення для розуміння та розвитку соціальних навичок дошкільників, що є критичними для їхнього повноцінного соціального та емоційного розвитку.

Стан дослідженої проблеми. Дослідження соціометричного статусу дошкільників і його впливу на адаптацію в групі ровесників привертало увагу багатьох вчених з різних галузей. Зокрема, вивчалися питання впливу статусу на емоційний та психічний розвиток дитини, на формування її особистості в цілому (M. Roff, S. Sells); досліджувалися соціально-психологічні чинники детермінації статусу дитини дошкільного віку (Л.В. Артемова, В.У. Кузьменко, О.І. Кульчицька, Т.В. Сенько, G.W. Ladd, D. May) віку; особливості процесу усвідомлення та переживання дитиною свого становища в системі взаємин колективу (М.Й. Боришевський).

Мета дослідження – полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні впливу соціометричного статусу дошкільників на адаптацію до групи ровесників.

Завдання дослідження:

1. проаналізувати погляди науковців на сутність соціометрії та соціальної адаптації дітей дошкільного віку у науковій літературі;

2. розкрити складові «соціометричного статусу», та його вимірювання, охарактеризувати вплив вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку у групах ровесників;

3. визначити групи дітей з різним соціометричним статусом та розкрити особливості взаємовідносин між ними;

4. розробити практичні рекомендації та провести корекційну роботу по формуванню соціометричного статусу як чинника адаптації до групи ровесників та перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – адаптація дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – соціометричний статус дошкільника як чинник адаптації у групі ровесників.

Методи дослідження: теоретичні: ретроспективний та системно-структурний аналіз, порівняння, узгальнення, класифікація, систематизація, абстрагування.

Емпіричні: експеримент, опитування (анкетування, бесіда, тестування), соціометрія, «Сходинки», методика «Рукавички», тематичний малюнок «Я в дитячому садку».

Практичне значення результатів дослідження. Полягає у можливості використання запропонованих практичних рекомендацій вихователями та батьками, для адаптації дітей дошкільного віку до групи ровесників з різним соціометричним статусом та батькам.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що отримані результати дозволяють розширити наукове уявлення про значення

соціометричного статусу у адаптації дітей дошкільного віку до групи ровесників.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (70 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність поняття групи у психолого-педагогічній літературі

У XIX столітті вперше в розряд психологічної категорії було введено поняття групи. Проблеми груп є предметом вивчення соціальної психології, соціології, філософії, педагогіки. У різних галузях наук, зокрема у суспільних науках сутність поняття «група» трактується неоднозначно. Зокрема, представники соціальної психології визначають групу як стабільні співтовариства людей, які виходять за рамки простої спільності життєвих умов або інших загальних характеристик. Вони об'єднуються через взаємодію, спільну діяльність і систему відносин, керованих спільними інтересами, цінностями та нормами. Соціальна група в першу чергу відображає діяльність певного колективу або товариства. Її існування обумовлено спільною діяльністю її членів та місцем у суспільному розподілі праці, при цьому група виступає як активний учасник цієї діяльності.

У соціології групою вважається об'єднання людей, які мають спільну значущу соціальну ознаку, що ґрунтується на їхній участі в певній діяльності, пов'язаній системою взаємовідносин, які регулюються формальними або неформальними соціальними інститутами.

У педагогічних дослідженнях групу розглядають як людську спільноту, що виокремлюється на основі певної ознаки, наприклад, класової приналежності, наявності та характеру спільної діяльності, особливостей організації тощо [4, с.33].

Виконуючи різні функції, людина є членом різноманітних соціальних груп, які здійснюють певний вплив на формування свідомості особистості та визначають об'єктивне місце особистості в системі соціальних

взаємовідносин. Таким чином, особистість включається в систему поглядів, уявлень, норм, цінностей численних груп. Міжособистісні взаємостосунки утворюються на основі певних почуттів, що виникають у людей стосовно одне одного. Існують кон'юнктивні почуття, що зближують і об'єднують людей, і диз'юнктивні почуття, що роз'єднують людей. Інтенсивність того чи іншого почуття може бути різною, що впливатиме на діяльності групи.

Малі соціальні групи є підгрупами соціальних груп, де учасники знають один одного особисто та взаємодіють безпосередньо. Як правило, вони мають невелику чисельність і часто класифікуються як первинні або контактні групи через їхній безпосередній вплив на формування особистості, соціальної активності та психологічного стану індивіда.

Малі соціальні групи є фундаментальними елементами, які ініціюють процес розвитку особистості, стаючи невід'ємною частиною життєвого шляху кожної людини. Ці групи можуть бути різноманітними, від сім'ї до групи друзів або навіть випадкових зібрань людей, і в кожному випадку вони відіграють роль у соціальному житті індивіда [5, с.54].

Мала група відіграє важливе значення у житті людини, оскільки вона служить тією основною ланкою, через яку індивід вступає у безпосередній контакт зі суспільством. Ці групи є місцем, де індивід не тільки функціонує, а й розвивається як особистість, здобуває індивідуальні риси, засвоює досвід соціальної взаємодії.

Поняття «мала група» включає у себе соціальні одиниці, де учасники мають особистісні зв'язки один з одним і здійснюють безпосередній контакт. Ці групи, зазвичай, є невеликими за розміром, але відіграють важливу роль у формуванні особистості, оскільки впливають на потреби, соціальну активність і психологічний стан індивіда.

Науковці у галузі соціальної психології пропонують багато визначень малих груп. Вони можуть об'єднувати людей на основі спільних цілей, інтересів, умов життя, віку, статі, а також культурної, релігійної або

професійної приналежності. Соціальна спільнота, таким чином, визначається як сукупність людей, що ділять однакові умови життя, інтереси, а також приналежність до певних культурних чи територіальних груп.

Значна частина праць дослідників, присвячена визначенню поняття малої групи. Згідно з Р. Бейлзом, мала група – це група людей, які активно тісто взаємодіють між собою, щоб кожен міг ідентифікувати інших учасників. Науковець Дж. Хомас розглядає малу групу як сукупність людей, що взаємодіють протягом певного часу, де можливий прямиий контакт без посередників. Мала група - це невелике об'єднання людей, зайнятих спільною соціальною діяльністю та спілкуванням, яке є основою для розвитку емоційних стосунків, групових норм і процесів [45, с.321].

Загальний аналіз різних підходів до визначення малої групи дозволяє виокремити ключові аспекти її розвитку. Основою малої групи є спільна мета, яка об'єднує членів групи в єдину діяльність, формує загальні цінності та методи взаємодії. Крім того, значну роль відіграє безпосередній контакт між учасниками групи, що сприяє інтенсивному міжособистісному спілкуванню [32, с.76].

Малу групу можна визначити як обмежену за розміром спільноту, члени якої мають тісні взаємозв'язки та прямиий контакт один з одним, об'єднані спільними цілями та завданнями. Ці елементи стають основою для їхньої взаємодії, впливу один на одного, розвитку спільних норм, процесів, інтересів, а також формування стабільних міжособистісних стосунків і забезпечують тривале існування групи [9, с.65].

Марвін Шоу, американський спеціаліст з групової психології, характеризує малу групу як об'єднання двох або більше людей, що активно взаємодіють так, що кожен впливає та відчуває вплив від інших. Він виокремлює такі характеристики малої групи, як стабільність існування,

наявність спільних цілей, формування групової структури та усвідомлення учасниками своєї спільності та приналежності до групи [12, с.124].

Група у суспільстві не існує в ізоляції; її наявність в соціальній структурі визнається іншими членами спільноти. Як підкреслює Р. Браун, однією з ключових особливостей малої групи є її сприйняття як окремої цілісної одиниці іншими особами, які перебувають поза нею. Це усвідомлення присутності групи як єдиної одиниці є важливою характеристикою її соціальної ролі та впливу [75, с.23].

В психології термін «контактна група» набуває конкретного значення, оскільки мала група не обмежується простими людськими контактами. Вона включає взаємодії, які підкріплюються певними соціальними зв'язками і мотивовані спільною діяльністю.

У суспільстві існує велика різноманітність малих груп, тому для їх дослідження необхідно розробити класифікацію. Станом на сьогоднішній день виокремлюють три основні типи класифікацій малих груп:

1. Первинні та вторинні групи, де первинні зазвичай мають тісніші емоційні зв'язки, а вторинні більш зорієнтовані на досягнення конкретних цілей;
2. Формальні та неформальні групи, розділені за ступенем офіційної організації та структури;
3. Групи членства та референтні групи, де перші включають індивідів як активних членів, а другі служать для них еталоном чи образом для наслідування [69, с.456].

Класифікація малих груп на «первинні» та «вторинні», запропонована Ч. Кулі, вважається фундаментальною у соціальних дослідженнях. Первинні групи, до яких належать сім'я, дитячі групи, групи сусідів, відіграють ключову роль у соціальному розвитку особистості. Вони характеризуються глибокими особистими зв'язками, тривалістю, безпосередністю спілкування та малою чисельністю учасників. Ці групи

формують міцне почуття спільності та солідарності серед своїх членів і відіграють найважливішу роль у вихованні соціальних цінностей та ідеалів індивіда. Через ці групи людина вперше засвоює суспільні цінності та традиції, які формують її первинну соціалізацію. Відсутність або недостатність міжособистісних зв'язків у цей період може призвести до негативних наслідків у розвитку особистості [69,с.87].

За дослідженнями Ч. Кулі, первинні групи виконують дві основні функції: вони є джерелом моральних норм, які людина засвоює у дитинстві та керується ними протягом усього життя, а також служать підтримкою та стабілізацією для дорослої людини. Кулі також розглядав особистість як відображення психічних реакцій на думки оточуючих про неї, відоме як теорія «дзеркального Я». Первинна група, будучи частиною ширшої соціальної структури, виступає як трансформатор суспільних ідей, установок та норм.

Малу групу характеризує психологічна та поведінкова спільність її членів, що виокремлює та відокремлює групу, робить її відносно авторитетним соціально-психологічним утворенням [20].

Первинні групи не існують ізольовано, а є невід'ємною частиною ширшої соціальної системи. Ч. Кулі ввів поняття «вторинна група» для опису об'єднань людей, що формуються на базі спільної мети чи завдань, але без тісних особистісних зв'язків. Такі групи, як класи, нації, політичні партії, є частиною соціальної структури суспільства і включають індивіда в основному через виконання ними певних функцій. Ідеал «морального співтовариства», який охоплює широкі питання соціальної еволюції та розвитку, зв'язує первинні та вторинні групи, впливаючи на загальний стан суспільства [32, с.65].

Дослідник Е. Мейо запропонував розділення соціальних груп на формальні та неформальні. Формальні групи визначаються строгою регламентацією ролей та поведінки їх членів через офіційні правила та

інституційні норми. Такі групи створюються для виконання чітко визначених функцій у межах загальної системи. Вони накладають обмеження на особистісні особливості своїх членів, регулюючи їхні стосунки, обов'язки та оцінювання на основі займаних посад, а не особистих якостей.

Елтон Мейо виявив, що крім офіційно визначених груп, які функціонують за встановленими правилами, існують також неформальні групи. Це стало зрозуміло під час хотторнських експериментів, коли було встановлено, що для ефективної роботи важливо, щоб працівники відчували себе не ізольованими одиницями, а інтегрованими членами організації або колективу. Такі неформальні групи, що виникають у межах формальних структур, базуються на особистих відносинах, спільних інтересах та взаємних симпатіях. Це тип соціальних відносин, який відрізняється відносною незалежністю від формальних структур і не має чітко визначеної мети групової діяльності. Неформальні групи відомі також як психологічні або інтересові групи, оскільки вони формуються на основі емоційних зв'язків або спільних інтересів членів групи [5, с.126].

Співіснування формальних та неформальних структур у малій групі впливає на соціально-психологічний клімат усередині неї. Взаємини та емоційний стан у групі формуються на основі цих двох видів структур, які визначають моральний та емоційний аспекти людських відносин у групі.

Щодо різновидів малих груп, виділяють два основні типи: групи членства та референтні групи. Термін «референтна група» був запроваджений американським соціальним психологом Г. Хайменом, який використовував його для опису груп, стандарти яких особи приймають, незалежно від того, чи є вони їхніми реальними членами. М. Шеріф поділив групи на два типи: групи членства, до яких індивід належить, але не відчуває себе пов'язаним їхніми цінностями та нормами, і референтні групи, які індивіди вважають еталоном для оцінки своєї поведінки та

становища. Референтна група може бути як групою, до якої індивід фактично належить, так і групою, до якої він прагне належати [6, с.452].

Концепція «малої групи» та «колективу» часто обговорюється в науковій літературі. Вважається, що колектив – це особливий стан малої групи, що досягла високого рівня соціально-психологічної зрілості. Колектив, на відміну від звичайної малої групи, об'єднує осіб із спільними цілями та інтересами, які відповідають суспільним цілям. Мала група може представляти собою просту сукупність людей, об'єднаних спільною метою, але не досягає рівня колективу, що характеризується більш складними соціальними та психологічними відносинами.

Становище дітей дошкільного віку в групі ровесників може неодноразово змінюватися. Одним із видів груп є колектив – який визначається як організаційна форма об'єднання людей на основі на основі певної, суспільно значущої діяльності [22, с. 202]. Особливістю групи дошкільників є їх відносна неформальність і гнучкість, адже вони мають незначну кількість чинних правил, які є нестійкими за своїм складом.

Таким чином, мала соціальна група виступає як важлива частина соціальної системи, в якій проявляються прямі міжособистісні взаємодії, визначається місце і роль людини в соціумі, і демонструється індивідуальність у процесі спілкування та взаємодії. Малі соціальні групи відіграють ключову роль у формуванні особистості та соціальній взаємодії. Вони є первинними ланками соціальної структури, де індивіди вступають у безпосередні контакти, розвивають міжособистісні відносини, і де формуються основні соціальні норми та цінності. Різноманітність малих груп (первинні, вторинні, формальні, неформальні, групи членства та референтні групи) забезпечує комплексний підхід до соціалізації та розвитку особистості, відображаючи її різні аспекти та потреби. Водночас, вони відображають більшу соціальну систему і взаємодіють із нею, що вказує на їхню інтегрованість у ширший соціальний контекст [23, с.45].

1.2. Зміст та структура методу соціометрії

Соціометрія - це метод соціально-психологічного дослідження, який був розроблений австрійсько-американським психологом Якобом Морено у 1930-х роках. Цей метод спрямований на вимірювання взаємодій та відносин між членами групи. Його праця, «Who Shall Survive?» у 1934 році, вважається фундаментальним твором у соціометрії. Морено вважав соціометрію ключем до розуміння соціальних груп та їх динаміки. Основна ідея соціометрії полягає у виявленні соціальних відносин, переваг, виборів та відкидань серед членів групи [5, с.67].

Науковцями, які досліджували дану проблему були: А.Левінс, американський психолог, який розвивав соціальну психологію груп. Його робота з групової динаміки і системного аналізу мала значний вплив на подальший розвиток соціометрії.

Американський психіатр Гаррі Стек Саллівен розвивав теорію міжособистісних відносин, яка має тісний зв'язок з соціометрією, особливо в контексті терапевтичних груп та соціальної інтеграції.

Основними компонентами соціометрії є: соціометричні тести, теорія соціальної атракції та відштовхування та соціограми. Соціометричні тести, розроблені Якобом Морено, зосереджені на виявленні емоційних відносин та переваг між членами групи. Ці тести дають змогу аналізувати, як учасники групи сприймають один одного, кого вони вважають своїми друзями, союзниками, або навіть антипатіями. Ключовими аспектами соціометричних тестів є: преференції у відносинах – учасникам пропонується вибрати осіб з групи, з якими вони найбільше хочуть співпрацювати, спілкуватися або проводити час разом; різні контексти: запитання можуть бути запропоновані в різних контекстах, наприклад, «З ким б ви хотіли працювати над завданням» або «З ким б ви хотіли піти на прогулянку?»; аналіз соціальних відносин: відповіді учасників дозволяють створити соціограму, яка візуалізує соціальні

відносини в групі, виявляючи ізольованих членів, підгрупи, лідерів; емоційні відносини та групова динаміка: ці тести виявляють не тільки формальні, але й неформальні відносини, допомагаючи зрозуміти, як емоційні відносини впливають на групову динаміку; особливості застосування: соціометричні тести використовуються у різних сферах – від освіти та терапії до організаційного розвитку і управління персоналом [12, с.231].

Соціометричні тести Морено стали основою для багатьох сучасних методів дослідження соціальних відносин та і досі широко використовуються у соціальних науках для вивчення групових процесів.

Теорія соціальної атракції та відштовхування, розроблена Якобом Морено, є ключовою частиною соціометрії та вивчення групових динамік. Вона базується на ідеї, що вибір та преференції індивідів у міжособистісних відносинах формують структуру соціальних груп. Основними аспектами цієї теорії є наступні: вибір та преференції: Морено вважав, що вибір, який роблять люди стосовно того, з ким вони хочуть спілкуватися чи працювати, визначає основні соціальні структури в групі; соціальна атракція полягає у тому, що люди схильні вибирати осіб, до яких відчувають симпатію або з якими мають спільні інтереси, цінності або цілі; соціальне відштовхування: конфлікти та антипатії також грають важливу роль у формуванні групових динамік, сприяючи утворенню підгруп та ізольованих індивідів; вплив на групову динаміку: соціальні взаємодії, засновані на атракції та відштовхуванні, впливають на ролі, статуси та взаємодії в межах групи [32, с.65].

Теорія соціальної атракції та відштовхування Морено має важливе значення для розуміння того, як формуються соціальні групи, які фактори сприяють груповій єдності чи роз'єднаності, та як це впливає на ефективність та продуктивність групової діяльності [9, с.76].

Соціограми є ключовим інструментом у соціометрії, що дозволяє візуалізувати соціальні відносини всередині групи. Ці графічні зображення дають змогу глибше зрозуміти, як формуються міжособистісні зв'язки та

соціальні структури. Основними аспектами соціограм є наступні: візуалізація соціальних зв'язків: соціограми відображають соціальні зв'язки між членами групи, включаючи симпатії, антипатії, вибори спілкування та інші соціальні взаємодії; ідентифікація соціальних ролей та статусів: за допомогою соціограм можна виявити лідерів, популярних членів групи, а також тих, хто знаходиться поза межами соціальних взаємодій; аналіз групових динамік: соціограми допомагають аналізувати, як взаємодії між різними членами впливають на групову динаміку, зокрема на формування підгруп, коаліцій, та ізольованих індивідів; планування втручання: на основі соціограм можна розробляти стратегії для втручань у групові процеси, такі як підвищення соціальної інтеграції, розвиток лідерських якостей, або вирішення конфліктів [6, с.125].

Соціограми відіграють важливу роль у виявленні та розумінні прихованих аспектів групових відносин, дозволяючи бачити не лише поверхневі взаємодії, але й глибші соціальні структури та динаміки.

У психології та соціології статус розглядають як визнання й оцінку з боку інших індивідів чи певних формальних інстанцій. За М.Вебером, статус визначається як позитивна чи негативна оцінка честі й слави груп, індивідів або позицій. Статус — це певний ранг, приписуваний індивідами або громадською думкою.

Статус індивіда в групі – це соціально-психологічна характеристика його становища в системі внутрішньогрупових відносин, ступінь авторитетності для решти учасників. Внутрішня установка людини в системі внутрішньогрупових відносин – це особисте, суб'єктивне сприйняття нею свого власного статусу, те, як вона оцінює своє реальне становище, свій авторитет, ступінь впливу на інших членів групи. Дійсний статус і його сприйняття людиною може збігатися або розходитися [45, с.128].

Поняття «соціометричний статус» в соціометрії та соціальній психології відноситься до позиції, яку індивід займає у соціальній структурі

групи, заснованій на міжособистісних відносинах та виборах. Це становище визначається через рівень прийняття чи відкидання індивіда іншими членами групи.

Соціометричний статус може вказувати на позитивну та негативну позицію в групі. Позитивний соціометричний статус характеризує лідерську позицію члена групи. Лідери – це люди, здатні чинити більший вплив на інших людей. Вони посідають центральне місце в комунікаційній структурі групи, і виявлені ними ініціативи більш ефективні, ніж ініціативи інших членів групи. Лідерам належить найважливіша роль у виборі напрямку руху групи, у збереженні її традицій і звичаїв, і вони вселяють в інших членів групи впевненість у досягненні поставлених перед ними цілей [8, с.129].

Негативний соціометричний статус характеризує дезорганізуючі тенденції в поведінці члена групи. Найпростіший прийом визначення соціометричного статусу - процедура таємного голосування за того чи іншого кандидата під час виборів за конкурсом.

Іншою важливою персонально змінюваною величиною, що характеризує поведінку особистості в соціальному мікросередовищі, є емоційна експансивність. Ця величина є показником соціально-психологічних властивостей суб'єкта комунікації в групі. Експансивність фіксує емоційно-психологічне ставлення до особистості в групі, її роль у спілкуванні з іншими.

Соціометричний статус особистості вимірюють за допомогою соціометрії. У процесі вимірювання часто виявляються такі внутрішньогрупові утворення, як діади і тріади. Я.Морено стверджував, що існують зірки, які складаються з лідера та його послідовників. Методологічний і технічний апарат соціометрії позначається мікросоціологією. Сутність мікросоціології полягала в приведенні соціологічного погляду на групу з боку стороннього спостерігача до

розгляду групового процесу з точки зору психології члена групи. Це дало змогу вивчати соціальне ціле в повсякденному життєвому змісті [65, с.342].

Основні аспекти соціометричного методу та технік включають.

Соціометрія зосереджується на вимірюванні соціальних змінних, що відображають якість взаємин між особами в групах.

Соціометричні інструменти можуть використовуватися в різних областях, таких як соціологія, соціальна психологія, антропологія, психіатрія та педагогіка, для аналізу взаємовідносин у групах.

Соціометрія досліджує динаміку малих груп, вплив на індивіда та сприйняття ним соціального середовища.

Застосування соціометричних технік може призводити до переструктуризації груп, поліпшення взаємовідносин, вирішення конфліктів та підвищення ефективності групової діяльності.

Кількісний вимір соціометрії представлений соціометричними індексами, які описують різні емпіричні концепції.

Зазвичай, індивіди зі схожими статусами мають тенденцію об'єднуватися. У більших мікрогрупах формуються об'єднання навколо "зірок" групи, тоді як менш популярні члени схильні формувати діади чи тріади. Наявність у групі конфліктних зв'язків або великої кількості відхилень може свідчити про проблеми у взаємовідносинах. Члени розпадаючоїся групи часто шукають можливості приєднатися до інших підгруп, що призводить до зміни групової структури [32, с.45].

Питання про статус, який посідає дитина в системі міжособистісних стосунків, і чинники, що його визначають, досліджували вітчизняні та зарубіжні психологи. Так, у роботі Walker (2004) описано дослідження поведінки дітей 4-5 років (близько 200 дітей) залежно від їхнього соціометричного статусу. У роботі Braza було показано, що в соціальних взаєминах дітей найбільші відмінності дають два показники:

1. лідерство.

2. Готовність слідувати за лідером.

Непряме підтвердження ролі дорослого у встановленні соціометричного статусу дитини було отримано в дослідженнях Krantz. Виявилось, що соціометричний статус дитини-дошкільника позитивно корелює зі ступенем її участі в соціальній діяльності. Соціальна активність дітей дошкільного віку цілком організовується і підтримується дорослим, тому дані Krantz свідчать на користь впливу оцінок дорослого на соціометричний статус дитини-дошкільника. Також виявилось, що діти, залучені в соціальну взаємодію, можуть передбачити свій соціометричний статус точніше за дітей, які не беруть участі в соціальній діяльності. Цікаві дані були отримані в дослідженні Sandstrom і Coie, в якому вивчали зв'язок між соціометричним статусом і агресивністю [49, с.312].

Основними статусами у соціометрії науковці викоремлюють наступні: популярний - ці індивіди часто вибираються своїми одногрупниками. Вони мають високий рівень прийняття у групі та часто вважаються лідерами або впливовими особами. Для них характерні високі соціальні навички, емпатія, впевненість, позитивний вплив на інших; Відкинутий - ці особи часто відкидаються або ігноруються своїми однолітками. Вони можуть відчувати соціальну ізоляцію та мати низьку самооцінку. Можуть мати проблеми зі встановленням соціальних зв'язків, бути агресивними або сором'язливими [65, с.32].

Контроверсійний – ці особи одночасно і вибираються, і відкидаються. Вони можуть мати друзів та ворогів у групі, а їхні стосунки часто є складними та амбівалентними. Вони мають здатність викликати сильні, але суперечливі емоції у інших, можуть бути харизматичними, але і провокативними. Проігнорований - ці індивіди рідко вибираються або відкидаються. Вони часто залишаються поза увагою або не помічаються в групі. Можуть бути тихими, сором'язливими, малоактивними в соціальних ситуаціях. Середній - ці особи мають нейтральний або змішаний

соціометричний статус. Вони не мають виражених позицій як популярні або відкинуті. Зазвичай мають декілька друзів, не викликають сильних позитивних або негативних емоцій у інших.

Розуміння цих категорій соціометричного статусу є важливим для педагогів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців, які працюють з групами, особливо з дітьми та підлітками, оскільки це допомагає ідентифікувати соціальні потреби індивідів та розробляти втручання для підтримки здорової групової динаміки.

Соціометричний статус має значний вплив на розвиток особистості та соціальну взаємодію індивіда в групі. Цей статус визначається через соціальні вибори, які роблять члени групи, і має наступні важливі аспекти: відчуття приналежності, самооцінка, соціальна взаємодія, емоційний стан

Таким чином, соціометричний статус людини в структурі емоційних вподобань можна розглядати як деякий вираз ступеня привабливості, симпатичності особистості для інших. Що вищий статус, то привабливіший цей член групи для інших, то вища потреба у спілкуванні з ним, увазі з його боку. У відчутті приналежності індивіди з високим соціометричним статусом зазвичай відчувають сильну приналежність до своєї групи. це пов'язано з підтримкою та прийняттям з боку інших членів групи. Почуття приналежності сприяє психологічному благополуччю, формуванню позитивної самоідентифікації та зміцненню соціальних зв'язків [54, с.45].

Самооцінка - соціометричний статус може мати значний вплив на самооцінку індивіда. популярність чи визнання в групі може підвищувати самооцінку, тоді як відкидання чи ігнорування може її знижувати. Висока самооцінка пов'язана з кращою адаптацією та психологічним благополуччям, тоді як низька самооцінка може сприяти розвитку негативних емоційних станів і соціальних проблем.

Соціальна взаємодія – індивіди з високим соціометричним статусом часто більш активні у соціальних взаємодіях і можуть впливати на групові

рішення та динаміку. Активна соціальна взаємодія може сприяти розвитку соціальних навичок, формуванню міжособистісних стосунків та соціальному навчанню. Емоційний стан – соціометричний статус впливає на емоційний стан індивіда. позитивний статус сприяє почуттю щастя та задоволення, тоді як негативний статус може призводити до відчуття відчуженості, стресу чи навіть депресії. Емоційне благополуччя є важливим для загального психологічного здоров'я, успіху в соціальних взаємодіях та адаптації до групового середовища [32, с.123].

Соціометрія являє собою методологію та набір технік, розроблених для вимірювання, аналізу та розуміння соціальних взаємовідносин та структур у групах. Цей метод акцентує на якісних аспектах міжособистісних зв'язків і забезпечує кількісне відображення цих зв'язків через соціометричні індекси. Соціометрія застосовується у різних областях, включаючи соціологію, психологію, педагогіку, щоб вивчати як окремі особистості, так і динаміку всієї групи в контексті їх соціального оточення.

Соціометричний статус особи в групі визначається на основі рівня прийняття чи відхилення цієї особи іншими членами групи. Він відображає популярність, вплив або ізоляцію індивіда в соціальному контексті групи. Соціометричний статус може впливати на міжособистісні стосунки, самооцінку та загальне психологічне благополуччя особи.

У загальному, соціометрія та соціометричний статус відіграють важливу роль у вивченні соціальних структур, динаміки груп та взаємодії між їх членами. Ці інструменти дозволяють виявляти схеми взаємодії, покращувати комунікацію та вирішувати конфлікти у групових відносинах, тим самим сприяючи ефективності та гармонії в соціальних колективах.

1.3. Вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку у групах ровесників.

Вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку в соціальних групах є значущим аспектом у розумінні їх соціального розвитку та взаємодії. Соціометричний статус відображає ступінь прийняття або відкидання дитини членами їхньої соціальної групи, часто в контексті шкільного класу чи іншого освітнього середовища. Взаємовідносини в групі передбачають певну класифікацію елементів підсистеми. У кожній із підсистем взаємовідносин існує своя статусно-рольова структура, в якій закріплені формальні та неформальні відносини членів групи, їхнє становище в ранговому розподілі щодо характерної для неї еталонної шкали цінностей. Поняття "позиція" характеризує місце особистості в системі внутрішньогрупових соціально-психологічних координат, у якому злиті воедино об'єктивні чинники становища особистості та суб'єктивне відображення, рефлексія, інтелектуально-емоційний відгук особистості, що виражається в усвідомленні та переживанні цього свого становища [17, с.65].

Соціометричний статус є основним чинником, що визначає становище особистості в підсистемі особистих стосунків, який характеризується рівнем емоційної переваги даного індивіда порівняно з іншими членами групи. Взаємозв'язок міжособистісних установок індивіда є також визначальним чинником. Третім елементом у структурі позиції особистості в системі особистих стосунків є усвідомлення, переживання своїх взаємин [67, с.123].

Соціометричний статус дошкільника вимірюється обраністю в групі. Чим більше дітей обирають даного індивіда, тим вищий його соціометричний статус. Співвідношення числа членів групи, які отримали різну кількість виборів, кваліфікується як статусна структура особистих взаємин. Соціометричний статус є елементом підструктури особистих взаємин, його рівні описують становище члена групи саме в цій підсистемі.

Особистість може мати інше становище в інших групових підструктурах [56, с.78].

Характерною особливістю статусної структури особистих взаємин є нерівномірність кількісного складу статусних категорій, відносна інваріативність співвідношення цих категорій. Нерівномірність чисельності членів групи з різним статусом пов'язана з нерівномірністю розподілу соціометричних виборів усередині групи [8, с.195].

Становище особистості в підсистемі особистих взаємин визначається не тільки її статусом, а й взаємністю, симетричністю стосунків з іншими членами групи. Отже, структура особистих взаємин складається з двох головних змінних - соціометричного статусу індивіда та показника взаємності його стосунків, яка в соціометричному опитуванні фіксується як взаємний вибір. Феномен взаємності симпатій, емоційної переваги, міжособистісної установки, що виявляється у взаємному виборі, можна проаналізувати з двох взаємопов'язаних, та все ж таки доволі самостійних точок зору.

Особистісний аспект характеризує наявність або відсутність взаємності, під якою можна розуміти кількість взаємних виборів із загального числа зроблених індивідом виборів, черговість взаємного вибору, сталість взаємності та інші показники, що є важливою характеристикою стану взаємовідносин особистості з іншими членами групи.

Груповий аспект відображає загальне вираження взаємності, зафіксоване в даній групі, вважається одним з основних параметрів, що вимірюють стан міжособистісних стосунків [8, с. 207].

Для визначення проблем адаптації в малій групі дітей у психології часто використовують метод соціометричного дослідження. У малій групі визначальними є особисті контакти, емоційні відносини, специфічні цінності та норми поведінки. Так група в дитячому садку - це соціально-

педагогічне явище, що розвивається під впливом вихователів, які ставлять соціально значущі цілі. Дана група являє собою ранній щабель соціальної організації, в ній є зачатки саморегуляції. Завдяки спілкуванню в дитини розвиваються різноманітні види діяльності, формуються перші стосунки з однолітками, значущі для становлення її особистості [59, с.321].

Науковці виокремлюють такі структурні одиниці в дитячій групі:

- поведінкова, яка розглядає спілкування, взаємодію у спільній діяльності та поведінку члена групи, адресовану іншому;

- емоційна, що розглядає міжособистісну взаємодію. До неї відносять ділові відносини, оціночні та власне особистісні відносини.

- когнітивна, що розкриває сприйняття і розуміння дітьми один одного, результатом є взаємні оцінки і самооцінки [20,с.78]. Розглянемо детальніше кожен із них.

У дитячій групі поведінкова структурна одиниця є ключовим елементом, який відображає, як діти взаємодіють один з одним у різних соціальних ситуаціях. Цей аспект досліджується з точки зору трьох основних компонентів: спілкування, взаємодія у спільній діяльності та індивідуальна поведінка, адресована іншим членам групи.

Спілкування: У дитячій групі спілкування має життєво важливе значення, оскільки воно є основою для розвитку міжособистісних відносин та соціальних навичок. Через спілкування діти вчаться виражати свої думки, почуття, діляться досвідом і вчаться розуміти інших. Якість спілкування впливає на формування емоційних зв'язків та розвиток соціальної компетентності.

Взаємодія у спільній діяльності: Спільна діяльність, як то гра, навчання чи спільні проекти, є фундаментом для взаємодії в дитячих групах. У процесі спільної діяльності діти не тільки розвивають навички співпраці та командної роботи, але й вчаться вирішувати конфлікти, демонструвати толерантність і виявляти емпатію до інших [54, с.231].

Індивідуальна поведінка, адресована іншому: Цей аспект охоплює, як діти взаємодіють з іншими на індивідуальному рівні, включаючи поведінкові реакції на дії інших, способи вираження підтримки, конкуренції або конфлікту. Це також включає в себе розвиток самосвідомості та вміння адаптуватися до соціальних норм та очікувань групи [21, с.54].

Усі ці компоненти взаємопов'язані та взаємозалежні, формуючи складну структуру соціальних відносин у дитячій групі. Вони сприяють соціальному та емоційному розвитку дитини, формуванню її ідентичності, а також впливають на загальну атмосферу та динаміку всередині групи.

У контексті структури дитячих груп, емоційна структурна одиниця займає важливе місце, оскільки вона відображає емоційну сторону міжособистісних взаємодій. Основні аспекти емоційної структурної одиниці в дитячих групах включають:

Ділові відносини: Цей аспект стосується взаємодії між дітьми у рамках певних діяльностей або завдань. Це може бути, наприклад, спільне виконання проекту, гра, навчальна активність тощо. У цьому контексті діти вчаться працювати разом, ділитися відповідальністю та вирішувати завдання, що передбачає розвиток організаційних та кооперативних навичок

Оціночні відносини: Оціночні відносини відображають, як діти оцінюють одне одного та як ці оцінки впливають на їхні взаємини. Це може включати сприйняття інших дітей як авторитетів або лідерів, а також оцінку їхніх здібностей, характеру та поведінки. Такі оцінки можуть формувати дружбу та соціальні зв'язки, а також впливати на взаємодопомогу та конкуренцію у групі [53, с.201].

Особистісні відносини: Особистісні відносини в дитячих групах стосуються безпосередніх емоційних зв'язків між дітьми. Це може включати дружбу, взаємну симпатію, а також конфлікти та антипатії. Особистісні відносини важливі для емоційного розвитку дітей, оскільки

вони сприяють формуванню самосвідомості, емпатії, здатності до вираження та розуміння емоцій.

Розуміння та аналіз цих аспектів емоційної структури дитячих груп дозволяє краще зрозуміти динаміку взаємодій та розвиток дитини в соціальному контексті. Зокрема, це допомагає вчителям, батькам та психологам ефективніше впливати на процеси соціалізації та емоційного благополуччя дітей [12, с.523].

Когнітивна структурна одиниця в дитячій групі має ключове значення для розвитку взаєморозуміння та соціальної взаємодії серед дітей. Ось основні аспекти:

Сприйняття одне одного: Діти сприймають та інтерпретують поведінку, емоції та наміри своїх однолітків. Це сприйняття формується на основі власного досвіду, соціальних навичок та здатності до емпатії. Як діти сприймають одне одного, також впливає на їхні взаємини і поведінку у групі.

Розуміння соціальних взаємодій: Когнітивна одиниця охоплює також здатність дітей розуміти соціальні норми, правила групової поведінки та очікування. Розвиток цих навичок сприяє ефективній соціалізації та інтеграції в групове середовище [12, с.65].

Взаємні оцінки: Когнітивні процеси дітей включають у себе формування оцінок щодо своїх однолітків. Ці оцінки можуть бути засновані на спостереженнях, власних досвідах та взаємодіях із іншими дітьми. Вони впливають на вибір друзів, формування стосунків та створення соціальних ієрархій.

Самооцінки: Крім оцінки інших, діти також розвивають свої самооцінки, які є важливими для їхнього самопочуття та самоідентифікації. Самооцінка впливає на самоповагу, мотивацію до соціальної взаємодії та загальний емоційний стан.

Когнітивний розвиток у дітей має вирішальне значення для формування їхніх соціальних навичок та розуміння міжособистісних відносин. Розвиток когнітивної структурної одиниці в дитячих групах може сприяти більш гармонійній і збалансованій соціальній взаємодії, а також

Дослідники зазначають, що в дитячій групі за наявності відносно тривалих прив'язаностей існує ситуативність стосунків. Діти можуть не помітити відсутність однолітка, забути про його існування. Значущі зв'язки виникають зазвичай з однолітками своєї статі, з якими найбільше відбувалася взаємодія [65, с.187].

На популярність дошкільнят впливають ігрові здібності: характер соціальної активності та ініціативності в сюжетно-рольових іграх. Дослідження науковців показують, що становище дітей у рольовій грі неоднакове - вони виступають у ролі ведучих, інші - у ролі ведених. Перевага дітей та їхня популярність у групі багато в чому залежать від їхньої здатності вигадувати й організовувати спільну гру. У дослідженнях багатьох вчених становище дитини в групі також вивчали у зв'язку з успішністю дитини в конструктивній діяльності. Було показано, що підвищення успішності в цій діяльності підвищує кількість позитивних форм взаємодії і підвищує статус дитини [54, с.234].

Вчені в результаті досліджень зробили висновок, що на популярність дитини, її статусне становище впливає успішність в організації ігрової діяльності. Однак під час оцінювання успішності в будь-якій діяльності важливий не стільки її результат, скільки визнання цієї діяльності з боку оточення. Якщо успіхи дитини визнаються оточуючими, що перебуває у зв'язку з ціннісними установками групи, то поліпшується ставлення до неї з боку однолітків. Своєю чергою, дитина стає активнішою, підвищується самооцінка і рівень домагань [20, с.89].

Інша група психологів-дослідників аналізує феномен дитячої популярності з точки зору потреби дітей у спілкуванні та ступеня

задоволення цієї потреби. Ці роботи базуються на положенні про те, що в основі формування міжособистісних стосунків і прихильності лежить задоволення комунікативних потреб. Якщо зміст спілкування не відповідає рівню комунікативних потреб суб'єкта, то привабливість партеру зменшується, і навпаки, адекватне задоволення основних комунікативних потреб веде до надання переваги конкретній людині, яка задовольнила ці потреби. Результати експериментальних робіт, показали, що найбільшу перевагу надають дітям, які демонструють доброзичливу увагу партнеру - доброзичливість, чуйність, чутливість до впливів однолітка. Результати досліджень встановили, що популярні діти самі мають загострену, яскраво виражену потребу в спілкуванні та у визнанні, яку прагнуть задовольнити [20,с. 161].

Проведений нами аналіз праць учених засвідчив, що в основі вибірових прив'язаностей дітей можуть бути найрізноманітніші якості: ініціативність, успішність у діяльності (включно з ігровою), потреба у спілкуванні та визнанні однолітків, визнання дорослого, здатність задовольнити комунікативні потреби ровесників.

Науковцями визначено труднощі у спілкуванні, які негативно позначаються на статусі дошкільника, викликають озлобленість, агресію:

- з дитиною не хочуть гратися, відкидають її;
- взаємовідносини з дитиною мають формальний характер;
- дитина не бажає гратися з однолітками, налаштованими доброзичливо;
- діти уникають контакту, дитина не прагне до спілкування;

Перелічені вище труднощі адаптації виникають через відсутність одного з параметрів:

- наявність взаємних симпатій;
- наявність інтересу до діяльності однолітка, прагнення грати разом;

- наявність співпереживання;
- наявність здатності «приспосовуватися» один до одного;
- наявність необхідного рівня ігрових умінь і навичок [65, с.321].

Таким чином, група дитячого садка - цілісне утворення, являє собою єдину функціональну систему зі своєю структурою і динамікою. Присутня складна система міжособистісних ієрархізованих зв'язків її членів відповідно до їхніх ділових і особистісних якостей, ціннісних орієнтацій групи, які визначають, які якості найвище в ній цінуються. У цій системі можуть бути присутніми діти з проблемами у спілкуванні, до яких вихователь має ставитися особливо уважно, з використанням індивідуальних методів.

Соціометричний статус є основним чинником, що визначає становище особистості в підсистемі особистих стосунків, який характеризується рівнем емоційної переваги даного індивіда порівняно з іншими членами групи. Соціометричний статус дошкільника вимірюється обраністю в групі.

Дослідження науковців свідчать, що на популярність дошкільнят впливають ігрові здібності: характер соціальної активності та ініціативності в сюжетно-рольових іграх. Інша група вчених дотримується думки що в основі формування міжособистісних стосунків і прихильності лежить задоволення комунікативних потреб.

Отже, можна зробити висновок, що різні соціометричні статуси дітей дошкільного віку впливають на такі складові особистості дитини як адаптація: Діти з високим соціометричним статусом легше інтегруються у групи. Вони часто є ініціаторами групових ігор та активностей, що сприяє розвитку лідерських якостей та навичок соціальної взаємодії. У цих дітей зазвичай більше друзів та вони є більш популярними серед однолітків. Така популярність може підвищити їхню самооцінку та почуття соціальної впевненості. Емоційне та психологічне благополуччя. Діти з високим соціометричним статусом часто мають краще самопочуття та вищу

самооцінку, оскільки вони відчують себе цінними та прийнятими в групі. Через позитивні соціальні взаємодії та стабільні дружні відносини ці діти зазвичай менше схильні до емоційних труднощів, таких як тривога чи депресія. Розвиток навичок, високий соціометричний статус сприяє розвитку міжособистісних навичок. Діти, які легко взаємодіють з іншими, краще розуміють емоції та потреби однолітків. Ці діти також краще вирішують конфлікти та ефективно співпрацюють у групах, оскільки вони часто беруть на себе роль миротворців або лідерів у вирішенні проблем. Вплив на академічний успіх. Позитивні соціальні взаємодії можуть підвищити академічну мотивацію та інтерес до навчання, оскільки діти відчують підтримку та заохочення від однолітків. Взаємодія з однолітками є критичним аспектом соціального розвитку дітей. Діти, які мають низький соціометричний статус або відчують себе соціально відкинутими, можуть зіткнутися з різними проблемами, що негативно впливає на їхню здатність розвивати позитивні взаємини з однолітками. Ці труднощі можуть мати довготривалі наслідки для їхнього соціального та емоційного благополуччя. Також труднощі у соціальній інтеграції. Діти з низьким соціометричним статусом можуть відчувати себе ізольованими від своїх однолітків, що ускладнює формування дружніх зв'язків. Вони можуть зазнавати труднощів у налагодженні взаємин: що веде до відчуття відторгнення та неприйняття. Вплив на емоційний розвиток: постійне відчуття відкидання може спричинити розвиток негативних емоцій, таких як тривога, низька самооцінка та депресія. Ці діти часто відчують стрес та тривожність у соціальних ситуаціях, що може ускладнювати соціальну взаємодію. Соціальні навички та поведінка, через обмежені можливості для взаємодії з однолітками, ці діти можуть не розвинути необхідні соціальні навички, що є важливими для майбутнього. Відчуття соціальної ізоляції та відкидання може призвести до розвитку проблемної поведінки, включаючи агресію або відстороненість [31, с.65].

Соціометричний статус дітей дошкільного віку в групах однолітків має значний вплив на їхню адаптацію та соціальне благополуччя. Діти, які мають високий соціометричний статус і є популярними серед своїх ровесників, зазвичай краще адаптуються до соціального середовища. Вони частіше володіють навичками соціальної взаємодії, що сприяє формуванню стійких дружніх зв'язків і позитивного ставлення до себе та інших.

З іншого боку, діти з низьким соціометричним статусом або які відчують соціальну ізоляцію, можуть стикатися з труднощами у соціальній адаптації. Це може призвести до відчуття відчуження, зниження самооцінки та розвитку негативних емоційних станів. Важливим є втручання вихователів і батьків для підтримки таких дітей, сприяння їх соціалізації та розвитку навичок міжособистісної взаємодії.

Ефективність адаптації дітей у групах ровесників значною мірою залежить від розвитку їхніх соціальних навичок, емпатії, здатності до співпраці та вирішення конфліктів. Ці аспекти є ключовими для формування позитивного соціометричного статусу та сприяють загальній адаптації дітей дошкільного віку в соціальних групах.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Організація і методика проведення дослідження.

Організація емпіричного дослідження соціометричного статусу в дитячому садку стає все більш актуальною для вивчення розвитку особистості дітей. Розглянемо це на прикладі проведеного дослідження у дитячому садку №43 міста Чернівці.

У дослідженні приймали участь 32 дітей старшого дошкільного віку (5-6 (7) років).

Проводячи емпіричне дослідження нами були використані наступні методики:

1) Соціометрична гра «Таємниця» за Морено для виявлення соціометричного статусу кожної дитини у групі та рівня згуртованості групи.

2) Методика «Рукавички» для визначення готовності дитини до співпраці з однолітком та виявлення труднощів у спілкуванні.

3) Методика «Сходінки» для визначення самооцінки кожної дитини у групі.

Соціометрична гра «Таємниця» полягала у тому, що у цій грі кожна дитина таємно від інших обирає трьох дітей з групи, яким вона хоче подарувати картинки. Це дозволяє визначити, кого дитина вважає близькими та кому менше симпатизує, а також виявити внутрішньогрупові союзи.

На основі результатів соціометричної гри можна оцінити рівень згуртованості у групі, а також соціометричні позиції дітей за статусними категоріями: прийняті, неприйняті, предпочитані",

Після визначення соціометричного статусу кожної дитини в групі, визначається рівень благополуччя взаємовідносин у групі. Це робиться

шляхом порівняння числа дітей у позитивних статусних категоріях (1-2) з кількістю дітей, які опинилися у менш сприятливих категоріях (3-4). Високий рівень благополучних взаємовідносин визначається, коли кількість дітей у категоріях 1+2 перевищує кількість у категоріях 3+. Середній рівень - коли кількість у категоріях 1+2 дорівнює 3+4. Низький рівень визначається, коли значно переважає кількість дітей у менш благополучних статусних категоріях.

Важливим показником рівня благополуччя взаємовідносин є також «індекс ізольованості» - відсоток дітей, які потрапили у 4 статусну категорію (він не повинен перевищувати 15-20%). Емоційне благополуччя або самопочуття дітей у системі особистісних взаємовідносин залежить також від числа взаємних виборів. Тому визначається коефіцієнт взаємності (КВ): $KB = (B1/B) * 100\%$, де В - загальна кількість виборів, зроблених у експерименті; В1 - кількість взаємних виборів.

На підставі визначення статусу кожної дитини в групі можливим стає визначення наявності або відсутності мікрогрупи в колективі (нижче 20% може розглядатися як негативний показник).

Методика «Рукавички» спрямована на вивчення рівня готовності до співпраці, здатності дітей приходити до спільного рішення для досягнення результату діяльності.

Матеріали: вирізані з паперу зображення рукавичок, кольорові олівці.

Інструкція проведення даної методики. Дітей розділили на пари, кожній парі дали «рукавичку», сказавши: перед вами лежать дві намальовані рукавички і олівці. Рукавички потрібно прикрасити так, щоб вийшла пара, - для цього вони повинні бути однаковими. Ви самі можете придумати візерунок, але спочатку треба домовитися між собою, який візерунок малювати, а потім приступати до малювання.

Оцінка за методикою «Рукавички» базувалася на наступних критеріях:

Ефективність співпраці, яка визначалася ступенем відповідності візерунків на рукавичках;

Здатність дітей до діалогу, переконання та роз'яснення;

Спільний контроль за процесом малювання та реакція на розбіжності;

Взаємодопомога під час створення малюнків;

Емоційна реакція на спільну діяльність: позитивна, нейтральна або негативна.

Результати виконання завдання оцінювалися за трьома рівнями:

Низький рівень - відсутність схожості у візерунках; діти не знаходять спільної мови, наполягають на своєму підході;

Середній рівень - часткова схожість: деякі елементи співпадають, але є видимі відмінності;

Високий рівень - рукавички оформлені ідентичними або дуже подібними візерунками; діти активно обговорюють можливі варіанти дизайну, досягають узгодження щодо методу розмальовування, порівнюють і координують свої дії, спрямовуючи їх на реалізацію спільної мети. Методика «Сходинок» призначена для визначення самооцінки дитини, з'ясування, як, думку дитини, її оцінюють однолітки та як ці сформовані уявлення співвідносяться між собою. Методика «Сходинок» може проводитися як у груповій так і в індивідуальній формі. Проте більш групове проведення дасть нам більш достовірні дані. Для проведення методики, нам знадобляться: аркуш зі сходинками, кольорові олівці.

Інструкція виконання методики (груповий варіант). Кожному учаснику дають бланк з намальованими сходинками та олівці, дітям пропонується розташувати всіх групи, на першій сходинокці повинні стояти найкращі, на другій та третій - хороші, на четвертій - ні хороші, ні погані діти, на п'ятій та шостій - погані, а на сьомій – найгірші, також важливо щоб дитина намалювала себе на котрійсь із сходинок. При інтерпретації результатів ми можемо отримати наступні показники, 1 сходинокка свідчить

про завищену самооцінку, 2,3 сходинки свідчать про адекватну самооцінку, 4 сходинка свідчить про занижену самооцінку, 5,6 сходинки про низьку самооцінку, 7 сходинка – сильно занижена самооцінка.

Діти, які вибирають нижчі сходинки, зазвичай характеризуються непристосованістю до групи, а також наявністю емоційних та особистісних проблем. Негативний комплекс, який постійно впливає на них у межах групи закладу дошкільної освіти, є необхідним для того, щоб вони стали сприймати себе як «погані діти». Однією з головних причин їхньої низької самооцінки є відсутність своєчасної кваліфікованої допомоги у подоланні проблем у спілкуванні та нерозвиненість позитивних міжособистісних відносин. Для коригування такої ситуації потрібна співпраця вихователя, педагога-психолога та соціального педагога, особливо у випадку неблагополуччя у сім'ї.

Суть підтримки з боку вихователя та його психологічної допомоги дітям з низьким самопочуттям полягає у уважному, емоційно позитивному, схвальному та оптимістично налаштованому відношенні до них.

Методика «соціометричне інтерв'ю» має на меті визначити соціальний статус дитини та її адаптацію у колективі. Для дослідження використовуються аркуші протоколів та ручка. Щоб зменшити вплив випадковості при виборі, нами була застосована параметрична соціометрична процедура. Дітям пропонувалося вибирати по одному товаришу на кожне з наступних питань: 1) Кого б ти взяв із собою на прогулянку у таємничий казковий ліс? 2) З ким би ти поділився цукеркою? 3) Кого б ти запросив до себе на день народження? 4) Кого б ти хотів виключити з групи?

Процес аналізу даних соціометричного дослідження включає використання методу соціометричних вимірів. Цей метод передбачає ретельний підрахунок позитивних та негативних виборів, отриманих кожною дитиною. Залежно від результатів цього підрахунку, діти

класифікуються у різні групи згідно з їхніми статусами, і ці дані фіксуються в соціоматриці. Далі створюється соціограма, що візуалізує взаємини між дітьми, і розраховується соціометричний індекс кожного учасника.

На основі підрахунку голосів можна виділити кілька категорій дітей:

1) «Зірки» або популярні діти, які отримали понад чотири позитивні голоси;

2) Бажані або обрані діти, які отримали від трьох до чотирьох позитивних голосів або хоча б один.

3) Ігноровані діти, які не отримали жодного відгуку і залишилися непоміченими.

4) Відкинуті діти, які отримали найбільшу кількість негативних голосів.

Для визначення соціометричного статусу кожного учасника використовується формула:

$$C_i = (R_{+i} - R_{-i}) / (N-1),$$

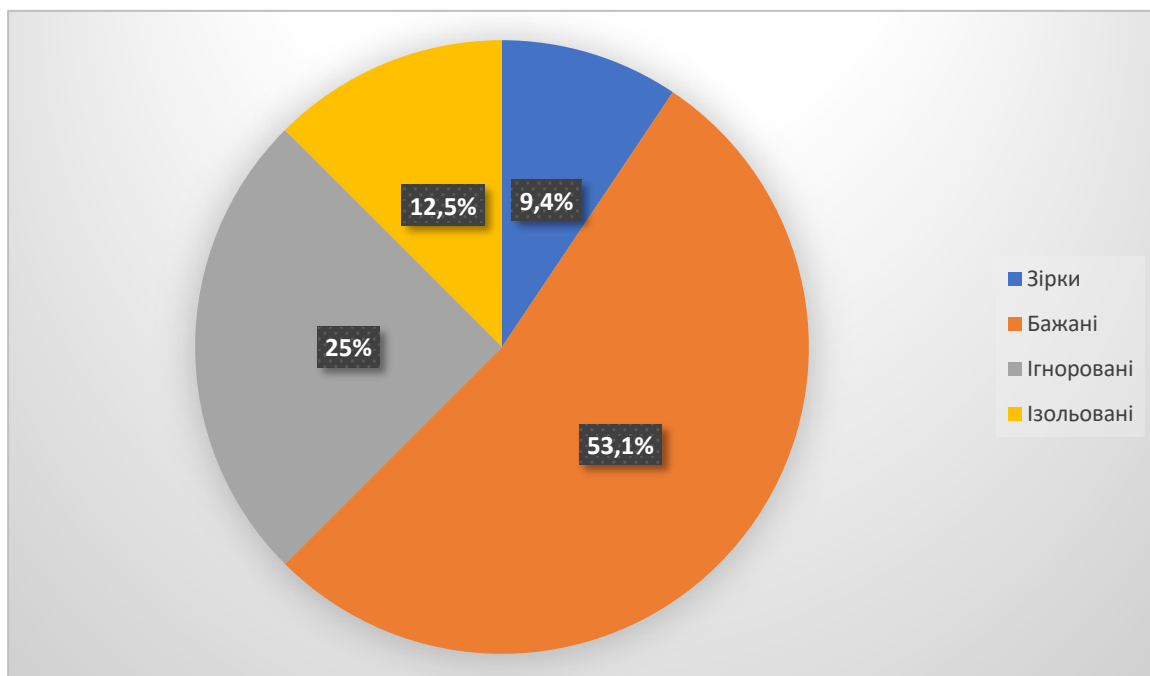
де C_i - це соціометричний статус кожної дитини, R_i - кількість голосів, отриманих учасником, а N - загальна кількість учасників групи.

Соціограма демонструє графічне зображення взаємовідносин між дітьми, базуючись на їх відповідях на соціометричні питання, та дозволяє провести порівняльний аналіз взаємодії у групі.

Метою даного дослідження було з'ясувати соціометричний статус дітей старшого дошкільного віку в їхній групі, а також вивчити, як цей статус впливає на їхню адаптацію в колективі. Ми припустили, що соціометричний статус дошкільника корелює з особливостями його взаємодії з однолітками, які проявляються у самооцінці, рівні претензій та комунікативній компетентності.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

В ході експериментального дослідження було обстежено 32 дітей старшого дошкільного віку. Аналіз соціометричної гри «Таємниця» дав нам можливість визначити соціометричний статус кожної дитини у групу. Зокрема нами було виділено 4 категорії дітей: зірки, бажані, ігноровані та ізольовані. Відносно цих критеріїв ми отримали наступні показники (рис.2.1.)

2.1. Соціометричні статуси дітей

Кількість дітей які отримали найбільшу кількість виборів складає 3, що у відсотковому співвідношення = 9,4% (зірки). Наступна категорія дітей «бажані» складає 17 дітей, що дорівнює 53,1%. Кількість дітей за категорією ігноровані складає 8 дітей, що дорівнює 25%, і число ізольованих дітей складає 4 дитини, що дорівнює 12,5%

При проведенні обстеження були зафіксовані також 6 взаємних виборів, що свідчить про наявність так званих союзників у групі Після цього ми оцінили якість взаємин у дитячій групі, порівнюючи чисельність дітей,

які належали до категорій із сприятливими соціометричними статусами, з кількістю тих, хто потрапив у менш сприятливі статусні групи. Таким чином, ми встановлювали рівень гармонійності взаємовідносин у групі: $9,4\% + 53,1\% = 62,5\%$, а також $25\% + 12,5\% = 37,5\%$, що свідчить про високий рівень гармонійності у взаємовідносинах колективу.

Аналіз результатів за методикою «Рукавички» для визначення готовності дитини до співпраці з однолітком та виявлення труднощів у спілкуванні, відносно виокремлених нами критеріїв та показників, ми отримали наступні дані, які продемонстровані на рисунку (рис.2.1.)

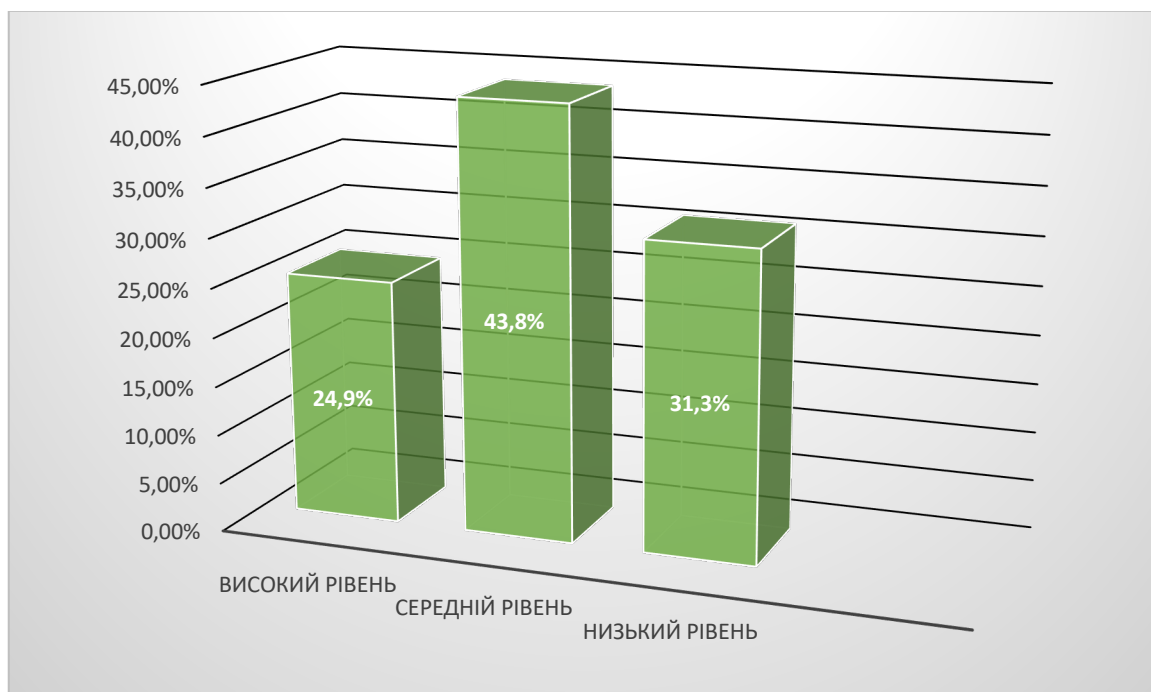

Рис.2.2. Рівні готовності дитини до співпраці з однолітками

Аналізуючи результати можемо стверджувати, що високий рівень готовності до співпраці з однолітками спостерігається у 24,9% дітей, середній рівень у 43,8% дітей та низький рівень у 31,3% дітей.

Аналіз результатів за методикою «Сходинки» для оцінки самооцінки кожної дитини у групі, ми отримали наступні показники, які представлені на рисунку 2.3.

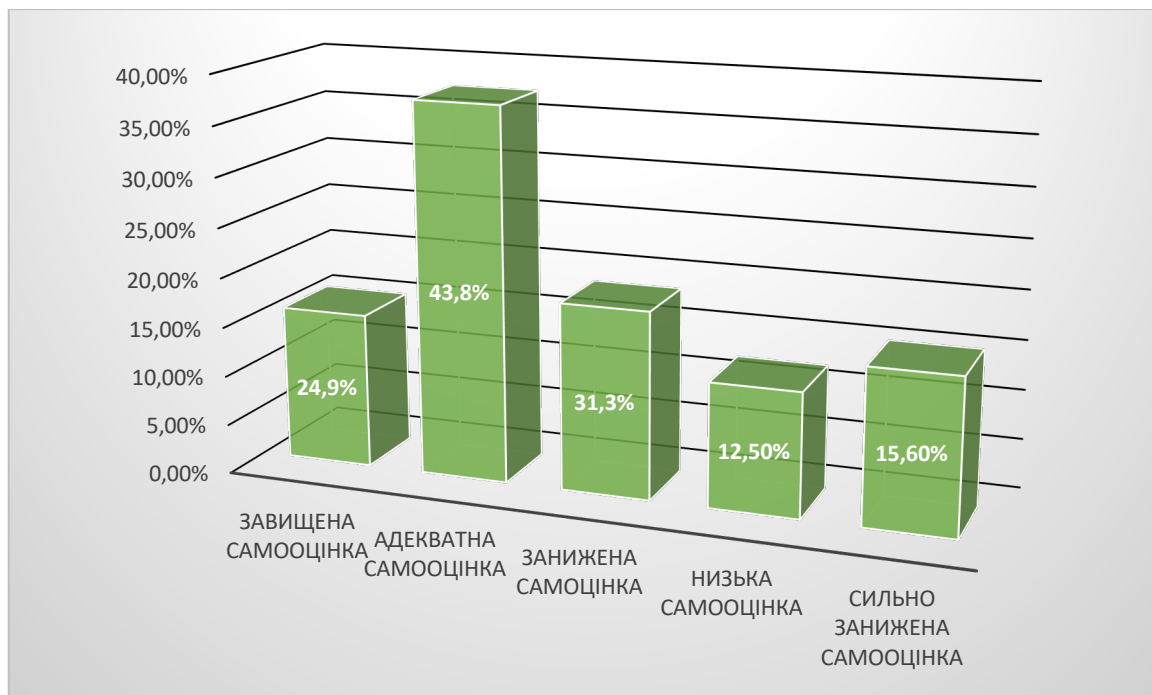

Рис.2.3. Самооцінка дітей дошкільного віку

За результатами проведеного дослідження маємо наступні показники: завищена самооцінку у 5 дітей, що становить 15,6%, адекватна самооцінка у 12 дітей, що становить 37,5%, занижену самооцінку у 6 дітей, що складає 18,8% , низьку самооцінку у 4 дітей, що становить 12,5% і сильно занижена самооцінка у 5 дітей, що складає 15,6%. Розглянемо детальніше кожен з цих показників. Для завищеної самооцінки характерні такі особливості: Дитина може переоцінювати свої здібності та успіхи. Часто відмовляється від допомоги або порад, вважаючи, що вона знає краще. Може виявляти агресивну поведінку або неповагу до інших, спираючись на власну «неперевіреність». Основними ознаками адекватної самооцінки є: Дитина реалістично оцінює свої сильні та слабкі сторони. Вміє радіти своїм успіхам і приймати невдачі як можливість для вдосконалення. Здатна співпрацювати з іншими, вислуховує поради та вчиться на власному досвіді. Занижена самооцінка характеризується такими особливостями: дитина може недооцінювати свої здібності та можливості. Часто відчуває невпевненість у собі, сором'язливість, боїться висловлювати власну думку. Може уникати нових завдань або активностей через страх невдачі або критики. Низька

самооцінка: Дитина часто висловлює негативні судження про себе, відчуває себе менш цінною, ніж інші. Може проявляти пасивність у груповій діяльності, уникати встановлення контактів з однолітками. Часто потребує зовнішньої підтримки та заохочення для виконання завдань. Сильно занижена самооцінка: Дитина постійно критикує себе, відчуває глибоку невпевненість у власних силах. Може відчувати тривогу або страх перед взаємодією з іншими, уникати участі в групових активностях. Схильна до постійного самозвинувачення, неспроможна відчувати радість від успіхів та досягнень. Важливо, щоб вихователі та батьки виявляли увагу до рівня самооцінки дитини та за необхідності вдавалися до заходів для її коригування та підтримки.

Аналізуючи і інтерпретуючи результати дослідження, можна зробити висновок про відповідність взаємодій у дитячій групі загальноприйнятими нормам. Дослідження виявило в групі лідерів, вибраних, неприйнятих та ігнорованих учасників. Психологу важливо здійснити індивідуальну роботу з неприйнятими дітьми, провести корекційні заходи та переконатися в відсутності проблем з адаптацією серед дітей у групі. Діти, які зазнали ігнорування, також потребують індивідуальної корекції з огляду на їх адаптаційні труднощі.

Значення розвитку особистості в дитячому садку, становлення особистісних рис та психічних процесів, комфортність у дошкільній групі зараз набуває особливої ваги. Дитячий садок, як початковий етап у системі соціалізації, виховання та навчання, відіграє важливу роль у психологічній підготовці дитини до шкільного життя і її адаптації у новому середовищі. Тому дослідження внутрішньогрупових взаємин, спілкування та спільної діяльності в дитячому садку, а також вплив дошкільної групи на формування особистості дітей і розвиток їхніх відносин у колективі, є дуже важливими.

Після аналізу та інтерпретації результатів дослідження було сформульовано висновки щодо соціометричного статусу дітей у групі та чинників, які впливають на формування даного статусу дитини в дитячому колективі. В результаті цього аналізу можна визначити, що стосунки між дітьми у групі відповідають нормам. У ході дослідження були виявлені лідери групи, бажані, відкинуті та ігноровані діти. Є необхідність для психолога провести індивідуальну роботу з відкинутими дітьми, здійснити психологічну корекцію та переконатися в їх адаптації до групи. Також потребують індивідуальної корекції ігноровані діти, у яких також були виявлені проблеми адаптації.

Було встановлено, що лідери, зазвичай, не мають труднощів у спілкуванні з однолітками, їхня самооцінка є високою або завищеною. У них рідко спостерігається нервово-психічне напруження або воно мінімальне. Проте, під час нашого дослідження ми виявили, що дитина може бути лідером або бажаною, навіть маючи проблеми у спілкуванні з однолітками, що може бути обумовлено наявністю у дитини іграшок або речей, які цікаві іншим дітям, а також певними вміннями, які відрізняють її від інших членів групи.

Бажані діти часто мають високу самооцінку, але вона також може бути завищеною або низькою. Вони схильні до емоційної нестабільності, мають високий рівень тривожності та труднощі в спілкуванні. Відкинуті діти часто мають низьку самооцінку та труднощі в спілкуванні, що вони не можуть подолати самостійно, можуть проявляти негативізм та агресію в іграх та інших видах діяльності.

Отже, результати проведених досліджень показують зв'язок між адаптацією дошкільників та їх соціометричним статусом серед однолітків.

2.3. Консультація для батьків і педагогів для успішної адаптації дітей до групи ровесників

Успішна адаптація дітей дошкільного віку до групи однолітків є ключовим завданням для педагогів, оскільки цей процес має значний вплив на подальший соціальний та емоційний розвиток дитини. Важливо створити відповідне середовище, де кожна дитина почуватиметься комфортно та зможе розвиватися у повній мірі.

Перше, що необхідно зробити педагогам, – це створити у групі доброзичливу атмосферу. Діти повинні відчувати себе в безпеці та прийнятими, незалежно від їхньої індивідуальності та темпераменту. Важливо постійно демонструвати підтримку та розуміння, особливо у перші дні перебування дитини у групі.

Для адаптації важливі такі аспекти:

Індивідуальний підхід до кожної дитини: Важливо враховувати особливості кожної дитини, її характер, звички та індивідуальні потреби. Це допоможе підібрати правильний підхід та знайти шляхи до кращої адаптації.

Пошук спільних інтересів між дітьми: Сприяйте створенню дружніх взаємин між дітьми, знаходьте спільні інтереси та залучайте дітей до спільної діяльності, що допоможе їм налагодити контакти та зміцнити взаєморозуміння.

Організація групових ігор та занять: Групові заняття та ігри допомагають дітям соціалізуватися, вчитися взаємодіяти одне з одним, ділитися та працювати в команді.

Створення розкладу та рутини: Регулярний розклад та повторювані рутини дають дітям відчуття стабільності та безпеки, що є важливим фактором у процесі адаптації.

Консультації та співпраця з батьками: Тісний зв'язок та обмін інформацією з батьками допомагає краще зрозуміти потреби та поведінку дитини. Разом із батьками можна розробити план адаптації, який враховує індивідуальність кожної дитини.

Залучення дітей до ухвалення рішень: Давайте дітям можливість вибирати активності або робити невеликі вибори протягом дня. Це сприяє розвитку самостійності та відчуття контролю над ситуацією.

Підтримка емоційного благополуччя: Звертайте увагу на емоційний стан дітей, допомагайте їм розпізнавати та виражати свої почуття. Вчіть дітей ефективним способам справляння зі стресом та фрустрацією.

Педагогам важливо пам'ятати, що адаптація – це процес, який вимагає часу та терпіння. Створення позитивного, підтримуючого середовища у дитячому садку є ключем до успішної соціалізації дітей і їхнього емоційного благополуччя.

Ці рекомендації допоможуть не тільки поліпшити соціометричний статус відкинутих дітей, але й сприятимуть загальному позитивному розвитку дитини, її емоційному благополуччю та адаптації у соціальному оточенні.

Перехід до дитячого садка – це значний крок для дитини та її батьків. Він включає не лише пристосування до нового середовища, але й розвиток нових соціальних відносин та навичок. Така зміна може викликати різноманітні емоції у дитини, від захвату до тривоги.

Підготовка до дитячого садка. Підготовка до дитячого садка починається вдома. Батьки можуть готувати дитину, розповідаючи про те, як проходить день у дитячому садку, які там ігри та заняття, розкриваючи позитивні аспекти – нові друзі, ігри, веселі заняття. Також важливо говорити про те, що батьки завжди будуть цікавитися, як пройшов день, і будуть підтримувати дитину у вирішенні будь-яких проблем.

Звикання до нового ритму. Звикання до нового ритму життя – важливий елемент адаптації. Батькам варто поступово привчати дитину до раннього підйому, вчасних прийомів їжі, відпочинку в обід та регулярного сну ввечері. Така рутинна допомагає дитині швидше адаптуватися до нового середовища.

Взаємодія з педагогами. Батькам слід будувати позитивні відносини з педагогами. Відкрите спілкування допоможе батькам отримувати інформацію про адаптацію їхньої дитини, а також висловлювати свої побажання та зауваження.

Підтримка та розуміння. Необхідно підтримувати дитину, особливо якщо вона відчуває тривогу або страх перед дитячим садком. Батьки повинні слухати свою дитину, висловлювати розуміння та виявляти співчуття до її переживань.

Заохочення самостійності. Важливо заохочувати дитину до самостійності. Це може бути самостійне одягання, упаковка рюкзака чи вибір одягу. Такі дії розвивають у дитини почуття впевненості в собі.

Взаємодія з однолітками. Батькам слід стимулювати дитину до спілкування з однолітками. Це може бути організація спільних ігор, день народжень або зустрічей. Така взаємодія допоможе дитині відчувати себе частиною групи.

Слідкування за емоційним станом. Батькам важливо уважно стежити за емоційним станом дитини та при потребі звертатися за допомогою до психолога. Пам'ятайте, що адаптація кожної дитини індивідуальна, і для когось вона може зайняти більше часу. Головне – забезпечити дитині любов, підтримку та розуміння в цей важливий період її життя.

Успішна адаптація дітей до групи ровесників - це процес, який вимагає спільних зусиль батьків та педагогів. Основним завданням є створення безпечного, підтримуючого середовища, яке сприяє розвитку дитини та її взаємодії з однолітками. Батькам важливо показувати позитивне ставлення

до дитячого садка чи школи, спілкуватися з вихователями та вчителями, а також підтримувати свою дитину, вислуховуючи її переживання та емоції. З боку педагогів важливо забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини, враховувати її особливості та потреби, а також створювати умови для розвитку навичок соціалізації та спілкування. Ефективна співпраця між батьками та педагогами є ключем до плавної та успішної адаптації дітей у соціальному оточенні та розвитку їх впевненості та самостійності.

2.4. Організація корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення рівня соціометричного статусу як чинника адаптації до групи ровесників

Для підвищення соціометричного статусу відкинутих дітей та корекції їхніх негативних емоційно-особистісних особливостей у психічному розвитку ми розробили корекційну програму для педагогів і вихователів, яка передусім стосується регулярного використання у групі дошкільників ігор, які сприяють розвитку комунікативних навичок; залучення ізольованих, відкинутих дітей до цікавої діяльності серед однолітків; допомоги дитині у досягненні успіху в різних іграх та діяльності, які можуть впливати на її статус серед однолітків; подолання дратівливості, схильності до сварок, образливості, яка часто є причиною і, звісно, наслідком психологічної ізоляції дошкільника; розвитку впевненості в собі, відсутності якої робить дітей надто сором'язливими, що заважає їм включатися в спілкування з іншими дітьми; необхідності уникати надмірної похвали або протиставлення дошкільника іншим одноліткам; встановлення контакту дошкільника з дорослими; створення в групі атмосфери дружби і сплоченості, прагнення до спільної гри та спілкування.

Організація корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення рівня соціометричного статусу в групі ровесників вимагає комплексного підходу. Метою такої роботи є розвиток соціальних навичок

дітей, підвищення їх самооцінки та поліпшення здатності до адаптації в соціальному середовищі.

Корекційна програма для дітей дошкільного віку включає чотири ключові завдання, кожне з яких спрямоване на всебічний розвиток та адаптацію дитини у соціумі. Розглянемо детальніше кожну із складових.

1) *Розвиток соціальних навичок*, мета полягає у тому, щоб навчити дітей ефективно взаємодіяти з однолітками, розвивати вміння спілкуватися, встановлювати та підтримувати дружні стосунки. Для її реалізації необхідна організація групових ігор та активностей, що сприяють спілкуванню та командній роботі; проведення рольових ігор, де діти можуть відпрацьовувати різні сценарії соціальних взаємодій; заохочення до спільних дій, допомоги та співчуття до інших.

2) *Підвищення самооцінки*, метою є допомога дітям, щоб сформувати позитивне ставлення до себе, розвинути впевненість у власних здібностях. Для реалізації даної складової важливо хвалити дитину за реальні досягнення та зусилля, навіть якщо вони не призводять до миттєвого успіху; проведення вправ на самопізнання та самовираження; підтримка ініціатив та самостійних дій дитини.

3) *Корекція емоційних та поведінкових проблем*, метою є: допомогти дітям краще розуміти та виражати свої емоції, навчити їх ефективним способам саморегуляції. Для реалізації важливе використання ігор та вправ для розвитку емоційного інтелекту; навчання дітей технікам розслаблення та самоконтролю; обговорення емоцій у безпечній та підтримуючій атмосфері.

4) *Розвиток комунікативних навичок*, метою є: навчити дітей ефективно спілкуватися, висловлювати свої думки та потреби, а також слухати та розуміти інших. Для реалізації доцільно використовувати заняття, які зосереджені на розвитку мовленнєвих навичок, таких як розповідання історій, дискусії, діалоги; ігри, які вимагають від дітей

пояснювати правила або описувати предмети; навчання дітей висловлювати свої почуття словами.

Ці завдання виконуються через різноманітні активності, які враховують індивідуальні потреби кожної дитини, її вікові особливості та рівень розвитку. Важливо, щоб ця програма була інтегрована у повсякденне життя дитячого садка, щоб забезпечити найбільш ефективне та природне середовище для розвитку дитини.

Корекційна програма для дітей дошкільного віку побудована на основі низки принципів, які забезпечують її ефективність та адаптацію до потреб кожної дитини, основними з яких є:

- Індивідуальний підхід: кожна дитина має свої унікальні особливості, тому важливо враховувати її індивідуальні потреби, рівень розвитку, інтереси та особистісні характеристики. Цей підхід передбачає індивідуальні заняття, адаптацію програми та методик навчання під конкретну дитину, врахування її емоційного стану та відповідну підтримку.

- Послідовність та систематичність: регулярність занять допомагає дітям краще засвоювати матеріал, структурувати знання та навички. Поступове ускладнення завдань та вправ забезпечує ефективний розвиток і уникнення перевантаження. Це також дозволяє тримати інтерес дітей та мотивувати їх на подальше навчання.

- Ігровий метод: ігри та ігрові вправи є ключовими у навчанні дошкільників, оскільки вони сприяють природному розвитку, вчать через взаємодію. Через ігрову форму діти можуть експериментувати, випробовувати різні ролі, розвивати креативність та соціальні навички.

- Безпечне та підтримуюче середовище: створення атмосфери, де кожна дитина відчувається захищеною та впевнено, є важливим для її емоційного благополуччя та ефективного навчання. Вихователі та батьки повинні демонструвати розуміння, терпіння та підтримку, допомагаючи дітям відчувати себе цінними та важливими.

– Взаємодія з батьками: активне залучення батьків у навчальний процес та корекційну роботу дуже важливе для забезпечення послідовності та ефективності навчання. Батьки можуть отримувати консультації, рекомендації, а також ділитися власними спостереженнями та досвідом, що сприяє кращому розумінню потреб та поведінки дитини.

Основними складовими корекційної програми є наступні:

1. Діагностична частина, її мета оцінити початковий рівень соціальних навичок, самооцінки, емоційного стану та поведінки кожної дитини. Використовуються спостереження, бесіди, ігрові діагностичні методики, а також, за потреби, спеціалізовані психологічні тести. Метою є визначення сильних і слабких сторін дитини, а також специфічних аспектів, які потребують корекції.

2. Освітня частина, її мета навчити дітей основним соціальним навичкам, які необхідні для взаємодії з однолітками та дорослими. Методами можуть бути ігри та заняття, які сприяють розвитку комунікативних навичок, вчать виражати свої емоції та розуміти емоції інших. Наприклад, рольові ігри, групові дискусії, використання інтерактивних вправ.

3. Корекційна частина, її мета це робота над конкретними проблемами та особливостями розвитку кожної дитини. Методами можуть бути індивідуальні заняття, спеціалізовані вправи та ігри, наприклад, вправи на розвиток уваги, пам'яті, мовленнєвих навичок, а також вправи на регуляцію поведінки та емоцій.

4. Оціночна частина, її мета оцінити прогрес дитини, виявити зміни в її соціальних навичках, самооцінці та поведінці. Методами є повторна діагностика за допомогою тих самих методів, що й на початку програми, порівняння результатів, обговорення прогресу з батьками та вихователями.

5. Консультативна частина, її мета надати батькам та вихователям інформацію та рекомендації щодо подальшої підтримки дитини. Методи,

що використовуються для її реалізації це індивідуальні та групові консультації, семінари та майстер-класи для батьків і педагогів, інформаційні листівки та брошури, залучення батьків до спільних заходів з дітьми.

Кожен з цих пунктів виконує важливу роль у комплексній корекційній роботі з дітьми дошкільного віку. Враховуючи індивідуальність кожної дитини, програма повинна бути гнучкою та адаптованою до її конкретних потреб та особливостей.

Для вирішення поставлених завдань, ми запропонували для роботи 15 вправ та ігор, які сприятимуть підвищенню самооцінки, а також розвитку соціальної взаємодії з однолітками. Розглянемо детальніше кожен із них.

Вправа «Дерево компліментів» Кожна дитина пише комплімент або позитивний коментар на листочок паперу і прикріплює його до «дерева» (створеного на стіні або на великому аркуші паперу). Це допомагає дітям вчитися висловлювати позитивні емоції та зміцнює дружні стосунки.

Групова гра «Переплетені долоні»: Діти стають у коло та беруться за руки з двома іншими дітьми, які стоять не поруч з ними. Завдання групи - розплутати «вузол» без відпускання рук. Ця гра сприяє командній роботі та покращує взаєморозуміння.

Рольова гра «У світі професій». Діти обирають професію та імітують її діяльність (лікар, пожежник, учитель). Інші діти взаємодіють з «професіоналом», ставлять запитання або допомагають йому. Це сприяє розвитку комунікаційних навичок та самовираження.

Вправа «Міст між серцями»: Діти малюють міст, на одному боці якого зображують себе, а на іншому – іншу дитину з групи. Потім вони малюють те, що їх об'єднує або що вони могли б разом робити. Це сприяє розвитку емпатії та розуміння спільних інтересів.

Дерево почуттів: Намальоване або вирізане з паперу дерево прикріплюється до стіни. Дітям даються листочки, на яких вони можуть

намалювати або написати свої почуття. Потім ці листочки прикріплюються до дерева. Вихователь може обговорити з дітьми їхні почуття.

Мій улюблений герой: Діти отримують завдання намалювати або описати свого улюбленого героя (це може бути персонаж з книги, фільму, мультфільму). Після завершення малюнка або опису діти по черзі діляться своїми героями з групою, обговорюючи, чому вони їх обрали.

Дерево мрій: На великому аркуші паперу намалюйте силует дерева. Дайте кожній дитині вирізаний з паперу листок. Діти повинні написати на листку свою мрію або бажання і прикріпити його до дерева. Обговоріть мрії дітей, спонукаючи їх розповідати більше про свої бажання.

Скринька секретів: Поставте в кімнаті скриньку з отвором для листів. Дайте дітям аркуші паперу та кажіть їм написати або намалювати щось, що їх хвилює. Періодично виймайте листи і анонімно обговорюйте вміст з групою, намагаючись знайти спільні рішення або давати поради.

Розминка з довірою: Діти обирають собі партнера. Один партнер заплющує очі, інший веде його по кімнаті, попереджаючи про перешкоди. Важливо, щоб діти мінялися ролями, щоб кожен мав можливість покластися на іншого.

Листи до себе: Діти отримують листи та конверти. Вони пишуть лист до себе у майбутньому, діляться своїми мріями та планами. Листи можна зберегти і відкрити через певний час.

Подорож до країни почуттів: Кімната розділяється на зони, кожна з яких символізує певні почуття. Діти відвідують ці зони та виконують відповідні завдання (наприклад, малювання для зони радості). Після завершення подорожі обговорюють, що вони відчували в кожній зоні.

«Магазин інтересів»: Діти створюють магазин, де вони продають або обмінюють свої інтереси та хобі. Інші діти можуть "купувати" ці інтереси, ставлячи питання та вчаться більше про інші діти.

Капсула часу: Діти обирають предмети або пишуть записки, які мають особливе значення для них. Ці предмети кладуться в капсулу часу, яку можна відкрити через рік.

Театр тіней: На стіну кріпиться біле полотно. Діти створюють історії використовуючи свої руки та інші предмети, щоб створити тіні на полотні. Після кожної історії можна обговорити, що хотіла передати кожна дитина.

Будинок дружби: Діти разом будують будинок з картону або інших матеріалів. Кожен «кімнату» прикрашають на тему дружби та співпраці. Вихователь може обговорити з дітьми, що для них означає дружба.

Для ефективного результату не менш важливим є Додаткові заходи, семінари для батьків, щоб інформувати їх про важливість підтримки соціального розвитку дітей вдома, також співпраця з психологами: для проведення індивідуальних або групових занять з дітьми, тематичні дні, присвячені дружбі та взаєморозумінню, проекти на тему дружби, тощо.

Організація корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення їх соціометричного статусу в групі однолітків вимагає комплексного підходу, який включає розвиток соціальних навичок, підвищення самооцінки, корекцію емоційних та поведінкових реакцій та розвиток комунікативних навичок. Через ігрові методи, групові вправи та індивідуальні підходи до кожної дитини, можна значно поліпшити їх здатність адаптуватися у соціальному середовищі, встановлювати позитивні взаємини з однолітками та відчувати себе частиною групи. Важливою складовою є також співпраця з батьками та забезпечення підтримуючого середовища як вдома, так і в освітньому закладі. Це сприяє всебічному гармонійному розвитку дитини та її соціальній адаптації.

ВИСНОВКИ

Дослідження соціометричного статусу дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їхньої адаптації до групи ровесників. Розуміння соціальних взаємин у групах дітей дошкільного віку дозволяє виявити ключові аспекти їхнього взаємодії та соціального розвитку, що, у свою чергу, може сприяти підвищенню ефективності педагогічної та корекційної роботи.

У психолого-педагогічній літературі поняття «група» має важливе значення, оскільки воно стосується процесів соціалізації та розвитку дитини. Група визначається як сукупність індивідів, що взаємодіють один з одним, мають спільні цілі, інтереси, норми та очікування. У контексті дошкільного віку група відіграє ключову роль у формуванні перших соціальних зв'язків дитини, набутті навичок взаємодії та комунікації.

Група створює середовище, де діти навчаються співпрацювати, ділитися, висловлювати свої думки та почуття, а також розуміти та приймати інших. Це сприяє розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, толерантність, вміння працювати в команді, а також вирішувати конфлікти. Група також впливає на формування особистості дитини, на її самосприйняття та самооцінку.

У групі дитина вчиться розуміти соціальні ролі та статуси, навчається дотримуватися групових норм та правил. Це допомагає дітям адаптуватися до соціальних умов, знаходити спільну мову з однолітками та формувати стійкі дружні відносини. Взаємодія в групі також сприяє розвитку мовлення та когнітивних навичок, оскільки діти обмінюються інформацією, досвідом, вирішують різноманітні завдання.

Таким чином, група в дошкільному віці відіграє вирішальну роль у соціалізації дитини, підготовці її до шкільного життя та формуванні необхідних соціальних та освітніх компетенцій.

Соціометрія являє собою метод, розроблений для вивчення та аналізу соціальних взаємин та структур в групах. Цей метод широко застосовується в психології та педагогіці, особливо при роботі з дітьми дошкільного віку, з метою визначення ступеня їхньої інтеграції у групі однолітків. Соціометрія зосереджується на оцінці взаємних симпатій, антипатій та індіферентності між членами групи. Вона дозволяє визначити, кого дитина вважає своїм другом, з ким вона хоче спілкуватися, грати чи працювати разом. Це також включає виявлення тих, кого дитина уникає або з ким не хоче мати справу. Структура методу соціометрії включає у себе: соціометричні опитування: використовуються для збору інформації про вибір та відносини між членами групи. Діти запрошуються вказати, з ким із групи вони б хотіли виконувати різні види діяльності; Аналіз даних: зібрана інформація аналізується з метою виявлення соціальних патернів у групі, включаючи визначення популярних (лідерів), ізольованих, відкинутих та інших категорій членів групи; Соціограми: графічне зображення соціальних зв'язків у групі, що допомагає візуалізувати взаємини між дітьми.

Застосування соціометрії дає можливість педагогам та психологам глибше зрозуміти соціальну динаміку в групі, виявити дітей, які можуть відчувати соціальне відчуження або мати проблеми з адаптацією. Це, в свою чергу, дозволяє розробляти та впроваджувати цілеспрямовані корекційні програми, спрямовані на підтримку та інтеграцію таких дітей в соціальне середовище групи. Розуміння соціометричного статусу допомагає формувати більш гармонійну та збалансовану соціальну атмосферу, знижує ризик соціального відторгнення та покращує загальний клімат у групі.

Соціометричний статус дітей дошкільного віку у групах ровесників має значний вплив на їхню адаптацію та соціальний розвиток. Цей статус відображає, наскільки дитина прийнята в групі, яким чином вона взаємодіє з іншими дітьми, та які відносини вона формує зі своїми однолітками.

Діти з високим соціометричним статусом, як правило, мають більш позитивні взаємини з однолітками, кращу самооцінку та менш схильні до проблем з поведінкою. Навпаки, діти, що стикаються з відторгненням або ізоляцією, можуть мати нижчу самооцінку, відчувати тривогу, депресію та мати труднощі з соціальною адаптацією. Соціальні взаємини в групі ровесників є важливим фактором для розвитку соціальних навичок. Діти з позитивним соціометричним статусом зазвичай краще адаптуються до соціальних вимог, мають більш розвинені комунікативні навички та здатність до співпраці. Ті, хто стикаються з соціальними труднощами, можуть відчувати перешкоди у навчанні та соціалізації. Для того, щоб допомогти дітям із низьким соціометричним статусом адаптуватися та покращити їхні взаємини з однолітками, важливо проводити цілеспрямовані інтервенції. Це може включати розвиток навичок соціальної взаємодії, навчання методам вирішення конфліктів, роботу над підвищенням самооцінки та підтримку з боку дорослих.

Враховуючи важливість соціометричного статусу для загального благополуччя та розвитку дитини, педагоги та батьки повинні бути уважними до соціальних відносин дітей у групах та активно сприяти створенню підтримуючого, позитивного середовища для всіх членів групи.

За результатами проведеного експериментального дослідження у дитячому садку можна зробити такі висновки:

Виявлено, що у групі 9,4% дітей (3 дитини) мають статус зірок, 53,1% (17 дітей) - бажаних, 25% (8 дітей) - ігнорованих та 12,5% (4 дитини) - ізольованих. Ці дані свідчать про високий рівень гармонійності взаємовідносин у групі, оскільки більшість дітей (62,5%) мають сприятливі соціометричні статуси.

В ході дослідження встановлено, що 24,9% дітей мають високий рівень готовності до співпраці, 43,8% - середній рівень, і 31,3% - низький рівень.

Це свідчить про те, що більшість дітей у групі мають позитивне ставлення до співпраці з однолітками.

За результатами методики «Сходинки», 15,6% дітей мають завищену самооцінку, 37,5% - адекватну, 18,8% - занижену, 12,5% - низьку, і ще 15,6% - сильно занижену самооцінку.

Встановлено, що діти з високим соціометричним статусом (зірки та бажані) мають тенденцію до вищої або адекватної самооцінки. Це може бути пов'язано з тим, що такий статус забезпечує позитивне відчуття себе у групі та визнання з боку однолітків. Навпаки, діти зі статусом ігноровані та ізольовані частіше мають низьку або занижену самооцінку, що вказує на потенційні труднощі в адаптації та взаємодії з однолітками.

Діти з позитивним соціометричним статусом мають кращу адаптацію в групі, що відображається у їхній здатності до співпраці, високій самооцінці та позитивному сприйнятті з боку однолітків. Тоді як діти з негативним соціометричним статусом можуть зіткнутися з труднощами у взаємодії з іншими членами групи, що може негативно вплинути на їхню самооцінку та загальну адаптацію в групі.

Таким чином, результати дослідження підтверджують важливість сприятливого соціометричного статусу для позитивної адаптації дітей у групі та формування адекватної самооцінки. Водночас, вони вказують на необхідність спеціальної підтримки та корекційних заходів для дітей з низьким соціометричним статусом, щоб підтримувати їхню адаптацію та психологічний розвиток.

Нами була розроблена та впроваджена корекційна програма, яка складалася із серії вправ та ігор для дітей дошкільного віку і спрямована на підвищення їхнього соціометричного статусу та поліпшення адаптації до групи однолітків, вимагає комплексного підходу, який включає розвиток комунікативних та соціальних навичок, підвищення самооцінки, а також корекцію емоційних та поведінкових реакцій. Важливо створити

підтримуюче та безпечне середовище, яке сприяє розвитку позитивних взаємовідносин між дітьми. Використання ігрових методів, групових вправ, індивідуальних підходів, а також співпраця з батьками та психологами, сприяють ефективній адаптації дітей у соціальному середовищі та розвитку їх впевненості, самостійності та здатності встановлювати позитивні взаємини з однолітками. Враховуючи індивідуальність кожної дитини, програма повинна бути гнучкою та адаптованою до її конкретних потреб та особливостей. Це сприяє всебічному гармонійному розвитку дитини та її успішній соціальній інтеграції в групі однолітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова, Л. В. (2010). Реалії та перспективи розвитку дошкільної освіти України в контексті ключових позицій Болонської декларації. Вісник Глухівського держ. нац. пед. ун-ту ім. О. Довженка. Вип. 16. 10–14. 8.

Артемова, Л. В. (2004). Соціалізація дитини в родині. Дошкільне виховання. № 3. 3–5.

2. Балл Г. Внутрішня свобода особи і особистісна надійність у контексті гуманізації освіти. Практична психологія та соціальна робота. 2018. № 9. С. 1-8.

3. Баришполь С.В. Посібник практичного психолога: психодіагностика, тестування, розробки уроків психічного розвитку. Х.: Основа, 2009. 265с.

4. Бех І. Д. Виховання особистості: [у 2 кн.] / кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех / [ред. О. І. Цибульська]. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

5. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. / І. Д. Бех. – К.: «Академвидав», 2009. – 248 с.

6. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д. Бех– К.: ІЗМН, 1998. – 240 с.

7. Битянова М. Як виміряти відносини в класі: Соціометричний метод в шкільній практиці / М. Битянова. – М.: ТОВ «Чисті ставки», 2005. – 32 с.

8. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика. Запоріжжя: Просвіта, 2008. 230 с.

9. Бойко Н.В. «Розвиток соціальних умінь дошкільників: теорія та методика навчання», 2016. Київ: Видавничий дім «Слово».

10. Веленко А.Г. Як зрозуміти дитину: нотатки психолога.. К.: Шкільний світ, 2011. 104с.

11. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. – Х. : Мадрид, 2015. – 220 с.

12. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.

13. Вовчик-Блактитна О. О. Дитина у контексті сучасних соціокультурних тенденцій виховання / / Практична психологія та соціальна робота. – № 9. – 2008. – С. 1–5.

14. Вчимо дітей спілкуватися. Упоряд. Л.В. Шелестова, Н.В. Чиренко, Н.В. Черняєва. К.: Шкільний світ, 2011. 128с.

15. Галян І.М. Психодіагностика. Навч. посіб.. К.: Академвидав, 2009. 464с.

16. Гребенюк О.М. «Психологія дошкільної освіти» Навч. посібник. 2003. Київ: Літера ЛТД.

17. М. П. Гундьобін "Періоди розвитку дитини", стаття. Київ, 2017. URL: http://dnz35.edu.kh.ua/storinka_praktichnogo_psihologa/periodizaciya_rozvitku_ditini/

18. Гладка М. Ситуація успіху як умова соціалізації дитини. Управління освітою. 2013. № 19. С.6–11

19. Гурковська Т. Вперше до дитсадка. Дошкільне виховання. 2001. № 11–12. С.3–4

20. Доманюк О.М. Вплив сім'ї на процес соціалізації дітей дошкільного віку. Наукові записки. 2011. Вип. 1. С.115–118.

21. Дошкільна педагогічна психологія. – Київ: Вища школа, 2007

22. Дуткевич Т. Дитяча психологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

23. Дуткевич Т.В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 304с.

24. Захарова Н.М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору: монографія. Донецьк: Ноулідж, 2010. 218 с.

25. Захарова Н. Адаптація дітей до дитсадка : семінари для педагогів та батьків. Дошкільне виховання. 2006; 4: 8–13.

26. Захарова Н.М. Ігрові техніки на допомогу в адаптації. Палітра педагога. 2004; 4:11-13.

27. Зданевич Л. В. Методологічні основи дослідження концепцій адаптації та дезадаптації дітей дошкільного віку. Дошкільна освіта. 2013; 4: 56-63.

28. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.

29. Клименко.В.В. Можливості психіки шестиліток. Психологічна допомога батькам / В.В.Клименко. - К.:Шкільний світ, 2002. - С.68-92.

30. Коваль І.М. «Психологія дитини дошкільного віку» Навч. посібник. Львів: Видавництво «Світ», 2010.

31. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. пр. – К. – Житомир: Волинь, 2003. – Кн. 1. – С.29-41.

32. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника // Дошк. виховання. – 1999. – № 10. – С. 3-5.

33. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини // Дошк. виховання. – 1999. – № 5. – С. 3-6.

34. Косенко Ю. М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка. Суми: Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. № 8. С. 184–191.

35. Костиця Л.М. Дитина в кризовому соціумі. К.: Шкільний світ, 2016. 136с

36. Кравчук Л. Особливості шкільної адаптації першокласників. Сучасна школа України. 2013. № 9 (261). С.4–17.

37. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. – Частина перша. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. – 320с.

38. Кулачківська С., Подолян Л. Навіщо дошкільняті перехідний вік // Дошкільне виховання. – 2001. – № 5.

39. Кулачківська С. Подолян Л. Сучасні психологічні вимоги до дитячого садка // Дошкільне виховання. – 2000. – № 1.

40. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років у різних умовах життєдіяльності: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08. – Луганськ, 2004. 44. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. – К.: Віра Інсайт, 2000.

41. Куценко М.О. Особливості самооцінки та соціометричного статусу молодших школярів <URL:ekskur.kspu.edu/bitstream/handle/>

42. Ладивір С. О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник / С. О. Ладивір. – Житомир : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної пед. освіти, 2003. – 175 с.

43. Маценко Ж. Незабаром у дитячий садок: Особливості психологопедагогічного підходу до дітей, що вступають до дошкільного закладу. Психолог. 2003.

44. Мацко Л. А., Прищак М. Д. Основи психології та педагогіки [Текст] : навч. посібн. / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 158 с.

45. Науменко О. М. Адаптація малюків до умов дошкільного закладу. Психологічна газета. 2010;13:3-5.

46. Науменко Т. І. В дитячий садок прийшли новенькі (Соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку). Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2002; 72 с.

47. Носко І.В. Школяр – перший соціальний статус
URL:medbib.inua/skolnsperviy-sotsialni/ status39449htm

48. Організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей 5-7 років // Вісн. Київського міжнар. ун-ту. Серія: Пед. науки. Психол. науки. – Вип. 2. – К.: Правові джерела, 2002.

49. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку / За ред. Т. О. Пироженко: В 2 ч. – К.: Копіювальний салон «SIGNATURE», 2002.

50. Павелків Р, Цигипало О. Дитяча психологія: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2011. 373 с.

51. Педагогічний словник /За ред. Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001.

52. Погодіна М. Я. Я тепер – школяр! Проходження процесу соціалізації дитини на початку навчання в школі. Розкажіть онуку. 2010. № 4. С.32–34

53. Психологічна діагностика і корекція особистості важковиховуваних дітей і підлітків: навч. посіб. / за ред. О.Г.Антонова-Турченко. Київ: ІЗМН, 2005. 245 с.

54. Розвиток особистості в різних умовах соціалізації. Колективна монографія. К.: ВД Слово, 2016. 472с.

55. Самооцінка учня. Упоряд. С. Максименко, Н. Шевченко, О. Главник, 2004. 112с.

56. Соціологія: підручник / За заг. ред. В.П.Андрущенка. Київ, Харків: Єдинорог, 2001. 435 с.

57. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. – К. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 280 с.

58. Соціологія: підручник / За заг. ред. В.П.Андрущенка. Київ, Харків: Єдинорог, 2001. 435 с.

59. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. – К. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 280 с.

60. Стадненко Н.М. Психологічна готовність до навчання дітей шестилітнього віку (Методика діагностики та корекційно-розвиткові заняття): посібник / Н.М.Стадненко, Г.Д. Іляшенко, А.Т.Обухівська. – Кам'янецьк-Подільський, 2006. – 52 с.

61. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / [Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна та ін.]; за ред. Т. О. Піроженко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 236 с.

62. Теплюк С. Посмішка малюка в період адаптації. Дошкільне виховання. 2006; 3: 29-35; 4:46-51.

63. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика. Підручник. К.: ВД Слово, 2013. 608с

64. Формуємо у дошкільників цілісне світобачення: навчальнометодичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П., Плохій З. П., Сидельникова О. Д., Старченко В. А., Терещенко О. П., Шелестова Л. В., Якименко Л. Ю. – К.: «Імекс-ЛТД», 2013. – 260 с.

65. Цвіток, В. «Розвиток соціальної компетентності дошкільників», семінар, Глеюватський ЗДО «Веселка» URL: <https://naurok.com.ua/seminar-praktikum-dlya-vihovatelivrozvitok-socialno-kompetentnosti-doshkilnikov-344221.html>

66. Шаталова О.В. Адаптація дітей раннього віку до умов дитячого навчального закладу. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. № 14. С.326–329

67. Шугурова Т. Л. Соціалізація та адаптація особистості в умовах сучасного суспільства [Текст] / Т. Л. Шугурова; за ред. Н. Є. Завацької //

Психологія культурно-дозвіллевої діяльності як чинника соціалізації особистості: монографія. – Луганськ : Ноулідж, 2014. – С. 6–13.

68. Ясінська Х. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ. Психолог дошкілля. 2007. №4 (21). С.5–7

69. Lesiv, A. (2012). «Constructivist Pedagogy: A Paradigm for Teaching and Learning». *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 12(1). URL:<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/josotl/issue/view/177>

70. Linham, K., & Greenberg, M. (2010). «Building social competence: From practice to theory». *Journal of Early Childhood Teacher Education*. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/ujec20/31/3?nav=tocList>

ДОДАТКИ

Додаток А

«Соціометрія» Дж.Морено

(є найбільш доцільним методом дослідження міжособистісних і міжгрупових відносин)

ІНСТРУКЦІЯ: «Діти, я хочу розсадити Вас, враховуючи Ваші побажання. Для цього напишіть на листках спочатку прізвище того учня, з ким би Ви хотіли сидіти в першу чергу, потім прізвище того, з ким би Ви хотіли сидіти разом, якщо з першим не вийде, потім прізвище того однокласника, з ким би Ви хотіли сидіти, якщо не вдасться посадити Вас ні з першим, ні з другим. Листки обов'язково підпишіть».

Примітка: Інструкцію можна видозмінювати в залежності від індивідуальних особливостей піддослідних. За одержаними результатами опитування будується соціоматриця. По вертикалі записують прізвища всіх членів групи, які брали участь в дослідженні, по горизонталі - тільки їхні номери. Вибори позначають хрестиком на перетині відповідного рядка з прізвищем того, хто вибирає, і стовпчика з номером вибраного. Взаємні вибори позначають в таблиці кружечком (хрестик в кружечку).

Аналіз результатів

На основі даних соціоматриці по кожному стовпчику підраховують кількість отриманих кожним членом групи виборів, а також кількість взаємних виборів.

На основі даних соціоматриці будується соціограма — карта соціометричних виборів, яка складається із чотирьох концентричних кіл. В першому колі (внутрішньому) наносять символічні позначення піддослідних, які отримали найбільшу кількість виборів (особи жіночої статі позначаються кружечком, чоловічої — трикутником); у другому — які отримали половину і більше половини від найбільшої кількості виборів; у

третьому — які отримали менше половини від максимальної к і кількості виборів; у четвертому — які не отримали жодного вибору.

Примітка: Розміри соціограми в діаметрі повинні бути не менші листка із учнівського зошита.

Досліджувані, які потрапили до першого (лідери) та другого (ті, кому надають перевагу) кола, займають сприятливе положення в колективі; в третьому (прийняті) і, особливо, в четвертому (ізолювані) колах - несприятливе.

На основі даних соціометричного дослідження можна визначити такі діагностичні показники:

1. РСВ - рівень сприятливих взаємин, який визначається на основі соціограми:

високий, якщо в I і II статусних категоріях піддослідних більше, ніж у III та IV, тобто, якщо в групі більшість її членів знаходяться у сприятливому положенні;

середній рівень фіксують тоді, коли у I-II і III-IV категоріях кількість піддослідних приблизно однакова;

низький РСВ відмічається при переважанні в групі піддослідних із низьким статусом (III-IV категорій).

2. КВ — коефіцієнт взаємності чи «Індекс групової згуртованості» визначається за такою формулою:

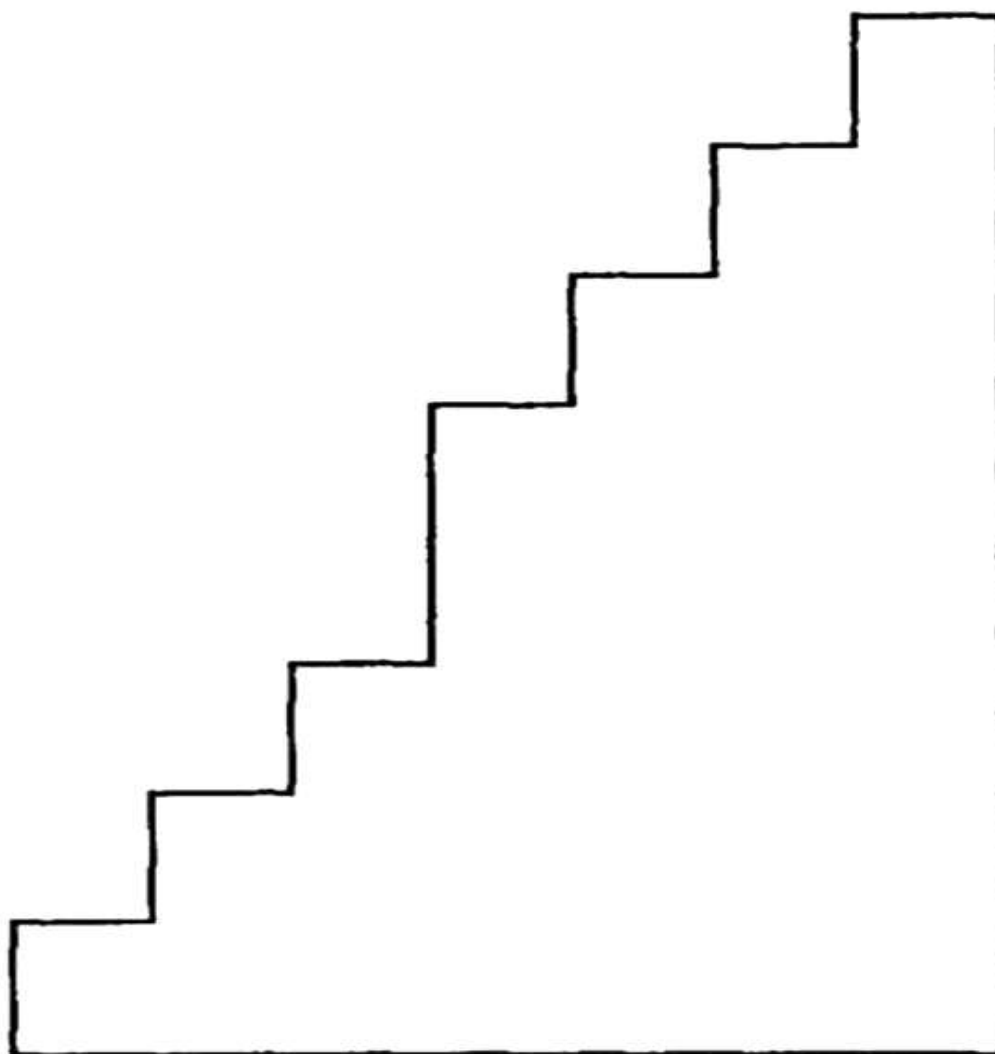
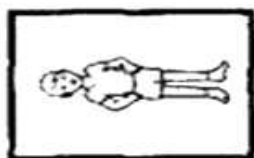
$$КВ = R1/R100\%, K$$

Де R1 — кількість взаємних виборів, R - загальна кількість виборів.

3. П - індекс ізоляції визначається за формулою:

$$П = 1/n$$

Де I - кількість ізолюваних в класі, n — загальна кількість дітей в групі.

Методика «Сходи́нки» (старша група)

Мета: вивчення динаміки самооцінки. Застосовується як у дошкільному віці, так і в молодшому шкільному.

Хід виконання: дитині показують намальовану на папері драбинку з 7 сходинками.

Середня сходинка має форму майданчика і пояснюють завдання: «На трьох

нижніх сходинках знаходяться погані діти (чим нижче, тим гірші), на майданчику - не погані і не гарні, а на трьох верхніх сходинках - гарні діти (чим вище, тим кращі).» Кожна сходинка має, тим самим, певну змістову характеристику.

Дитина повинна поставити себе на одну зі сходинок і обґрунтувати свій вибір.

Інструкція для дитини

Психолог говорить: «Якщо всіх дітей розставити на цих сходинках, то на трьох верхніх сходинках опиняться хороші діти: розумні, добрі, сильні, слухняні – чим вище, тим краще. Так на сходинці 1 знаходяться просто гарні діти, на сходинці 2 - дуже гарні, на сходинці 3 - найкращі. Ти знаєш, що є дуже гарні діти, є погані, є середні. Ось на цій драбинці (показується листок паперу з намальованою драбинкою) середні діти знаходяться посередині, ось на цьому майданчику (показати майданчик). Ці діти не погані, і не гарні, а середні.

А на трьох нижніх сходинках знаходяться погані діти – чим нижче, тим гірші.

Знизу від майданчика знаходяться погані діти, на 2 сходинці знизу - дуже погані, на 3 знизу - найгірші. Зрозумів? Давай повторимо (повторюється з дитиною розташування сходинок). А тепер постав себе на ту сходинку, яку ти, на твою думку, займаєш. Покажи, куди б ти поставив себе, на яку сходинку?». Щоб легше було виконувати завдання можна

помістити на ту чи іншу сходинку картинку із зображенням хлопчика чи дівчинки. Чому ти поставив себе на цю сходинку?».

Оцінювання результатів

Оцінка здійснюється за 7- бальною шкалою, де перша сходинка (найнижча)

відповідає балу 1, середня сходинка (майданчик) відповідає балу 4, верхня сходинка відповідає балу 7. Таким чином, дитина може одержати від 1 до 7 балів.

Обговорення результатів

Для дітей, які вступають у перший клас, характерна наявність високої позитивної самооцінки. У нормі дитина повинна ставити себе не нижче, ніж на 2 сходинку зверху, тобто нормою є самооцінка в 6 балів. 7 чи 5 балів не є відхиленнями від норми, а свідчать про дуже гарні чи просто добрі стосунки до дитини в сім'ї й у дошкільному закладі.

Самооцінка від 1 до 3 балів, тобто віднесення дитиною себе до «поганих» дітей, є важливою ознакою неблагополучного соціального розвитку і, в першу чергу, є показником несприятливого досвіду соціальних взаємодій. Швидше за все, негативна самооцінка пов'язана з неблагополучними сімейними відносинами чи негативним ставленням батьків до самої дитини або пов'язана з несприятливим досвідом спілкування дитини в дошкільному закладі. Необхідно з'ясування конкретні причини негативної самооцінки, тому що на цій підставі можна прогнозувати успішність включення дитини в колектив класу і будувати програму корекції образу «Я» дитини.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**Соціометричний статус дошкільника
як чинник адаптації у групі ровесників**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2 курсу, 617 групи

Семотюк Мар'яна

Миколаївна

Керівник:

канд. психологічних наук,

доцент Колтунович Т.А.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2023 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Олійник М.І.

Чернівці – 2023
АНОТАЦІЯ

Семотюк М.М. Соціометричний статус дошкільника як чинник адаптації у групі ровесників. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 69 с.

Представлена магістерська робота зосереджується на вивченні соціометричного статусу дітей старшого дошкільного віку і його впливу на їх адаптацію до групи ровесників. У дослідженні використовувались кількісні та якісні методиками для оцінювання соціального статусу дітей у групі, їх взаємодії з однолітками, а також рівня їх соціальної адаптованості. Аналізувались різні аспекти соціальної взаємодії та поведінки дітей у груповому середовищі дитячого садка, включаючи їх здатність до спілкування, створення дружніх відносин, взаємодопомоги та взаєморозуміння. Особлива увага приділялась виявленню чинників, що впливають на формування позитивного соціометричного статусу та сприяють ефективній соціалізації та адаптації дітей у колективі. Результати дослідження показали, що соціометричний статус має значний вплив на процес адаптації дітей до групи ровесників та їх загальне емоційне благополуччя. Рекомендації та корекційна робота, запропоновані на основі отриманих результатів, можуть бути корисними для педагогів та батьків у підтримці гармонійного соціального розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: соціометричний статус, старший дошкільний вік, адаптація, ровесники, соціальна взаємодія, групова динаміка, психологічне дослідження, соціальний розвиток, емоційне благополуччя, взаємовідносини.

ABSTRACT

Semotiuk M.M. Sociometric status of a preschooler as a factor in adaptation within a peer group. - Chernivtsi National University, 2023.

This master's thesis focuses on studying the sociometric status of older preschool children and its influence on their adaptation to peer groups. Quantitative and qualitative methods were employed to assess the social status of children within the group, their interactions with peers, and their level of social adaptability. Various aspects of social interaction and behavior of children in the group environment of the kindergarten were analyzed, including their ability to communicate, form friendships, cooperate, and understand others. Special attention was paid to identifying factors influencing the formation of a positive sociometric status and facilitating effective socialization and adaptation of children in the group. The findings demonstrate that sociometric status significantly affects the adaptation process of children to peer groups and their overall emotional well-being. Recommendations based on the results can be beneficial for educators and parents in supporting the harmonious social development of preschool children.

Keywords: sociometric status, older preschool age, adaptation, peers, social interaction, group dynamics, psychological research, kindergarten, social development, emotional well-being, interpersonal relations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.3. Сутність поняття групи у психолого-педагогічній літературі.....	8
1.4. Зміст та структура методу соціометрії.....	15
1.3. Вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку у групах ровесників.....	22
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	33
2.1. Організація і методика проведення дослідження.....	33
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	38
2.3. Консультація для батьків і педагогів для успішної адаптації дітей до групи ровесників.....	43
2.4. Зміст та структура корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення рівня соціометричного статусу як чинника адаптації до групи ровесників.....	46
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження соціометричного статусу дошкільників є важливим, оскільки воно зосереджується на ранньому соціальному розвитку, який є ключовим для формування майбутніх соціальних взаємодій дитини. Соціометричний статус допомагає ідентифікувати дітей, які можуть мати труднощі в соціальній взаємодії, такі як ізоляція або відторгнення з боку однолітків, та виявляє потребу в ранньому втручанні. Розвиток емоційного інтелекту, включаючи здатність розуміти та виражати емоції, також є значущим аспектом, що впливає на загальний емоційний та соціальний розвиток дитини. Крім того, соціальні навички, набуті у дошкільному віці, грають важливу роль у підготовці дитини до шкільного життя, впливаючи на її успішну адаптацію в майбутньому. Дослідження дає можливість батькам, педагогам та спеціалістам розробити індивідуальні плани підтримки для дітей, сприяючи формуванню позитивних соціальних відносин і профілактиці булінгу та інших соціальних проблем. Загалом, це дослідження має велике значення для розуміння та розвитку соціальних навичок дошкільників, що є критичними для їхнього повноцінного соціального та емоційного розвитку.

Стан дослідженої проблеми. Дослідження соціометричного статусу дошкільників і його впливу на адаптацію в групі ровесників привертало увагу багатьох вчених з різних галузей. Зокрема, вивчалися питання впливу статусу на емоційний та психічний розвиток дитини, на формування її особистості в цілому (M. Roff, S. Sells); досліджувалися соціально-психологічні чинники детермінації статусу дитини дошкільного віку (Л.В. Артемова, В.У. Кузьменко, О.І. Кульчицька, Т.В. Сенько, G.W. Ladd, D. May) віку; особливості процесу усвідомлення та переживання дитиною свого становища в системі взаємин колективу (М.Й. Боришевський).

Мета дослідження – полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні впливу соціометричного статусу дошкільників на адаптацію до групи ровесників.

Завдання дослідження:

1. проаналізувати погляди науковців на сутність соціометрії та соціальної адаптації дітей дошкільного віку у науковій літературі;

2. розкрити складові «соціометричного статусу», та його вимірювання, охарактеризувати вплив вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку у групах ровесників;

3. визначити групи дітей з різним соціометричним статусом та розкрити особливості взаємовідносин між ними;

4. розробити практичні рекомендації та провести корекційну роботу по формуванню соціометричного статусу як чинника адаптації до групи ровесників та перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – адаптація дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – соціометричний статус дошкільника як чинник адаптації у групі ровесників.

Методи дослідження: теоретичні: ретроспективний та системно-структурний аналіз, порівняння, узгальнення, класифікація, систематизація, абстрагування.

Емпіричні: експеримент, опитування (анкетування, бесіда, тестування), соціометрія, «Сходинки», методика «Рукавички», тематичний малюнок «Я в дитячому садку».

Практичне значення результатів дослідження. Полягає у можливості використання запропонованих практичних рекомендацій вихователями та батьками, для адаптації дітей дошкільного віку до групи ровесників з різним соціометричним статусом та батькам.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що отримані результати дозволяють розширити наукове уявлення про значення

соціометричного статусу у адаптації дітей дошкільного віку до групи ровесників.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (70 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.3. Сутність поняття групи у психолого-педагогічній літературі

У XIX столітті вперше в розряд психологічної категорії було введено поняття групи. Проблеми груп є предметом вивчення соціальної психології, соціології, філософії, педагогіки. У різних галузях наук, зокрема у суспільних науках сутність поняття «група» трактується неоднозначно. Зокрема, представники соціальної психології визначають групу як стабільні співтовариства людей, які виходять за рамки простої спільності життєвих умов або інших загальних характеристик. Вони об'єднуються через взаємодію, спільну діяльність і систему відносин, керованих спільними інтересами, цінностями та нормами. Соціальна група в першу чергу відображає діяльність певного колективу або товариства. Її існування обумовлено спільною діяльністю її членів та місцем у суспільному розподілі праці, при цьому група виступає як активний учасник цієї діяльності.

У соціології групою вважається об'єднання людей, які мають спільну значущу соціальну ознаку, що ґрунтується на їхній участі в певній діяльності, пов'язаній системою взаємовідносин, які регулюються формальними або неформальними соціальними інститутами.

У педагогічних дослідженнях групу розглядають як людську спільноту, що виокремлюється на основі певної ознаки, наприклад, класової приналежності, наявності та характеру спільної діяльності, особливостей організації тощо [4, с.33].

Виконуючи різні функції, людина є членом різноманітних соціальних груп, які здійснюють певний вплив на формування свідомості особистості та визначають об'єктивне місце особистості в системі соціальних

взаємовідносин. Таким чином, особистість включається в систему поглядів, уявлень, норм, цінностей численних груп. Міжособистісні взаємостосунки утворюються на основі певних почуттів, що виникають у людей стосовно одне одного. Існують кон'юнктивні почуття, що зближують і об'єднують людей, і диз'юнктивні почуття, що роз'єднують людей. Інтенсивність того чи іншого почуття може бути різною, що впливатиме на діяльності групи.

Малі соціальні групи є підгрупами соціальних груп, де учасники знають один одного особисто та взаємодіють безпосередньо. Як правило, вони мають невелику чисельність і часто класифікуються як первинні або контактні групи через їхній безпосередній вплив на формування особистості, соціальної активності та психологічного стану індивіда.

Малі соціальні групи є фундаментальними елементами, які ініціюють процес розвитку особистості, стаючи невід'ємною частиною життєвого шляху кожної людини. Ці групи можуть бути різноманітними, від сім'ї до групи друзів або навіть випадкових зібрань людей, і в кожному випадку вони відіграють роль у соціальному житті індивіда [5, с.54].

Мала група відіграє важливе значення у житті людини, оскільки вона служить тією основною ланкою, через яку індивід вступає у безпосередній контакт зі суспільством. Ці групи є місцем, де індивід не тільки функціонує, а й розвивається як особистість, здобуває індивідуальні риси, засвоює досвід соціальної взаємодії.

Поняття «мала група» включає у себе соціальні одиниці, де учасники мають особистісні зв'язки один з одним і здійснюють безпосередній контакт. Ці групи, зазвичай, є невеликими за розміром, але відіграють важливу роль у формуванні особистості, оскільки впливають на потреби, соціальну активність і психологічний стан індивіда.

Науковці у галузі соціальної психології пропонують багато визначень малих груп. Вони можуть об'єднувати людей на основі спільних цілей, інтересів, умов життя, віку, статі, а також культурної, релігійної або

професійної приналежності. Соціальна спільнота, таким чином, визначається як сукупність людей, що ділять однакові умови життя, інтереси, а також приналежність до певних культурних чи територіальних груп.

Значна частина праць дослідників, присвячена визначенню поняття малої групи. Згідно з Р. Бейлзом, мала група – це група людей, які активно тісто взаємодіють між собою, щоб кожен міг ідентифікувати інших учасників. Науковець Дж. Хомас розглядає малу групу як сукупність людей, що взаємодіють протягом певного часу, де можливий прямиий контакт без посередників. Мала група - це невелике об'єднання людей, зайнятих спільною соціальною діяльністю та спілкуванням, яке є основою для розвитку емоційних стосунків, групових норм і процесів [45, с.321].

Загальний аналіз різних підходів до визначення малої групи дозволяє виокремити ключові аспекти її розвитку. Основою малої групи є спільна мета, яка об'єднує членів групи в єдину діяльність, формує загальні цінності та методи взаємодії. Крім того, значну роль відіграє безпосередній контакт між учасниками групи, що сприяє інтенсивному міжособистісному спілкуванню [32, с.76].

Малу групу можна визначити як обмежену за розміром спільноту, члени якої мають тісні взаємозв'язки та прямиий контакт один з одним, об'єднані спільними цілями та завданнями. Ці елементи стають основою для їхньої взаємодії, впливу один на одного, розвитку спільних норм, процесів, інтересів, а також формування стабільних міжособистісних стосунків і забезпечують тривале існування групи [9, с.65].

Марвін Шоу, американський спеціаліст з групової психології, характеризує малу групу як об'єднання двох або більше людей, що активно взаємодіють так, що кожен впливає та відчуває вплив від інших. Він виокремлює такі характеристики малої групи, як стабільність існування,

наявність спільних цілей, формування групової структури та усвідомлення учасниками своєї спільності та приналежності до групи [12, с.124].

Група у суспільстві не існує в ізоляції; її наявність в соціальній структурі визнається іншими членами спільноти. Як підкреслює Р. Браун, однією з ключових особливостей малої групи є її сприйняття як окремої цілісної одиниці іншими особами, які перебувають поза нею. Це усвідомлення присутності групи як єдиної одиниці є важливою характеристикою її соціальної ролі та впливу [75, с.23].

В психології термін «контактна група» набуває конкретного значення, оскільки мала група не обмежується простими людськими контактами. Вона включає взаємодії, які підкріплюються певними соціальними зв'язками і мотивовані спільною діяльністю.

У суспільстві існує велика різноманітність малих груп, тому для їх дослідження необхідно розробити класифікацію. Станом на сьогоднішній день виокремлюють три основні типи класифікацій малих груп:

1. Первинні та вторинні групи, де первинні зазвичай мають тісніші емоційні зв'язки, а вторинні більш зорієнтовані на досягнення конкретних цілей;
2. Формальні та неформальні групи, розділені за ступенем офіційної організації та структури;
3. Групи членства та референтні групи, де перші включають індивідів як активних членів, а другі служать для них еталоном чи образом для наслідування [69, с.456].

Класифікація малих груп на «первинні» та «вторинні», запропонована Ч. Кулі, вважається фундаментальною у соціальних дослідженнях. Первинні групи, до яких належать сім'я, дитячі групи, групи сусідів, відіграють ключову роль у соціальному розвитку особистості. Вони характеризуються глибокими особистими зв'язками, тривалістю, безпосередністю спілкування та малою чисельністю учасників. Ці групи

формують міцне почуття спільності та солідарності серед своїх членів і відіграють найважливішу роль у вихованні соціальних цінностей та ідеалів індивіда. Через ці групи людина вперше засвоює суспільні цінності та традиції, які формують її первинну соціалізацію. Відсутність або недостатність міжособистісних зв'язків у цей період може призвести до негативних наслідків у розвитку особистості [69,с.87].

За дослідженнями Ч. Кулі, первинні групи виконують дві основні функції: вони є джерелом моральних норм, які людина засвоює у дитинстві та керується ними протягом усього життя, а також служать підтримкою та стабілізацією для дорослої людини. Кулі також розглядав особистість як відображення психічних реакцій на думки оточуючих про неї, відоме як теорія «дзеркального Я». Первинна група, будучи частиною ширшої соціальної структури, виступає як трансформатор суспільних ідей, установок та норм.

Малу групу характеризує психологічна та поведінкова спільність її членів, що виокремлює та відокремлює групу, робить її відносно авторитетним соціально-психологічним утворенням [20].

Первинні групи не існують ізольовано, а є невід'ємною частиною ширшої соціальної системи. Ч. Кулі ввів поняття «вторинна група» для опису об'єднань людей, що формуються на базі спільної мети чи завдань, але без тісних особистісних зв'язків. Такі групи, як класи, нації, політичні партії, є частиною соціальної структури суспільства і включають індивіда в основному через виконання ними певних функцій. Ідеал «морального співтовариства», який охоплює широкі питання соціальної еволюції та розвитку, зв'язує первинні та вторинні групи, впливаючи на загальний стан суспільства [32, с.65].

Дослідник Е. Мейо запропонував розділення соціальних груп на формальні та неформальні. Формальні групи визначаються строгою регламентацією ролей та поведінки їх членів через офіційні правила та

інституційні норми. Такі групи створюються для виконання чітко визначених функцій у межах загальної системи. Вони накладають обмеження на особистісні особливості своїх членів, регулюючи їхні стосунки, обов'язки та оцінювання на основі займаних посад, а не особистих якостей.

Елтон Мейо виявив, що крім офіційно визначених груп, які функціонують за встановленими правилами, існують також неформальні групи. Це стало зрозуміло під час хотторнських експериментів, коли було встановлено, що для ефективної роботи важливо, щоб працівники відчували себе не ізольованими одиницями, а інтегрованими членами організації або колективу. Такі неформальні групи, що виникають у межах формальних структур, базуються на особистих відносинах, спільних інтересах та взаємних симпатіях. Це тип соціальних відносин, який відрізняється відносною незалежністю від формальних структур і не має чітко визначеної мети групової діяльності. Неформальні групи відомі також як психологічні або інтересові групи, оскільки вони формуються на основі емоційних зв'язків або спільних інтересів членів групи [5, с.126].

Співіснування формальних та неформальних структур у малій групі впливає на соціально-психологічний клімат усередині неї. Взаємини та емоційний стан у групі формуються на основі цих двох видів структур, які визначають моральний та емоційний аспекти людських відносин у групі.

Щодо різновидів малих груп, виділяють два основні типи: групи членства та референтні групи. Термін «референтна група» був запроваджений американським соціальним психологом Г. Хайменом, який використовував його для опису груп, стандарти яких особи приймають, незалежно від того, чи є вони їхніми реальними членами. М. Шеріф поділив групи на два типи: групи членства, до яких індивід належить, але не відчуває себе пов'язаним їхніми цінностями та нормами, і референтні групи, які індивіди вважають еталоном для оцінки своєї поведінки та

становища. Референтна група може бути як групою, до якої індивід фактично належить, так і групою, до якої він прагне належати [6, с.452].

Концепція «малої групи» та «колективу» часто обговорюється в науковій літературі. Вважається, що колектив – це особливий стан малої групи, що досягла високого рівня соціально-психологічної зрілості. Колектив, на відміну від звичайної малої групи, об'єднує осіб із спільними цілями та інтересами, які відповідають суспільним цілям. Мала група може представляти собою просту сукупність людей, об'єднаних спільною метою, але не досягає рівня колективу, що характеризується більш складними соціальними та психологічними відносинами.

Становище дітей дошкільного віку в групі ровесників може неодноразово змінюватися. Одним із видів груп є колектив – який визначається як організаційна форма об'єднання людей на основі на основі певної, суспільно значущої діяльності [22, с. 202]. Особливістю групи дошкільників є їх відносна неформальність і гнучкість, адже вони мають незначну кількість чинних правил, які є нестійкими за своїм складом.

Таким чином, мала соціальна група виступає як важлива частина соціальної системи, в якій проявляються прямі міжособистісні взаємодії, визначається місце і роль людини в соціумі, і демонструється індивідуальність у процесі спілкування та взаємодії. Малі соціальні групи відіграють ключову роль у формуванні особистості та соціальній взаємодії. Вони є первинними ланками соціальної структури, де індивіди вступають у безпосередні контакти, розвивають міжособистісні відносини, і де формуються основні соціальні норми та цінності. Різноманітність малих груп (первинні, вторинні, формальні, неформальні, групи членства та референтні групи) забезпечує комплексний підхід до соціалізації та розвитку особистості, відображаючи її різні аспекти та потреби. Водночас, вони відображають більшу соціальну систему і взаємодіють із нею, що вказує на їхню інтегрованість у ширший соціальний контекст [23, с.45].

1.4. Зміст та структура методу соціометрії

Соціометрія - це метод соціально-психологічного дослідження, який був розроблений австрійсько-американським психологом Якобом Морено у 1930-х роках. Цей метод спрямований на вимірювання взаємодій та відносин між членами групи. Його праця, «Who Shall Survive?» у 1934 році, вважається фундаментальним твором у соціометрії. Морено вважав соціометрію ключем до розуміння соціальних груп та їх динаміки. Основна ідея соціометрії полягає у виявленні соціальних відносин, переваг, виборів та відкидань серед членів групи [5, с.67].

Науковцями, які досліджували дану проблему були: А.Левінс, американський психолог, який розвивав соціальну психологію груп. Його робота з групової динаміки і системного аналізу мала значний вплив на подальший розвиток соціометрії.

Американський психіатр Гаррі Стек Саллівен розвивав теорію міжособистісних відносин, яка має тісний зв'язок з соціометрією, особливо в контексті терапевтичних груп та соціальної інтеграції.

Основними компонентами соціометрії є: соціометричні тести, теорія соціальної атракції та відштовхування та соціограми. Соціометричні тести, розроблені Якобом Морено, зосереджені на виявленні емоційних відносин та переваг між членами групи. Ці тести дають змогу аналізувати, як учасники групи сприймають один одного, кого вони вважають своїми друзями, союзниками, або навіть антипатіями. Ключовими аспектами соціометричних тестів є: преференції у відносинах – учасникам пропонується вибрати осіб з групи, з якими вони найбільше хочуть співпрацювати, спілкуватися або проводити час разом; різні контексти: запитання можуть бути запропоновані в різних контекстах, наприклад, «З ким б ви хотіли працювати над завданням» або «З ким б ви хотіли піти на прогулянку?»; аналіз соціальних відносин: відповіді учасників дозволяють створити соціограму, яка візуалізує соціальні

відносини в групі, виявляючи ізольованих членів, підгрупи, лідерів; емоційні відносини та групова динаміка: ці тести виявляють не тільки формальні, але й неформальні відносини, допомагаючи зрозуміти, як емоційні відносини впливають на групову динаміку; особливості застосування: соціометричні тести використовуються у різних сферах – від освіти та терапії до організаційного розвитку і управління персоналом [12, с.231].

Соціометричні тести Морено стали основою для багатьох сучасних методів дослідження соціальних відносин та і досі широко використовуються у соціальних науках для вивчення групових процесів.

Теорія соціальної атракції та відштовхування, розроблена Якобом Морено, є ключовою частиною соціометрії та вивчення групових динамік. Вона базується на ідеї, що вибір та преференції індивідів у міжособистісних відносинах формують структуру соціальних груп. Основними аспектами цієї теорії є наступні: вибір та преференції: Морено вважав, що вибір, який роблять люди стосовно того, з ким вони хочуть спілкуватися чи працювати, визначає основні соціальні структури в групі; соціальна атракція полягає у тому, що люди схильні вибирати осіб, до яких відчувають симпатію або з якими мають спільні інтереси, цінності або цілі; соціальне відштовхування: конфлікти та антипатії також грають важливу роль у формуванні групових динамік, сприяючи утворенню підгруп та ізольованих індивідів; вплив на групову динаміку: соціальні взаємодії, засновані на атракції та відштовхуванні, впливають на ролі, статуси та взаємодії в межах групи [32, с.65].

Теорія соціальної атракції та відштовхування Морено має важливе значення для розуміння того, як формуються соціальні групи, які фактори сприяють груповій єдності чи роз'єднаності, та як це впливає на ефективність та продуктивність групової діяльності [9, с.76].

Соціограми є ключовим інструментом у соціометрії, що дозволяє візуалізувати соціальні відносини всередині групи. Ці графічні зображення дають змогу глибше зрозуміти, як формуються міжособистісні зв'язки та

соціальні структури. Основними аспектами соціограм є наступні: візуалізація соціальних зв'язків: соціограми відображають соціальні зв'язки між членами групи, включаючи симпатії, антипатії, вибори спілкування та інші соціальні взаємодії; ідентифікація соціальних ролей та статусів: за допомогою соціограм можна виявити лідерів, популярних членів групи, а також тих, хто знаходиться поза межами соціальних взаємодій; аналіз групових динамік: соціограми допомагають аналізувати, як взаємодії між різними членами впливають на групову динаміку, зокрема на формування підгруп, коаліцій, та ізольованих індивідів; планування втручання: на основі соціограм можна розробляти стратегії для втручань у групові процеси, такі як підвищення соціальної інтеграції, розвиток лідерських якостей, або вирішення конфліктів [6, с.125].

Соціограми відіграють важливу роль у виявленні та розумінні прихованих аспектів групових відносин, дозволяючи бачити не лише поверхневі взаємодії, але й глибші соціальні структури та динаміки.

У психології та соціології статус розглядають як визнання й оцінку з боку інших індивідів чи певних формальних інстанцій. За М.Вебером, статус визначається як позитивна чи негативна оцінка честі й слави груп, індивідів або позицій. Статус — це певний ранг, приписуваний індивідами або громадською думкою.

Статус індивіда в групі – це соціально-психологічна характеристика його становища в системі внутрішньогрупових відносин, ступінь авторитетності для решти учасників. Внутрішня установка людини в системі внутрішньогрупових відносин – це особисте, суб'єктивне сприйняття нею свого власного статусу, те, як вона оцінює своє реальне становище, свій авторитет, ступінь впливу на інших членів групи. Дійсний статус і його сприйняття людиною може збігатися або розходитися [45, с.128].

Поняття «соціометричний статус» в соціометрії та соціальній психології відноситься до позиції, яку індивід займає у соціальній структурі

групи, заснованій на міжособистісних відносинах та виборах. Це становище визначається через рівень прийняття чи відкидання індивіда іншими членами групи.

Соціометричний статус може вказувати на позитивну та негативну позицію в групі. Позитивний соціометричний статус характеризує лідерську позицію члена групи. Лідери – це люди, здатні чинити більший вплив на інших людей. Вони посідають центральне місце в комунікаційній структурі групи, і виявлені ними ініціативи більш ефективні, ніж ініціативи інших членів групи. Лідерам належить найважливіша роль у виборі напрямку руху групи, у збереженні її традицій і звичаїв, і вони вселяють в інших членів групи впевненість у досягненні поставлених перед ними цілей [8, с.129].

Негативний соціометричний статус характеризує дезорганізуючі тенденції в поведінці члена групи. Найпростіший прийом визначення соціометричного статусу - процедура таємного голосування за того чи іншого кандидата під час виборів за конкурсом.

Іншою важливою персонально змінюваною величиною, що характеризує поведінку особистості в соціальному мікросередовищі, є емоційна експансивність. Ця величина є показником соціально-психологічних властивостей суб'єкта комунікації в групі. Експансивність фіксує емоційно-психологічне ставлення до особистості в групі, її роль у спілкуванні з іншими.

Соціометричний статус особистості вимірюють за допомогою соціометрії. У процесі вимірювання часто виявляються такі внутрішньогрупові утворення, як діади і тріади. Я.Морено стверджував, що існують зірки, які складаються з лідера та його послідовників. Методологічний і технічний апарат соціометрії позначається мікросоціологією. Сутність мікросоціології полягала в приведенні соціологічного погляду на групу з боку стороннього спостерігача до

розгляду групового процесу з точки зору психології члена групи. Це дало змогу вивчати соціальне ціле в повсякденному життєвому змісті [65, с.342].

Основні аспекти соціометричного методу та технік включають.

Соціометрія зосереджується на вимірюванні соціальних змінних, що відображають якість взаємин між особами в групах.

Соціометричні інструменти можуть використовуватися в різних областях, таких як соціологія, соціальна психологія, антропологія, психіатрія та педагогіка, для аналізу взаємовідносин у групах.

Соціометрія досліджує динаміку малих груп, вплив на індивіда та сприйняття ним соціального середовища.

Застосування соціометричних технік може призводити до переструктуризації груп, поліпшення взаємовідносин, вирішення конфліктів та підвищення ефективності групової діяльності.

Кількісний вимір соціометрії представлений соціометричними індексами, які описують різні емпіричні концепції.

Зазвичай, індивіди зі схожими статусами мають тенденцію об'єднуватися. У більших мікрогрупах формуються об'єднання навколо "зірок" групи, тоді як менш популярні члени схильні формувати діади чи тріади. Наявність у групі конфліктних зв'язків або великої кількості відхилень може свідчити про проблеми у взаємовідносинах. Члени розпадаючоїся групи часто шукають можливості приєднатися до інших підгруп, що призводить до зміни групової структури [32, с.45].

Питання про статус, який посідає дитина в системі міжособистісних стосунків, і чинники, що його визначають, досліджували вітчизняні та зарубіжні психологи. Так, у роботі Walker (2004) описано дослідження поведінки дітей 4-5 років (близько 200 дітей) залежно від їхнього соціометричного статусу. У роботі Braza було показано, що в соціальних взаєминах дітей найбільші відмінності дають два показники:

1. лідерство.

2. Готовність слідувати за лідером.

Непряме підтвердження ролі дорослого у встановленні соціометричного статусу дитини було отримано в дослідженнях Krantz. Виявилось, що соціометричний статус дитини-дошкільника позитивно корелює зі ступенем її участі в соціальній діяльності. Соціальна активність дітей дошкільного віку цілком організовується і підтримується дорослим, тому дані Krantz свідчать на користь впливу оцінок дорослого на соціометричний статус дитини-дошкільника. Також виявилось, що діти, залучені в соціальну взаємодію, можуть передбачити свій соціометричний статус точніше за дітей, які не беруть участі в соціальній діяльності. Цікаві дані були отримані в дослідженні Sandstrom і Coie, в якому вивчали зв'язок між соціометричним статусом і агресивністю [49, с.312].

Основними статусами у соціометрії науковці викоремлюють наступні: популярний - ці індивіди часто вибираються своїми одногрупниками. Вони мають високий рівень прийняття у групі та часто вважаються лідерами або впливовими особами. Для них характерні високі соціальні навички, емпатія, впевненість, позитивний вплив на інших; Відкинутий - ці особи часто відкидаються або ігноруються своїми однолітками. Вони можуть відчувати соціальну ізоляцію та мати низьку самооцінку. Можуть мати проблеми зі встановленням соціальних зв'язків, бути агресивними або сором'язливими [65, с.32].

Контроверсійний – ці особи одночасно і вибираються, і відкидаються. Вони можуть мати друзів та ворогів у групі, а їхні стосунки часто є складними та амбівалентними. Вони мають здатність викликати сильні, але суперечливі емоції у інших, можуть бути харизматичними, але і провокативними. Проігнорований - ці індивіди рідко вибираються або відкидаються. Вони часто залишаються поза увагою або не помічаються в групі. Можуть бути тихими, сором'язливими, малоактивними в соціальних ситуаціях. Середній - ці особи мають нейтральний або змішаний

соціометричний статус. Вони не мають виражених позицій як популярні або відкинуті. Зазвичай мають декілька друзів, не викликають сильних позитивних або негативних емоцій у інших.

Розуміння цих категорій соціометричного статусу є важливим для педагогів, психологів, соціальних працівників та інших фахівців, які працюють з групами, особливо з дітьми та підлітками, оскільки це допомагає ідентифікувати соціальні потреби індивідів та розробляти втручання для підтримки здорової групової динаміки.

Соціометричний статус має значний вплив на розвиток особистості та соціальну взаємодію індивіда в групі. Цей статус визначається через соціальні вибори, які роблять члени групи, і має наступні важливі аспекти: відчуття приналежності, самооцінка, соціальна взаємодія, емоційний стан

Таким чином, соціометричний статус людини в структурі емоційних вподобань можна розглядати як деякий вираз ступеня привабливості, симпатичності особистості для інших. Що вищий статус, то привабливіший цей член групи для інших, то вища потреба у спілкуванні з ним, увазі з його боку. У відчутті приналежності індивіди з високим соціометричним статусом зазвичай відчувають сильну приналежність до своєї групи. це пов'язано з підтримкою та прийняттям з боку інших членів групи. Почуття приналежності сприяє психологічному благополуччю, формуванню позитивної самоідентифікації та зміцненню соціальних зв'язків [54, с.45].

Самооцінка - соціометричний статус може мати значний вплив на самооцінку індивіда. популярність чи визнання в групі може підвищувати самооцінку, тоді як відкидання чи ігнорування може її знижувати. Висока самооцінка пов'язана з кращою адаптацією та психологічним благополуччям, тоді як низька самооцінка може сприяти розвитку негативних емоційних станів і соціальних проблем.

Соціальна взаємодія – індивіди з високим соціометричним статусом часто більш активні у соціальних взаємодіях і можуть впливати на групові

рішення та динаміку. Активна соціальна взаємодія може сприяти розвитку соціальних навичок, формуванню міжособистісних стосунків та соціальному навчанню. Емоційний стан – соціометричний статус впливає на емоційний стан індивіда. позитивний статус сприяє почуттю щастя та задоволення, тоді як негативний статус може призводити до відчуття відчуженості, стресу чи навіть депресії. Емоційне благополуччя є важливим для загального психологічного здоров'я, успіху в соціальних взаємодіях та адаптації до групового середовища [32, с.123].

Соціометрія являє собою методологію та набір технік, розроблених для вимірювання, аналізу та розуміння соціальних взаємовідносин та структур у групах. Цей метод акцентує на якісних аспектах міжособистісних зв'язків і забезпечує кількісне відображення цих зв'язків через соціометричні індекси. Соціометрія застосовується у різних областях, включаючи соціологію, психологію, педагогіку, щоб вивчати як окремі особистості, так і динаміку всієї групи в контексті їх соціального оточення.

Соціометричний статус особи в групі визначається на основі рівня прийняття чи відхилення цієї особи іншими членами групи. Він відображає популярність, вплив або ізоляцію індивіда в соціальному контексті групи. Соціометричний статус може впливати на міжособистісні стосунки, самооцінку та загальне психологічне благополуччя особи.

У загальному, соціометрія та соціометричний статус відіграють важливу роль у вивченні соціальних структур, динаміки груп та взаємодії між їх членами. Ці інструменти дозволяють виявляти схеми взаємодії, покращувати комунікацію та вирішувати конфлікти у групових відносинах, тим самим сприяючи ефективності та гармонії в соціальних колективах.

1.3. Вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку у групах ровесників.

Вплив соціометричного статусу на адаптацію дітей дошкільного віку в соціальних групах є значущим аспектом у розумінні їх соціального розвитку та взаємодії. Соціометричний статус відображає ступінь прийняття або відкидання дитини членами їхньої соціальної групи, часто в контексті шкільного класу чи іншого освітнього середовища. Взаємовідносини в групі передбачають певну класифікацію елементів підсистеми. У кожній із підсистем взаємовідносин існує своя статусно-рольова структура, в якій закріплені формальні та неформальні відносини членів групи, їхнє становище в ранговому розподілі щодо характерної для неї еталонної шкали цінностей. Поняття "позиція" характеризує місце особистості в системі внутрішньогрупових соціально-психологічних координат, у якому злиті воедино об'єктивні чинники становища особистості та суб'єктивне відображення, рефлексія, інтелектуально-емоційний відгук особистості, що виражається в усвідомленні та переживанні цього свого становища [17, с.65].

Соціометричний статус є основним чинником, що визначає становище особистості в підсистемі особистих стосунків, який характеризується рівнем емоційної переваги даного індивіда порівняно з іншими членами групи. Взаємозв'язок міжособистісних установок індивіда є також визначальним чинником. Третім елементом у структурі позиції особистості в системі особистих стосунків є усвідомлення, переживання своїх взаємин [67, с.123].

Соціометричний статус дошкільника вимірюється обраністю в групі. Чим більше дітей обирають даного індивіда, тим вищий його соціометричний статус. Співвідношення числа членів групи, які отримали різну кількість виборів, кваліфікується як статусна структура особистих взаємин. Соціометричний статус є елементом підструктури особистих взаємин, його рівні описують становище члена групи саме в цій підсистемі.

Особистість може мати інше становище в інших групових підструктурах [56, с.78].

Характерною особливістю статусної структури особистих взаємин є нерівномірність кількісного складу статусних категорій, відносна інваріативність співвідношення цих категорій. Нерівномірність чисельності членів групи з різним статусом пов'язана з нерівномірністю розподілу соціометричних виборів усередині групи [8, с.195].

Становище особистості в підсистемі особистих взаємин визначається не тільки її статусом, а й взаємністю, симетричністю стосунків з іншими членами групи. Отже, структура особистих взаємин складається з двох головних змінних - соціометричного статусу індивіда та показника взаємності його стосунків, яка в соціометричному опитуванні фіксується як взаємний вибір. Феномен взаємності симпатій, емоційної переваги, міжособистісної установки, що виявляється у взаємному виборі, можна проаналізувати з двох взаємопов'язаних, та все ж таки доволі самостійних точок зору.

Особистісний аспект характеризує наявність або відсутність взаємності, під якою можна розуміти кількість взаємних виборів із загального числа зроблених індивідом виборів, черговість взаємного вибору, сталість взаємності та інші показники, що є важливою характеристикою стану взаємовідносин особистості з іншими членами групи.

Груповий аспект відображає загальне вираження взаємності, зафіксоване в даній групі, вважається одним з основних параметрів, що вимірюють стан міжособистісних стосунків [8, с. 207].

Для визначення проблем адаптації в малій групі дітей у психології часто використовують метод соціометричного дослідження. У малій групі визначальними є особисті контакти, емоційні відносини, специфічні цінності та норми поведінки. Так група в дитячому садку - це соціально-

педагогічне явище, що розвивається під впливом вихователів, які ставлять соціально значущі цілі. Дана група являє собою ранній щабель соціальної організації, в ній є зачатки саморегуляції. Завдяки спілкуванню в дитини розвиваються різноманітні види діяльності, формуються перші стосунки з однолітками, значущі для становлення її особистості [59, с.321].

Науковці виокремлюють такі структурні одиниці в дитячій групі:

- поведінкова, яка розглядає спілкування, взаємодію у спільній діяльності та поведінку члена групи, адресовану іншому;

- емоційна, що розглядає міжособистісну взаємодію. До неї відносять ділові відносини, оціночні та власне особистісні відносини.

- когнітивна, що розкриває сприйняття і розуміння дітьми один одного, результатом є взаємні оцінки і самооцінки [20,с.78]. Розглянемо детальніше кожен із них.

У дитячій групі поведінкова структурна одиниця є ключовим елементом, який відображає, як діти взаємодіють один з одним у різних соціальних ситуаціях. Цей аспект досліджується з точки зору трьох основних компонентів: спілкування, взаємодія у спільній діяльності та індивідуальна поведінка, адресована іншим членам групи.

Спілкування: У дитячій групі спілкування має життєво важливе значення, оскільки воно є основою для розвитку міжособистісних відносин та соціальних навичок. Через спілкування діти вчаться виражати свої думки, почуття, діляться досвідом і вчаться розуміти інших. Якість спілкування впливає на формування емоційних зв'язків та розвиток соціальної компетентності.

Взаємодія у спільній діяльності: Спільна діяльність, як то гра, навчання чи спільні проекти, є фундаментом для взаємодії в дитячих групах. У процесі спільної діяльності діти не тільки розвивають навички співпраці та командної роботи, але й вчаться вирішувати конфлікти, демонструвати толерантність і виявляти емпатію до інших [54, с.231].

Індивідуальна поведінка, адресована іншому: Цей аспект охоплює, як діти взаємодіють з іншими на індивідуальному рівні, включаючи поведінкові реакції на дії інших, способи вираження підтримки, конкуренції або конфлікту. Це також включає в себе розвиток самосвідомості та вміння адаптуватися до соціальних норм та очікувань групи [21, с.54].

Усі ці компоненти взаємопов'язані та взаємозалежні, формуючи складну структуру соціальних відносин у дитячій групі. Вони сприяють соціальному та емоційному розвитку дитини, формуванню її ідентичності, а також впливають на загальну атмосферу та динаміку всередині групи.

У контексті структури дитячих груп, емоційна структурна одиниця займає важливе місце, оскільки вона відображає емоційну сторону міжособистісних взаємодій. Основні аспекти емоційної структурної одиниці в дитячих групах включають:

Ділові відносини: Цей аспект стосується взаємодії між дітьми у рамках певних діяльностей або завдань. Це може бути, наприклад, спільне виконання проекту, гра, навчальна активність тощо. У цьому контексті діти вчаться працювати разом, ділитися відповідальністю та вирішувати завдання, що передбачає розвиток організаційних та кооперативних навичок

Оціночні відносини: Оціночні відносини відображають, як діти оцінюють одне одного та як ці оцінки впливають на їхні взаємини. Це може включати сприйняття інших дітей як авторитетів або лідерів, а також оцінку їхніх здібностей, характеру та поведінки. Такі оцінки можуть формувати дружбу та соціальні зв'язки, а також впливати на взаємодопомогу та конкуренцію у групі [53, с.201].

Особистісні відносини: Особистісні відносини в дитячих групах стосуються безпосередніх емоційних зв'язків між дітьми. Це може включати дружбу, взаємну симпатію, а також конфлікти та антипатії. Особистісні відносини важливі для емоційного розвитку дітей, оскільки

вони сприяють формуванню самосвідомості, емпатії, здатності до вираження та розуміння емоцій.

Розуміння та аналіз цих аспектів емоційної структури дитячих груп дозволяє краще зрозуміти динаміку взаємодій та розвиток дитини в соціальному контексті. Зокрема, це допомагає вчителям, батькам та психологам ефективніше впливати на процеси соціалізації та емоційного благополуччя дітей [12, с.523].

Когнітивна структурна одиниця в дитячій групі має ключове значення для розвитку взаєморозуміння та соціальної взаємодії серед дітей. Ось основні аспекти:

Сприйняття одне одного: Діти сприймають та інтерпретують поведінку, емоції та наміри своїх однолітків. Це сприйняття формується на основі власного досвіду, соціальних навичок та здатності до емпатії. Як діти сприймають одне одного, також впливає на їхні взаємини і поведінку у групі.

Розуміння соціальних взаємодій: Когнітивна одиниця охоплює також здатність дітей розуміти соціальні норми, правила групової поведінки та очікування. Розвиток цих навичок сприяє ефективній соціалізації та інтеграції в групове середовище [12, с.65].

Взаємні оцінки: Когнітивні процеси дітей включають у себе формування оцінок щодо своїх однолітків. Ці оцінки можуть бути засновані на спостереженнях, власних досвідах та взаємодіях із іншими дітьми. Вони впливають на вибір друзів, формування стосунків та створення соціальних ієрархій.

Самооцінки: Крім оцінки інших, діти також розвивають свої самооцінки, які є важливими для їхнього самопочуття та самоідентифікації. Самооцінка впливає на самоповагу, мотивацію до соціальної взаємодії та загальний емоційний стан.

Когнітивний розвиток у дітей має вирішальне значення для формування їхніх соціальних навичок та розуміння міжособистісних відносин. Розвиток когнітивної структурної одиниці в дитячих групах може сприяти більш гармонійній і збалансованій соціальній взаємодії, а також

Дослідники зазначають, що в дитячій групі за наявності відносно тривалих прив'язаностей існує ситуативність стосунків. Діти можуть не помітити відсутність однолітка, забути про його існування. Значущі зв'язки виникають зазвичай з однолітками своєї статі, з якими найбільше відбувалася взаємодія [65, с.187].

На популярність дошкільнят впливають ігрові здібності: характер соціальної активності та ініціативності в сюжетно-рольових іграх. Дослідження науковців показують, що становище дітей у рольовій грі неоднакове - вони виступають у ролі ведучих, інші - у ролі ведених. Перевага дітей та їхня популярність у групі багато в чому залежать від їхньої здатності вигадувати й організовувати спільну гру. У дослідженнях багатьох вчених становище дитини в групі також вивчали у зв'язку з успішністю дитини в конструктивній діяльності. Було показано, що підвищення успішності в цій діяльності підвищує кількість позитивних форм взаємодії і підвищує статус дитини [54, с.234].

Вчені в результаті досліджень зробили висновок, що на популярність дитини, її статусне становище впливає успішність в організації ігрової діяльності. Однак під час оцінювання успішності в будь-якій діяльності важливий не стільки її результат, скільки визнання цієї діяльності з боку оточення. Якщо успіхи дитини визнаються оточуючими, що перебуває у зв'язку з ціннісними установками групи, то поліпшується ставлення до неї з боку однолітків. Своєю чергою, дитина стає активнішою, підвищується самооцінка і рівень домагань [20, с.89].

Інша група психологів-дослідників аналізує феномен дитячої популярності з точки зору потреби дітей у спілкуванні та ступеня

задоволення цієї потреби. Ці роботи базуються на положенні про те, що в основі формування міжособистісних стосунків і прихильності лежить задоволення комунікативних потреб. Якщо зміст спілкування не відповідає рівню комунікативних потреб суб'єкта, то привабливість партеру зменшується, і навпаки, адекватне задоволення основних комунікативних потреб веде до надання переваги конкретній людині, яка задовольнила ці потреби. Результати експериментальних робіт, показали, що найбільшу перевагу надають дітям, які демонструють доброзичливу увагу партнеру - доброзичливість, чуйність, чутливість до впливів однолітка. Результати досліджень встановили, що популярні діти самі мають загострену, яскраво виражену потребу в спілкуванні та у визнанні, яку прагнуть задовольнити [20,с. 161].

Проведений нами аналіз праць учених засвідчив, що в основі вибірових прив'язаностей дітей можуть бути найрізноманітніші якості: ініціативність, успішність у діяльності (включно з ігровою), потреба у спілкуванні та визнанні однолітків, визнання дорослого, здатність задовольнити комунікативні потреби ровесників.

Науковцями визначено труднощі у спілкуванні, які негативно позначаються на статусі дошкільника, викликають озлобленість, агресію:

- з дитиною не хочуть гратися, відкидають її;
- взаємовідносини з дитиною мають формальний характер;
- дитина не бажає гратися з однолітками, налаштованими доброзичливо;
- діти уникають контакту, дитина не прагне до спілкування;

Перелічені вище труднощі адаптації виникають через відсутність одного з параметрів:

- наявність взаємних симпатій;
- наявність інтересу до діяльності однолітка, прагнення грати разом;

- наявність співпереживання;
- наявність здатності «приспосовуватися» один до одного;
- наявність необхідного рівня ігрових умінь і навичок [65, с.321].

Таким чином, група дитячого садка - цілісне утворення, являє собою єдину функціональну систему зі своєю структурою і динамікою. Присутня складна система міжособистісних ієрархізованих зв'язків її членів відповідно до їхніх ділових і особистісних якостей, ціннісних орієнтацій групи, які визначають, які якості найвище в ній цінуються. У цій системі можуть бути присутніми діти з проблемами у спілкуванні, до яких вихователь має ставитися особливо уважно, з використанням індивідуальних методів.

Соціометричний статус є основним чинником, що визначає становище особистості в підсистемі особистих стосунків, який характеризується рівнем емоційної переваги даного індивіда порівняно з іншими членами групи. Соціометричний статус дошкільника вимірюється обраністю в групі.

Дослідження науковців свідчать, що на популярність дошкільнят впливають ігрові здібності: характер соціальної активності та ініціативності в сюжетно-рольових іграх. Інша група вчених дотримується думки що в основі формування міжособистісних стосунків і прихильності лежить задоволення комунікативних потреб.

Отже, можна зробити висновок, що різні соціометричні статуси дітей дошкільного віку впливають на такі складові особистості дитини як адаптація: Діти з високим соціометричним статусом легше інтегруються у групи. Вони часто є ініціаторами групових ігор та активностей, що сприяє розвитку лідерських якостей та навичок соціальної взаємодії. У цих дітей зазвичай більше друзів та вони є більш популярними серед однолітків. Така популярність може підвищити їхню самооцінку та почуття соціальної впевненості. Емоційне та психологічне благополуччя. Діти з високим соціометричним статусом часто мають краще самопочуття та вищу

самооцінку, оскільки вони відчують себе цінними та прийнятими в групі. Через позитивні соціальні взаємодії та стабільні дружні відносини ці діти зазвичай менше схильні до емоційних труднощів, таких як тривога чи депресія. Розвиток навичок, високий соціометричний статус сприяє розвитку міжособистісних навичок. Діти, які легко взаємодіють з іншими, краще розуміють емоції та потреби однолітків. Ці діти також краще вирішують конфлікти та ефективно співпрацюють у групах, оскільки вони часто беруть на себе роль миротворців або лідерів у вирішенні проблем. Вплив на академічний успіх. Позитивні соціальні взаємодії можуть підвищити академічну мотивацію та інтерес до навчання, оскільки діти відчують підтримку та заохочення від однолітків. Взаємодія з однолітками є критичним аспектом соціального розвитку дітей. Діти, які мають низький соціометричний статус або відчують себе соціально відкинутими, можуть зіткнутися з різними проблемами, що негативно впливає на їхню здатність розвивати позитивні взаємини з однолітками. Ці труднощі можуть мати довготривалі наслідки для їхнього соціального та емоційного благополуччя. Також труднощі у соціальній інтеграції. Діти з низьким соціометричним статусом можуть відчувати себе ізольованими від своїх однолітків, що ускладнює формування дружніх зв'язків. Вони можуть зазнавати труднощів у налагодженні взаємин: що веде до відчуття відторгнення та неприйняття. Вплив на емоційний розвиток: постійне відчуття відкидання може спричинити розвиток негативних емоцій, таких як тривога, низька самооцінка та депресія. Ці діти часто відчують стрес та тривожність у соціальних ситуаціях, що може ускладнювати соціальну взаємодію. Соціальні навички та поведінка, через обмежені можливості для взаємодії з однолітками, ці діти можуть не розвинути необхідні соціальні навички, що є важливими для майбутнього. Відчуття соціальної ізоляції та відкидання може призвести до розвитку проблемної поведінки, включаючи агресію або відстороненість [31, с.65].

Соціометричний статус дітей дошкільного віку в групах однолітків має значний вплив на їхню адаптацію та соціальне благополуччя. Діти, які мають високий соціометричний статус і є популярними серед своїх ровесників, зазвичай краще адаптуються до соціального середовища. Вони частіше володіють навичками соціальної взаємодії, що сприяє формуванню стійких дружніх зв'язків і позитивного ставлення до себе та інших.

З іншого боку, діти з низьким соціометричним статусом або які відчують соціальну ізоляцію, можуть стикатися з труднощами у соціальній адаптації. Це може призвести до відчуття відчуження, зниження самооцінки та розвитку негативних емоційних станів. Важливим є втручання вихователів і батьків для підтримки таких дітей, сприяння їх соціалізації та розвитку навичок міжособистісної взаємодії.

Ефективність адаптації дітей у групах ровесників значною мірою залежить від розвитку їхніх соціальних навичок, емпатії, здатності до співпраці та вирішення конфліктів. Ці аспекти є ключовими для формування позитивного соціометричного статусу та сприяють загальній адаптації дітей дошкільного віку в соціальних групах.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Організація і методика проведення дослідження.

Організація емпіричного дослідження соціометричного статусу в дитячому садку стає все більш актуальною для вивчення розвитку особистості дітей. Розглянемо це на прикладі проведеного дослідження у дитячому садку №43 міста Чернівці.

У дослідженні приймали участь 32 дітей старшого дошкільного віку (5-6 (7) років).

Проводячи емпіричне дослідження нами були використані наступні методики:

1) Соціометрична гра «Таємниця» за Морено для виявлення соціометричного статусу кожної дитини у групі та рівня згуртованості групи.

2) Методика «Рукавички» для визначення готовності дитини до співпраці з однолітком та виявлення труднощів у спілкуванні.

3) Методика «Сходінки» для визначення самооцінки кожної дитини у групі.

Соціометрична гра «Таємниця» полягала у тому, що у цій грі кожна дитина таємно від інших обирає трьох дітей з групи, яким вона хоче подарувати картинки. Це дозволяє визначити, кого дитина вважає близькими та кому менше симпатизує, а також виявити внутрішньогрупові союзи.

На основі результатів соціометричної гри можна оцінити рівень згуртованості у групі, а також соціометричні позиції дітей за статусними категоріями: прийняті, неприйняті, предпочитані",

Після визначення соціометричного статусу кожної дитини в групі, визначається рівень благополуччя взаємовідносин у групі. Це робиться

шляхом порівняння числа дітей у позитивних статусних категоріях (1-2) з кількістю дітей, які опинилися у менш сприятливих категоріях (3-4). Високий рівень благополучних взаємовідносин визначається, коли кількість дітей у категоріях 1+2 перевищує кількість у категоріях 3+. Середній рівень - коли кількість у категоріях 1+2 дорівнює 3+4. Низький рівень визначається, коли значно переважає кількість дітей у менш благополучних статусних категоріях.

Важливим показником рівня благополуччя взаємовідносин є також «індекс ізольованості» - відсоток дітей, які потрапили у 4 статусну категорію (він не повинен перевищувати 15-20%). Емоційне благополуччя або самопочуття дітей у системі особистісних взаємовідносин залежить також від числа взаємних виборів. Тому визначається коефіцієнт взаємності (КВ): $KB = (B1/B) * 100\%$, де В - загальна кількість виборів, зроблених у експерименті; В1 - кількість взаємних виборів.

На підставі визначення статусу кожної дитини в групі можливим стає визначення наявності або відсутності мікрогрупи в колективі (нижче 20% може розглядатися як негативний показник).

Методика «Рукавички» спрямована на вивчення рівня готовності до співпраці, здатності дітей приходити до спільного рішення для досягнення результату діяльності.

Матеріали: вирізані з паперу зображення рукавичок, кольорові олівці.

Інструкція проведення даної методики. Дітей розділили на пари, кожній парі дали «рукавичку», сказавши: перед вами лежать дві намальовані рукавички і олівці. Рукавички потрібно прикрасити так, щоб вийшла пара, - для цього вони повинні бути однаковими. Ви самі можете придумати візерунок, але спочатку треба домовитися між собою, який візерунок малювати, а потім приступати до малювання.

Оцінка за методикою «Рукавички» базувалася на наступних критеріях:

Ефективність співпраці, яка визначалася ступенем відповідності візерунків на рукавичках;

Здатність дітей до діалогу, переконання та роз'яснення;

Спільний контроль за процесом малювання та реакція на розбіжності;

Взаємодопомога під час створення малюнків;

Емоційна реакція на спільну діяльність: позитивна, нейтральна або негативна.

Результати виконання завдання оцінювалися за трьома рівнями:

Низький рівень - відсутність схожості у візерунках; діти не знаходять спільної мови, наполягають на своєму підході;

Середній рівень - часткова схожість: деякі елементи співпадають, але є видимі відмінності;

Високий рівень - рукавички оформлені ідентичними або дуже подібними візерунками; діти активно обговорюють можливі варіанти дизайну, досягають узгодження щодо методу розмальовування, порівнюють і координують свої дії, спрямовуючи їх на реалізацію спільної мети. Методика «Сходинок» призначена для визначення самооцінки дитини, з'ясування, як, думку дитини, її оцінюють однолітки та як ці сформовані уявлення співвідносяться між собою. Методика «Сходинок» може проводитися як у груповій так і в індивідуальній формі. Проте більш групове проведення дасть нам більш достовірні дані. Для проведення методики, нам знадобляться: аркуш зі сходинками, кольорові олівці.

Інструкція виконання методики (груповий варіант). Кожному учаснику дають бланк з намальованими сходинками та олівці, дітям пропонується розташувати всіх групи, на першій сходинці повинні стояти найкращі, на другій та третій - хороші, на четвертій - ні хороші, ні погані діти, на п'ятій та шостій - погані, а на сьомій – найгірші, також важливо щоб дитина намалювала себе на котрійсь із сходинок. При інтерпретації результатів ми можемо отримати наступні показники, 1 сходинка свідчить

про завищену самооцінку, 2,3 сходинки свідчать про адекватну самооцінку, 4 сходинка свідчить про занижену самооцінку, 5,6 сходинки про низьку самооцінку, 7 сходинка – сильно занижена самооцінка.

Діти, які вибирають нижчі сходинки, зазвичай характеризуються непристосованістю до групи, а також наявністю емоційних та особистісних проблем. Негативний комплекс, який постійно впливає на них у межах групи закладу дошкільної освіти, є необхідним для того, щоб вони стали сприймати себе як «погані діти». Однією з головних причин їхньої низької самооцінки є відсутність своєчасної кваліфікованої допомоги у подоланні проблем у спілкуванні та нерозвиненість позитивних міжособистісних відносин. Для коригування такої ситуації потрібна співпраця вихователя, педагога-психолога та соціального педагога, особливо у випадку неблагополуччя у сім'ї.

Суть підтримки з боку вихователя та його психологічної допомоги дітям з низьким самопочуттям полягає у уважному, емоційно позитивному, схвальному та оптимістично налаштованому відношенні до них.

Методика «соціометричне інтерв'ю» має на меті визначити соціальний статус дитини та її адаптацію у колективі. Для дослідження використовуються аркуші протоколів та ручка. Щоб зменшити вплив випадковості при виборі, нами була застосована параметрична соціометрична процедура. Дітям пропонувалося вибирати по одному товаришу на кожне з наступних питань: 1) Кого б ти взяв із собою на прогулянку у таємничий казковий ліс? 2) З ким би ти поділився цукеркою? 3) Кого б ти запросив до себе на день народження? 4) Кого б ти хотів виключити з групи?

Процес аналізу даних соціометричного дослідження включає використання методу соціометричних вимірів. Цей метод передбачає ретельний підрахунок позитивних та негативних виборів, отриманих кожною дитиною. Залежно від результатів цього підрахунку, діти

класифікуються у різні групи згідно з їхніми статусами, і ці дані фіксуються в соціоматриці. Далі створюється соціограма, що візуалізує взаємини між дітьми, і розраховується соціометричний індекс кожного учасника.

На основі підрахунку голосів можна виділити кілька категорій дітей:

5) «Зірки» або популярні діти, які отримали понад чотири позитивні голоси;

6) Бажані або обрані діти, які отримали від трьох до чотирьох позитивних голосів або хоча б один.

7) Ігноровані діти, які не отримали жодного відгуку і залишилися непоміченими.

8) Відкинуті діти, які отримали найбільшу кількість негативних голосів.

Для визначення соціометричного статусу кожного учасника використовується формула:

$$C_i = (R_{+i} - R_{-i}) / (N-1),$$

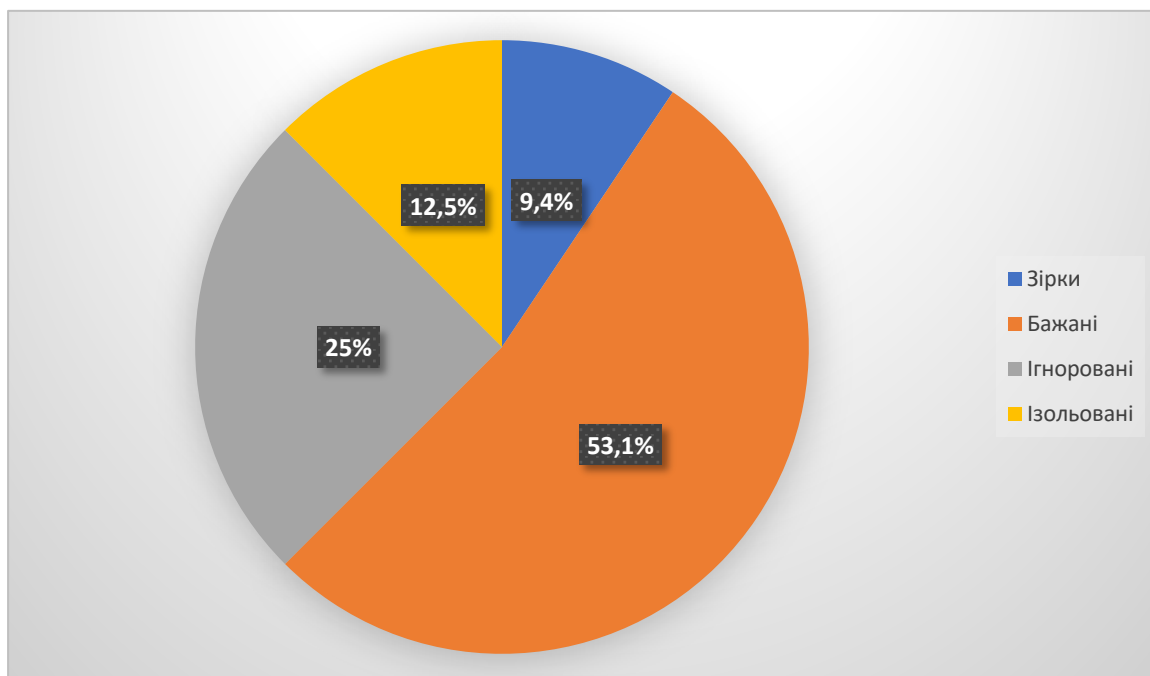
де C_i - це соціометричний статус кожної дитини, R_i - кількість голосів, отриманих учасником, а N - загальна кількість учасників групи.

Соціограма демонструє графічне зображення взаємовідносин між дітьми, базуючись на їх відповідях на соціометричні питання, та дозволяє провести порівняльний аналіз взаємодії у групі.

Метою даного дослідження було з'ясувати соціометричний статус дітей старшого дошкільного віку в їхній групі, а також вивчити, як цей статус впливає на їхню адаптацію в колективі. Ми припустили, що соціометричний статус дошкільника корелює з особливостями його взаємодії з однолітками, які проявляються у самооцінці, рівні претензій та комунікативній компетентності.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

В ході експериментального дослідження було обстежено 32 дітей старшого дошкільного віку. Аналіз соціометричної гри «Таємниця» дав нам можливість визначити соціометричний статус кожної дитини у групу. Зокрема нами було виділено 4 категорії дітей: зірки, бажані, ігноровані та ізольовані. Відносно цих критеріїв ми отримали наступні показники (рис.2.1.)

2.1. Соціометричні статуси дітей

Кількість дітей які отримали найбільшу кількість виборів складає 3, що у відсотковому співвідношення = 9,4% (зірки). Наступна категорія дітей «бажані» складає 17 дітей, що дорівнює 53,1%. Кількість дітей за категорією ігноровані складає 8 дітей, що дорівнює 25%, і число ізольованих дітей складає 4 дитини, що дорівнює 12,5%

При проведенні обстеження були зафіксовані також 6 взаємних виборів, що свідчить про наявність так званих союзників у групі Після цього ми оцінили якість взаємин у дитячій групі, порівнюючи чисельність дітей,

які належали до категорій із сприятливими соціометричними статусами, з кількістю тих, хто потрапив у менш сприятливі статусні групи. Таким чином, ми встановлювали рівень гармонійності взаємовідносин у групі: $9,4\% + 53,1\% = 62,5\%$, а також $25\% + 12,5\% = 37,5\%$, що свідчить про високий рівень гармонійності у взаємовідносинах колективу.

Аналіз результатів за методикою «Рукавички» для визначення готовності дитини до співпраці з однолітком та виявлення труднощів у спілкуванні, відносно виокремлених нами критеріїв та показників, ми отримали наступні дані, які продемонстровані на рисунку (рис.2.1.)

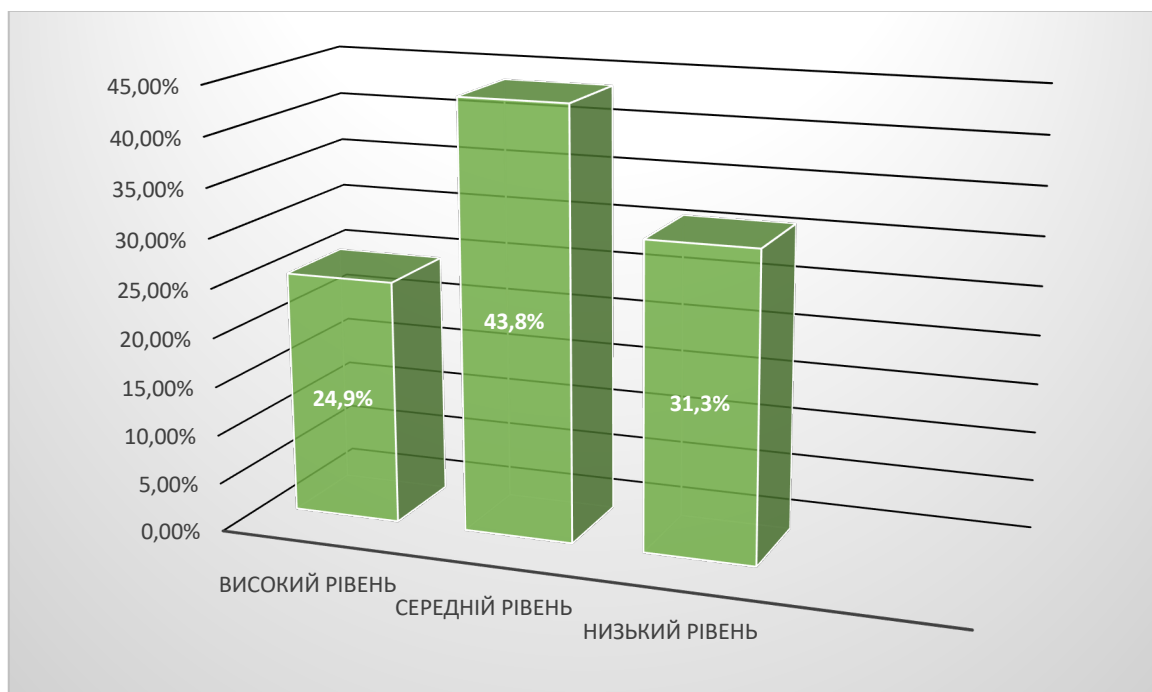

Рис.2.2. Рівні готовності дитини до співпраці з однолітками

Аналізуючи результати можемо стверджувати, що високий рівень готовності до співпраці з однолітками спостерігається у 24,9% дітей, середній рівень у 43,8% дітей та низький рівень у 31,3% дітей.

Аналіз результатів за методикою «Сходинки» для оцінки самооцінки кожної дитини у групі, ми отримали наступні показники, які представлені на рисунку 2.3.

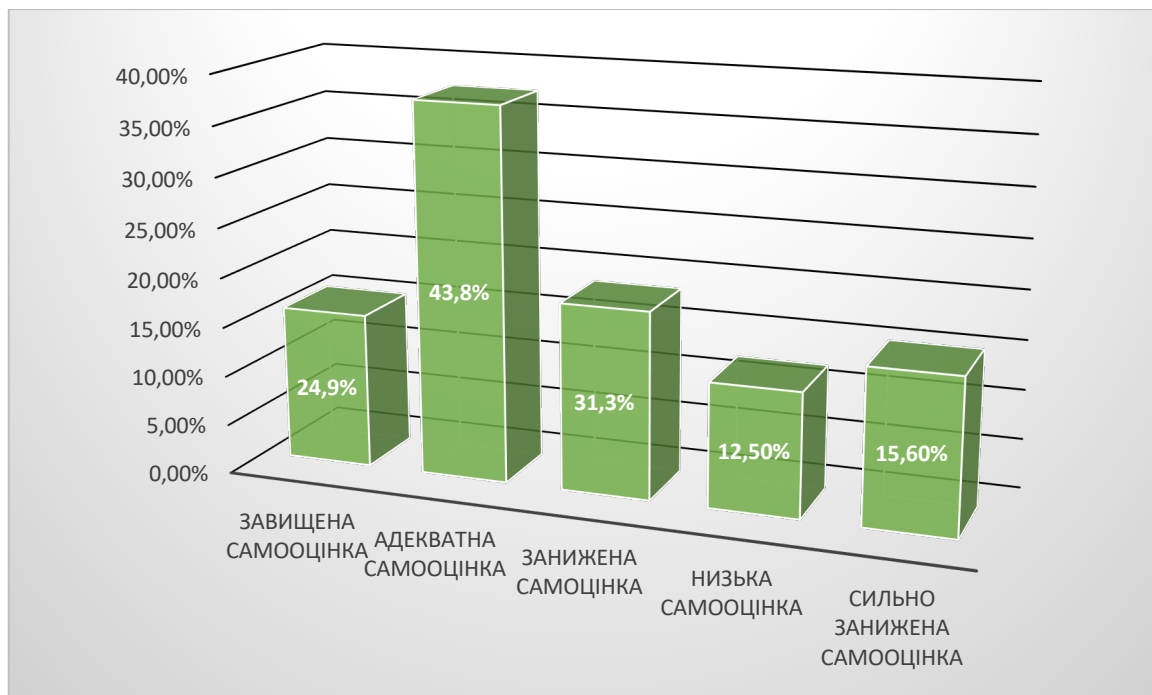

Рис.2.3. Самооцінка дітей дошкільного віку

За результатами проведеного дослідження маємо наступні показники: завищена самооцінку у 5 дітей, що становить 15,6%, адекватна самооцінка у 12 дітей, що становить 37,5%, занижену самооцінку у 6 дітей, що складає 18,8% , низьку самооцінку у 4 дітей, що становить 12,5% і сильно занижена самооцінка у 5 дітей, що складає 15,6%. Розглянемо детальніше кожен з цих показників. Для завищеної самооцінки характерні такі особливості: Дитина може переоцінювати свої здібності та успіхи. Часто відмовляється від допомоги або порад, вважаючи, що вона знає краще. Може виявляти агресивну поведінку або неповагу до інших, спираючись на власну «неперевіреність». Основними ознаками адекватної самооцінки є: Дитина реалістично оцінює свої сильні та слабкі сторони. Вміє радіти своїм успіхам і приймати невдачі як можливість для вдосконалення. Здатна співпрацювати з іншими, вислуховує поради та вчиться на власному досвіді. Занижена самооцінка характеризується такими особливостями: дитина може недооцінювати свої здібності та можливості. Часто відчуває невпевненість у собі, сором'язливість, боїться висловлювати власну думку. Може уникати нових завдань або активностей через страх невдачі або критики. Низька

самооцінка: Дитина часто висловлює негативні судження про себе, відчуває себе менш цінною, ніж інші. Може проявляти пасивність у груповій діяльності, уникати встановлення контактів з однолітками. Часто потребує зовнішньої підтримки та заохочення для виконання завдань. Сильно занижена самооцінка: Дитина постійно критикує себе, відчуває глибоку невпевненість у власних силах. Може відчувати тривогу або страх перед взаємодією з іншими, уникати участі в групових активностях. Схильна до постійного самозвинувачення, неспроможна відчувати радість від успіхів та досягнень. Важливо, щоб вихователі та батьки виявляли увагу до рівня самооцінки дитини та за необхідності вдавалися до заходів для її коригування та підтримки.

Аналізуючи і інтерпретуючи результати дослідження, можна зробити висновок про відповідність взаємодій у дитячій групі загальноприйнятим нормам. Дослідження виявило в групі лідерів, вибраних, неприйнятих та ігнорованих учасників. Психологу важливо здійснити індивідуальну роботу з неприйнятими дітьми, провести корекційні заходи та переконатися в відсутності проблем з адаптацією серед дітей у групі. Діти, які зазнали ігнорування, також потребують індивідуальної корекції з огляду на їх адаптаційні труднощі.

Значення розвитку особистості в дитячому садку, становлення особистісних рис та психічних процесів, комфортність у дошкільній групі зараз набуває особливої ваги. Дитячий садок, як початковий етап у системі соціалізації, виховання та навчання, відіграє важливу роль у психологічній підготовці дитини до шкільного життя і її адаптації у новому середовищі. Тому дослідження внутрішньогрупових взаємин, спілкування та спільної діяльності в дитячому садку, а також вплив дошкільної групи на формування особистості дітей і розвиток їхніх відносин у колективі, є дуже важливими.

Після аналізу та інтерпретації результатів дослідження було сформульовано висновки щодо соціометричного статусу дітей у групі та чинників, які впливають на формування даного статусу дитини в дитячому колективі. В результаті цього аналізу можна визначити, що стосунки між дітьми у групі відповідають нормам. У ході дослідження були виявлені лідери групи, бажані, відкинуті та ігноровані діти. Є необхідність для психолога провести індивідуальну роботу з відкинутими дітьми, здійснити психологічну корекцію та переконатися в їх адаптації до групи. Також потребують індивідуальної корекції ігноровані діти, у яких також були виявлені проблеми адаптації.

Було встановлено, що лідери, зазвичай, не мають труднощів у спілкуванні з однолітками, їхня самооцінка є високою або завищеною. У них рідко спостерігається нервово-психічне напруження або воно мінімальне. Проте, під час нашого дослідження ми виявили, що дитина може бути лідером або бажаною, навіть маючи проблеми у спілкуванні з однолітками, що може бути обумовлено наявністю у дитини іграшок або речей, які цікаві іншим дітям, а також певними вміннями, які відрізняють її від інших членів групи.

Бажані діти часто мають високу самооцінку, але вона також може бути завищеною або низькою. Вони схильні до емоційної нестабільності, мають високий рівень тривожності та труднощі в спілкуванні. Відкинуті діти часто мають низьку самооцінку та труднощі в спілкуванні, що вони не можуть подолати самостійно, можуть проявляти негативізм та агресію в іграх та інших видах діяльності.

Отже, результати проведених досліджень показують зв'язок між адаптацією дошкільників та їх соціометричним статусом серед однолітків.

2.3. Консультація для батьків і педагогів для успішної адаптації дітей до групи ровесників

Успішна адаптація дітей дошкільного віку до групи однолітків є ключовим завданням для педагогів, оскільки цей процес має значний вплив на подальший соціальний та емоційний розвиток дитини. Важливо створити відповідне середовище, де кожна дитина почуватиметься комфортно та зможе розвиватися у повній мірі.

Перше, що необхідно зробити педагогам, – це створити у групі доброзичливу атмосферу. Діти повинні відчувати себе в безпеці та прийнятими, незалежно від їхньої індивідуальності та темпераменту. Важливо постійно демонструвати підтримку та розуміння, особливо у перші дні перебування дитини у групі.

Для адаптації важливі такі аспекти:

Індивідуальний підхід до кожної дитини: Важливо враховувати особливості кожної дитини, її характер, звички та індивідуальні потреби. Це допоможе підібрати правильний підхід та знайти шляхи до кращої адаптації.

Пошук спільних інтересів між дітьми: Сприяйте створенню дружніх взаємин між дітьми, знаходьте спільні інтереси та залучайте дітей до спільної діяльності, що допоможе їм налагодити контакти та зміцнити взаєморозуміння.

Організація групових ігор та занять: Групові заняття та ігри допомагають дітям соціалізуватися, вчитися взаємодіяти одне з одним, ділитися та працювати в команді.

Створення розкладу та рутини: Регулярний розклад та повторювані рутини дають дітям відчуття стабільності та безпеки, що є важливим фактором у процесі адаптації.

Консультації та співпраця з батьками: Тісний зв'язок та обмін інформацією з батьками допомагає краще зрозуміти потреби та поведінку дитини. Разом із батьками можна розробити план адаптації, який враховує індивідуальність кожної дитини.

Залучення дітей до ухвалення рішень: Давайте дітям можливість вибирати активності або робити невеликі вибори протягом дня. Це сприяє розвитку самостійності та відчуття контролю над ситуацією.

Підтримка емоційного благополуччя: Звертайте увагу на емоційний стан дітей, допомагайте їм розпізнавати та виражати свої почуття. Вчіть дітей ефективним способам справляння зі стресом та фрустрацією.

Педагогам важливо пам'ятати, що адаптація – це процес, який вимагає часу та терпіння. Створення позитивного, підтримуючого середовища у дитячому садку є ключем до успішної соціалізації дітей і їхнього емоційного благополуччя.

Ці рекомендації допоможуть не тільки поліпшити соціометричний статус відкинутих дітей, але й сприятимуть загальному позитивному розвитку дитини, її емоційному благополуччю та адаптації у соціальному оточенні.

Перехід до дитячого садка – це значний крок для дитини та її батьків. Він включає не лише пристосування до нового середовища, але й розвиток нових соціальних відносин та навичок. Така зміна може викликати різноманітні емоції у дитини, від захвату до тривоги.

Підготовка до дитячого садка. Підготовка до дитячого садка починається вдома. Батьки можуть готувати дитину, розповідаючи про те, як проходить день у дитячому садку, які там ігри та заняття, розкриваючи позитивні аспекти – нові друзі, ігри, веселі заняття. Також важливо говорити про те, що батьки завжди будуть цікавитися, як пройшов день, і будуть підтримувати дитину у вирішенні будь-яких проблем.

Звикання до нового ритму. Звикання до нового ритму життя – важливий елемент адаптації. Батькам варто поступово привчати дитину до раннього підйому, вчасних прийомів їжі, відпочинку в обід та регулярного сну ввечері. Така рутинна допомагає дитині швидше адаптуватися до нового середовища.

Взаємодія з педагогами. Батькам слід будувати позитивні відносини з педагогами. Відкрите спілкування допоможе батькам отримувати інформацію про адаптацію їхньої дитини, а також висловлювати свої побажання та зауваження.

Підтримка та розуміння. Необхідно підтримувати дитину, особливо якщо вона відчуває тривогу або страх перед дитячим садком. Батьки повинні слухати свою дитину, висловлювати розуміння та виявляти співчуття до її переживань.

Заохочення самостійності. Важливо заохочувати дитину до самостійності. Це може бути самостійне одягання, упаковка рюкзака чи вибір одягу. Такі дії розвивають у дитини почуття впевненості в собі.

Взаємодія з однолітками. Батькам слід стимулювати дитину до спілкування з однолітками. Це може бути організація спільних ігор, день народжень або зустрічей. Така взаємодія допоможе дитині відчувати себе частиною групи.

Слідкування за емоційним станом. Батькам важливо уважно стежити за емоційним станом дитини та при потребі звертатися за допомогою до психолога. Пам'ятайте, що адаптація кожної дитини індивідуальна, і для когось вона може зайняти більше часу. Головне – забезпечити дитині любов, підтримку та розуміння в цей важливий період її життя.

Успішна адаптація дітей до групи ровесників - це процес, який вимагає спільних зусиль батьків та педагогів. Основним завданням є створення безпечного, підтримуючого середовища, яке сприяє розвитку дитини та її взаємодії з однолітками. Батькам важливо показувати позитивне ставлення

до дитячого садка чи школи, спілкуватися з вихователями та вчителями, а також підтримувати свою дитину, вислуховуючи її переживання та емоції. З боку педагогів важливо забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини, враховувати її особливості та потреби, а також створювати умови для розвитку навичок соціалізації та спілкування. Ефективна співпраця між батьками та педагогами є ключем до плавної та успішної адаптації дітей у соціальному оточенні та розвитку їх впевненості та самостійності.

2.4. Організація корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення рівня соціометричного статусу як чинника адаптації до групи ровесників

Для підвищення соціометричного статусу відкинутих дітей та корекції їхніх негативних емоційно-особистісних особливостей у психічному розвитку ми розробили корекційну програму для педагогів і вихователів, яка передусім стосується регулярного використання у групі дошкільників ігор, які сприяють розвитку комунікативних навичок; залучення ізольованих, відкинутих дітей до цікавої діяльності серед однолітків; допомоги дитині у досягненні успіху в різних іграх та діяльності, які можуть впливати на її статус серед однолітків; подолання дратівливості, схильності до сварок, образливості, яка часто є причиною і, звісно, наслідком психологічної ізоляції дошкільника; розвитку впевненості в собі, відсутності якої робить дітей надто сором'язливими, що заважає їм включатися в спілкування з іншими дітьми; необхідності уникати надмірної похвали або протиставлення дошкільника іншим одноліткам; встановлення контакту дошкільника з дорослими; створення в групі атмосфери дружби і сплоченості, прагнення до спільної гри та спілкування.

Організація корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення рівня соціометричного статусу в групі ровесників вимагає комплексного підходу. Метою такої роботи є розвиток соціальних навичок

дітей, підвищення їх самооцінки та поліпшення здатності до адаптації в соціальному середовищі.

Корекційна програма для дітей дошкільного віку включає чотири ключові завдання, кожне з яких спрямоване на всебічний розвиток та адаптацію дитини у соціумі. Розглянемо детальніше кожну із складових.

5) *Розвиток соціальних навичок*, мета полягає у тому, щоб навчити дітей ефективно взаємодіяти з однолітками, розвивати вміння спілкуватися, встановлювати та підтримувати дружні стосунки. Для її реалізації необхідна організація групових ігор та активностей, що сприяють спілкуванню та командній роботі; проведення рольових ігор, де діти можуть відпрацьовувати різні сценарії соціальних взаємодій; заохочення до спільних дій, допомоги та співчуття до інших.

6) *Підвищення самооцінки*, метою є допомога дітям, щоб сформувати позитивне ставлення до себе, розвинути впевненість у власних здібностях. Для реалізації даної складової важливо хвалити дитину за реальні досягнення та зусилля, навіть якщо вони не призводять до миттєвого успіху; проведення вправ на самопізнання та самовираження; підтримка ініціатив та самостійних дій дитини.

7) *Корекція емоційних та поведінкових проблем*, метою є: допомогти дітям краще розуміти та виражати свої емоції, навчити їх ефективним способам саморегуляції. Для реалізації важливе використання ігор та вправ для розвитку емоційного інтелекту; навчання дітей технікам розслаблення та самоконтролю; обговорення емоцій у безпечній та підтримуючій атмосфері.

8) *Розвиток комунікативних навичок*, метою є: навчити дітей ефективно спілкуватися, висловлювати свої думки та потреби, а також слухати та розуміти інших. Для реалізації доцільно використовувати заняття, які зосереджені на розвитку мовленнєвих навичок, таких як розповідання історій, дискусії, діалоги; ігри, які вимагають від дітей

пояснювати правила або описувати предмети; навчання дітей висловлювати свої почуття словами.

Ці завдання виконуються через різноманітні активності, які враховують індивідуальні потреби кожної дитини, її вікові особливості та рівень розвитку. Важливо, щоб ця програма була інтегрована у повсякденне життя дитячого садка, щоб забезпечити найбільш ефективне та природне середовище для розвитку дитини.

Корекційна програма для дітей дошкільного віку побудована на основі низки принципів, які забезпечують її ефективність та адаптацію до потреб кожної дитини, основними з яких є:

- Індивідуальний підхід: кожна дитина має свої унікальні особливості, тому важливо враховувати її індивідуальні потреби, рівень розвитку, інтереси та особистісні характеристики. Цей підхід передбачає індивідуальні заняття, адаптацію програми та методик навчання під конкретну дитину, врахування її емоційного стану та відповідну підтримку.

- Послідовність та систематичність: регулярність занять допомагає дітям краще засвоювати матеріал, структурувати знання та навички. Поступове ускладнення завдань та вправ забезпечує ефективний розвиток і уникнення перевантаження. Це також дозволяє тримати інтерес дітей та мотивувати їх на подальше навчання.

- Ігровий метод: ігри та ігрові вправи є ключовими у навчанні дошкільників, оскільки вони сприяють природному розвитку, вчать через взаємодію. Через ігрову форму діти можуть експериментувати, випробовувати різні ролі, розвивати креативність та соціальні навички.

- Безпечне та підтримуюче середовище: створення атмосфери, де кожна дитина відчувається захищеною та впевнено, є важливим для її емоційного благополуччя та ефективного навчання. Вихователі та батьки повинні демонструвати розуміння, терпіння та підтримку, допомагаючи дітям відчувати себе цінними та важливими.

– Взаємодія з батьками: активне залучення батьків у навчальний процес та корекційну роботу дуже важливе для забезпечення послідовності та ефективності навчання. Батьки можуть отримувати консультації, рекомендації, а також ділитися власними спостереженнями та досвідом, що сприяє кращому розумінню потреб та поведінки дитини.

Основними складовими корекційної програми є наступні:

1. Діагностична частина, її мета оцінити початковий рівень соціальних навичок, самооцінки, емоційного стану та поведінки кожної дитини. Використовуються спостереження, бесіди, ігрові діагностичні методики, а також, за потреби, спеціалізовані психологічні тести. Метою є визначення сильних і слабких сторін дитини, а також специфічних аспектів, які потребують корекції.

2. Освітня частина, її мета навчити дітей основним соціальним навичкам, які необхідні для взаємодії з однолітками та дорослими. Методами можуть бути ігри та заняття, які сприяють розвитку комунікативних навичок, вчать виражати свої емоції та розуміти емоції інших. Наприклад, рольові ігри, групові дискусії, використання інтерактивних вправ.

3. Корекційна частина, її мета це робота над конкретними проблемами та особливостями розвитку кожної дитини. Методами можуть бути індивідуальні заняття, спеціалізовані вправи та ігри, наприклад, вправи на розвиток уваги, пам'яті, мовленнєвих навичок, а також вправи на регуляцію поведінки та емоцій.

4. Оціночна частина, її мета оцінити прогрес дитини, виявити зміни в її соціальних навичках, самооцінці та поведінці. Методами є повторна діагностика за допомогою тих самих методів, що й на початку програми, порівняння результатів, обговорення прогресу з батьками та вихователями.

5. Консультативна частина, її мета надати батькам та вихователям інформацію та рекомендації щодо подальшої підтримки дитини. Методи,

що використовуються для її реалізації це індивідуальні та групові консультації, семінари та майстер-класи для батьків і педагогів, інформаційні листівки та брошури, залучення батьків до спільних заходів з дітьми.

Кожен з цих пунктів виконує важливу роль у комплексній корекційній роботі з дітьми дошкільного віку. Враховуючи індивідуальність кожної дитини, програма повинна бути гнучкою та адаптованою до її конкретних потреб та особливостей.

Для вирішення поставлених завдань, ми запропонували для роботи 15 вправ та ігор, які сприятимуть підвищенню самооцінки, а також розвитку соціальної взаємодії з однолітками. Розглянемо детальніше кожен із них.

Вправа «Дерево компліментів» Кожна дитина пише комплімент або позитивний коментар на листочок паперу і прикріплює його до «дерева» (створеного на стіні або на великому аркуші паперу). Це допомагає дітям вчитися висловлювати позитивні емоції та зміцнює дружні стосунки.

Групова гра «Переплетені долоні»: Діти стають у коло та беруться за руки з двома іншими дітьми, які стоять не поруч з ними. Завдання групи - розплутати «вузол» без відпускання рук. Ця гра сприяє командній роботі та покращує взаєморозуміння.

Рольова гра «У світі професій». Діти обирають професію та імітують її діяльність (лікар, пожежник, учитель). Інші діти взаємодіють з «професіоналом», ставлять запитання або допомагають йому. Це сприяє розвитку комунікаційних навичок та самовираження.

Вправа «Міст між серцями»: Діти малюють міст, на одному боці якого зображують себе, а на іншому – іншу дитину з групи. Потім вони малюють те, що їх об'єднує або що вони могли б разом робити. Це сприяє розвитку емпатії та розуміння спільних інтересів.

Дерево почуттів: Намальоване або вирізане з паперу дерево прикріплюється до стіни. Дітям даються листочки, на яких вони можуть

намалювати або написати свої почуття. Потім ці листочки прикріплюються до дерева. Вихователь може обговорити з дітьми їхні почуття.

Мій улюблений герой: Діти отримують завдання намалювати або описати свого улюбленого героя (це може бути персонаж з книги, фільму, мультфільму). Після завершення малюнка або опису діти по черзі діляться своїми героями з групою, обговорюючи, чому вони їх обрали.

Дерево мрій: На великому аркуші паперу намалюйте силует дерева. Дайте кожній дитині вирізаний з паперу листок. Діти повинні написати на листку свою мрію або бажання і прикріпити його до дерева. Обговоріть мрії дітей, спонукаючи їх розповідати більше про свої бажання.

Скринька секретів: Поставте в кімнаті скриньку з отвором для листів. Дайте дітям аркуші паперу та кажіть їм написати або намалювати щось, що їх хвилює. Періодично виймайте листи і анонімно обговорюйте вміст з групою, намагаючись знайти спільні рішення або давати поради.

Розминка з довірою: Діти обирають собі партнера. Один партнер заплющує очі, інший веде його по кімнаті, попереджаючи про перешкоди. Важливо, щоб діти мінялися ролями, щоб кожен мав можливість покластися на іншого.

Листи до себе: Діти отримують листи та конверти. Вони пишуть лист до себе у майбутньому, діляться своїми мріями та планами. Листи можна зберегти і відкрити через певний час.

Подорож до країни почуттів: Кімната розділяється на зони, кожна з яких символізує певні почуття. Діти відвідують ці зони та виконують відповідні завдання (наприклад, малювання для зони радості). Після завершення подорожі обговорюють, що вони відчували в кожній зоні.

«Магазин інтересів»: Діти створюють магазин, де вони продають або обмінюють свої інтереси та хобі. Інші діти можуть "купувати" ці інтереси, ставлячи питання та вчаться більше про інші діти.

Капсула часу: Діти обирають предмети або пишуть записки, які мають особливе значення для них. Ці предмети кладуться в капсулу часу, яку можна відкрити через рік.

Театр тіней: На стіну кріпиться біле полотно. Діти створюють історії використовуючи свої руки та інші предмети, щоб створити тіні на полотні. Після кожної історії можна обговорити, що хотіла передати кожна дитина.

Будинок дружби: Діти разом будують будинок з картону або інших матеріалів. Кожен «кімнату» прикрашають на тему дружби та співпраці. Вихователь може обговорити з дітьми, що для них означає дружба.

Для ефективного результату не менш важливим є Додаткові заходи, семінари для батьків, щоб інформувати їх про важливість підтримки соціального розвитку дітей вдома, також співпраця з психологами: для проведення індивідуальних або групових занять з дітьми, тематичні дні, присвячені дружбі та взаєморозумінню, проекти на тему дружби, тощо.

Організація корекційної роботи з дітьми дошкільного віку для підвищення їх соціометричного статусу в групі однолітків вимагає комплексного підходу, який включає розвиток соціальних навичок, підвищення самооцінки, корекцію емоційних та поведінкових реакцій та розвиток комунікативних навичок. Через ігрові методи, групові вправи та індивідуальні підходи до кожної дитини, можна значно поліпшити їх здатність адаптуватися у соціальному середовищі, встановлювати позитивні взаємини з однолітками та відчувати себе частиною групи. Важливою складовою є також співпраця з батьками та забезпечення підтримуючого середовища як вдома, так і в освітньому закладі. Це сприяє всебічному гармонійному розвитку дитини та її соціальній адаптації.

ВИСНОВКИ

Дослідження соціометричного статусу дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їхньої адаптації до групи ровесників. Розуміння соціальних взаємин у групах дітей дошкільного віку дозволяє виявити ключові аспекти їхнього взаємодії та соціального розвитку, що, у свою чергу, може сприяти підвищенню ефективності педагогічної та корекційної роботи.

У психолого-педагогічній літературі поняття «група» має важливе значення, оскільки воно стосується процесів соціалізації та розвитку дитини. Група визначається як сукупність індивідів, що взаємодіють один з одним, мають спільні цілі, інтереси, норми та очікування. У контексті дошкільного віку група відіграє ключову роль у формуванні перших соціальних зв'язків дитини, набутті навичок взаємодії та комунікації.

Група створює середовище, де діти навчаються співпрацювати, ділитися, висловлювати свої думки та почуття, а також розуміти та приймати інших. Це сприяє розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, толерантність, вміння працювати в команді, а також вирішувати конфлікти. Група також впливає на формування особистості дитини, на її самосприйняття та самооцінку.

У групі дитина вчиться розуміти соціальні ролі та статуси, навчається дотримуватися групових норм та правил. Це допомагає дітям адаптуватися до соціальних умов, знаходити спільну мову з однолітками та формувати стійкі дружні відносини. Взаємодія в групі також сприяє розвитку мовлення та когнітивних навичок, оскільки діти обмінюються інформацією, досвідом, вирішують різноманітні завдання.

Таким чином, група в дошкільному віці відіграє вирішальну роль у соціалізації дитини, підготовці її до шкільного життя та формуванні необхідних соціальних та освітніх компетенцій.

Соціометрія являє собою метод, розроблений для вивчення та аналізу соціальних взаємин та структур в групах. Цей метод широко застосовується в психології та педагогіці, особливо при роботі з дітьми дошкільного віку, з метою визначення ступеня їхньої інтеграції у групі однолітків. Соціометрія зосереджується на оцінці взаємних симпатій, антипатій та індіферентності між членами групи. Вона дозволяє визначити, кого дитина вважає своїм другом, з ким вона хоче спілкуватися, грати чи працювати разом. Це також включає виявлення тих, кого дитина уникає або з ким не хоче мати справу. Структура методу соціометрії включає у себе: соціометричні опитування: використовуються для збору інформації про вибір та відносини між членами групи. Діти запрошуються вказати, з ким із групи вони б хотіли виконувати різні види діяльності; Аналіз даних: зібрана інформація аналізується з метою виявлення соціальних патернів у групі, включаючи визначення популярних (лідерів), ізольованих, відкинутих та інших категорій членів групи; Соціограми: графічне зображення соціальних зв'язків у групі, що допомагає візуалізувати взаємини між дітьми.

Застосування соціометрії дає можливість педагогам та психологам глибше зрозуміти соціальну динаміку в групі, виявити дітей, які можуть відчувати соціальне відчуження або мати проблеми з адаптацією. Це, в свою чергу, дозволяє розробляти та впроваджувати цілеспрямовані корекційні програми, спрямовані на підтримку та інтеграцію таких дітей в соціальне середовище групи. Розуміння соціометричного статусу допомагає формувати більш гармонійну та збалансовану соціальну атмосферу, знижує ризик соціального відторгнення та покращує загальний клімат у групі.

Соціометричний статус дітей дошкільного віку у групах ровесників має значний вплив на їхню адаптацію та соціальний розвиток. Цей статус відображає, наскільки дитина прийнята в групі, яким чином вона взаємодіє з іншими дітьми, та які відносини вона формує зі своїми однолітками.

Діти з високим соціометричним статусом, як правило, мають більш позитивні взаємини з однолітками, кращу самооцінку та менш схильні до проблем з поведінкою. Навпаки, діти, що стикаються з відторгненням або ізоляцією, можуть мати нижчу самооцінку, відчувати тривогу, депресію та мати труднощі з соціальною адаптацією. Соціальні взаємини в групі ровесників є важливим фактором для розвитку соціальних навичок. Діти з позитивним соціометричним статусом зазвичай краще адаптуються до соціальних вимог, мають більш розвинені комунікативні навички та здатність до співпраці. Ті, хто стикаються з соціальними труднощами, можуть відчувати перешкоди у навчанні та соціалізації. Для того, щоб допомогти дітям із низьким соціометричним статусом адаптуватися та покращити їхні взаємини з однолітками, важливо проводити цілеспрямовані інтервенції. Це може включати розвиток навичок соціальної взаємодії, навчання методам вирішення конфліктів, роботу над підвищенням самооцінки та підтримку з боку дорослих.

Враховуючи важливість соціометричного статусу для загального благополуччя та розвитку дитини, педагоги та батьки повинні бути уважними до соціальних відносин дітей у групах та активно сприяти створенню підтримуючого, позитивного середовища для всіх членів групи.

За результатами проведеного експериментального дослідження у дитячому садку можна зробити такі висновки:

Виявлено, що у групі 9,4% дітей (3 дитини) мають статус зірок, 53,1% (17 дітей) - бажаних, 25% (8 дітей) - ігнорованих та 12,5% (4 дитини) - ізольованих. Ці дані свідчать про високий рівень гармонійності взаємовідносин у групі, оскільки більшість дітей (62,5%) мають сприятливі соціометричні статуси.

В ході дослідження встановлено, що 24,9% дітей мають високий рівень готовності до співпраці, 43,8% - середній рівень, і 31,3% - низький рівень.

Це свідчить про те, що більшість дітей у групі мають позитивне ставлення до співпраці з однолітками.

За результатами методики «Сходинки», 15,6% дітей мають завищену самооцінку, 37,5% - адекватну, 18,8% - занижену, 12,5% - низьку, і ще 15,6% - сильно занижену самооцінку.

Встановлено, що діти з високим соціометричним статусом (зірки та бажані) мають тенденцію до вищої або адекватної самооцінки. Це може бути пов'язано з тим, що такий статус забезпечує позитивне відчуття себе у групі та визнання з боку однолітків. Навпаки, діти зі статусом ігноровані та ізольовані частіше мають низьку або занижену самооцінку, що вказує на потенційні труднощі в адаптації та взаємодії з однолітками.

Діти з позитивним соціометричним статусом мають кращу адаптацію в групі, що відображається у їхній здатності до співпраці, високій самооцінці та позитивному сприйнятті з боку однолітків. Тоді як діти з негативним соціометричним статусом можуть зіткнутися з труднощами у взаємодії з іншими членами групи, що може негативно вплинути на їхню самооцінку та загальну адаптацію в групі.

Таким чином, результати дослідження підтверджують важливість сприятливого соціометричного статусу для позитивної адаптації дітей у групі та формування адекватної самооцінки. Водночас, вони вказують на необхідність спеціальної підтримки та корекційних заходів для дітей з низьким соціометричним статусом, щоб підтримувати їхню адаптацію та психологічний розвиток.

Нами була розроблена та впроваджена корекційна програма, яка складалася із серії вправ та ігор для дітей дошкільного віку і спрямована на підвищення їхнього соціометричного статусу та поліпшення адаптації до групи однолітків, вимагає комплексного підходу, який включає розвиток комунікативних та соціальних навичок, підвищення самооцінки, а також корекцію емоційних та поведінкових реакцій. Важливо створити

підтримуюче та безпечне середовище, яке сприяє розвитку позитивних взаємовідносин між дітьми. Використання ігрових методів, групових вправ, індивідуальних підходів, а також співпраця з батьками та психологами, сприяють ефективній адаптації дітей у соціальному середовищі та розвитку їх впевненості, самостійності та здатності встановлювати позитивні взаємини з однолітками. Враховуючи індивідуальність кожної дитини, програма повинна бути гнучкою та адаптованою до її конкретних потреб та особливостей. Це сприяє всебічному гармонійному розвитку дитини та її успішній соціальній інтеграції в групі однолітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

71. Артемова, Л. В. (2010). Реалії та перспективи розвитку дошкільної освіти України в контексті ключових позицій Болонської декларації. Вісник Глухівського держ. нац. пед. ун-ту ім. О. Довженка. Вип. 16. 10–14. 8.

Артемова, Л. В. (2004). Соціалізація дитини в родині. Дошкільне виховання. № 3. 3–5.

72. Балл Г. Внутрішня свобода особи і особистісна надійність у контексті гуманізації освіти. Практична психологія та соціальна робота. 2018. № 9. С. 1-8.

73. Баришполь С.В. Посібник практичного психолога: психодіагностика, тестування, розробки уроків психічного розвитку. Х.: Основа, 2009. 265с.

74. Бех І. Д. Виховання особистості: [у 2 кн.] / кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех / [ред. О. І. Цибульська]. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.

75. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. / І. Д. Бех. – К.: «Академвидав», 2009. – 248 с.

76. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д. Бех– К.: ІЗМН, 1998. – 240 с.

77. Битянова М. Як виміряти відносини в класі: Соціометричний метод в шкільній практиці / М. Битянова. – М.: ТОВ «Чисті ставки», 2005. – 32 с.

78. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика. Запоріжжя: Просвіта, 2008. 230 с.

79. Бойко Н.В. «Розвиток соціальних умінь дошкільників: теорія та методика навчання», 2016. Київ: Видавничий дім «Слово».

80. Веленко А.Г. Як зрозуміти дитину: нотатки психолога.. К.: Шкільний світ, 2011. 104с.

81. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. – Х. : Мадрид, 2015. – 220 с.

82. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін 2-ге вид. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.

83. Вовчик-Блактитна О. О. Дитина у контексті сучасних соціокультурних тенденцій виховання / / Практична психологія та соціальна робота. – № 9. – 2008. – С. 1–5.

84. Вчимо дітей спілкуватися. Упоряд. Л.В. Шелестова, Н.В. Чиренко, Н.В. Черняєва. К.: Шкільний світ, 2011. 128с.

85. Галян І.М. Психодіагностика. Навч. посіб.. К.: Академвидав, 2009. 464с.

86. Гребенюк О.М. «Психологія дошкільної освіти» Навч. посібник. 2003. Київ: Літера ЛТД.

87. М. П. Гундьобін "Періоди розвитку дитини", стаття. Київ, 2017. URL: http://dnz35.edu.kh.ua/storinka_praktichnogo_psihologa/periodizaciya_rozvitku_ditini/

88. Гладка М. Ситуація успіху як умова соціалізації дитини. Управління освітою. 2013. № 19. С.6–11

89. Гурковська Т. Вперше до дитсадка. Дошкільне виховання. 2001. № 11–12. С.3–4

90. Доманюк О.М. Вплив сім'ї на процес соціалізації дітей дошкільного віку. Наукові записки. 2011. Вип. 1. С.115–118.

91. Дошкільна педагогічна психологія. – Київ: Вища школа, 2007

92. Дуткевич Т. Дитяча психологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

93. Дуткевич Т.В. Дитяча розвивально-корекційна психологія. Модульний навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 304с.

94. Захарова Н.М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору: монографія. Донецьк: Ноулідж, 2010. 218 с.

95. Захарова Н. Адаптація дітей до дитсадка : семінари для педагогів та батьків. Дошкільне виховання. 2006; 4: 8–13.

96. Захарова Н.М. Ігрові техніки на допомогу в адаптації. Палітра педагога. 2004; 4:11-13.

97. Зданевич Л. В. Методологічні основи дослідження концепцій адаптації та дезадаптації дітей дошкільного віку. Дошкільна освіта. 2013; 4: 56-63.

98. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 256 с.

99. Клименко.В.В. Можливості психіки шестиліток. Психологічна допомога батькам / В.В.Клименко. - К.:Шкільний світ, 2002. - С.68-92.

100. Коваль І.М. «Психологія дитини дошкільного віку» Навч. посібник. Львів: Видавництво «Світ», 2010.

101. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. пр. – К. – Житомир: Волинь, 2003. – Кн. 1. – С.29-41.

102. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника // Дошк. виховання. – 1999. – № 10. – С. 3-5.

103. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини // Дошк. виховання. – 1999. – № 5. – С. 3-6.

104. Косенко Ю. М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка. Суми: Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. № 8. С. 184–191.

105. Костиця Л.М. Дитина в кризовому соціумі. К.: Шкільний світ, 2016. 136с

106. Кравчук Л. Особливості шкільної адаптації першокласників. Сучасна школа України. 2013. № 9 (261). С.4–17.

107. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. – Частина перша. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. – 320с.
108. Кулачківська С., Подолян Л. Навіщо дошкільнятці перехідний вік // Дошкільне виховання. – 2001. – № 5.
109. Кулачківська С. Подолян Л. Сучасні психологічні вимоги до дитячого садка // Дошкільне виховання. – 2000. – № 1.
110. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років у різних умовах життєдіяльності: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08. – Луганськ, 2004. 44. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. – К.: Віра Інсайт, 2000.
111. Куценко М.О. Особливості самооцінки та соціометричного статусу молодших школярів URL:ekskur.kspu.edu/bitstream/handle/
112. Ладивір С. О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник / С. О. Ладивір. – Житомир : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Житомирський обласний інститут післядипломної пед. освіти, 2003. – 175 с.
113. Маценко Ж. Незабаром у дитячий садок: Особливості психологопедагогічного підходу до дітей, що вступають до дошкільного закладу. Психолог. 2003.
114. Мацко Л. А., Прищак М. Д. Основи психології та педагогіки [Текст] : навч. посібн. / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 158 с.
115. Науменко О. М. Адаптація малюків до умов дошкільного закладу. Психологічна газета. 2010;13:3-5.
116. Науменко Т. І. В дитячий садок прийшли новенькі (Соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку). Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2002; 72 с.

117. Носко І.В. Школяр – перший соціальний статус
URL:medbib.inua/skolnsperviy-sotsialni/ status39449htm

118. Організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей 5-7 років // Вісн. Київського міжнар. ун-ту. Серія: Пед. науки. Психол. науки. – Вип. 2. – К.: Правові джерела, 2002.

119. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку / За ред. Т. О. Пироженко: В 2 ч. – К.: Копіювальний салон «SIGNATURE», 2002.

120. Павелків Р, Цигипало О. Дитяча психологія: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2011. 373 с.

121. Педагогічний словник /За ред. Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001.

122. Погодіна М. Я. Я тепер – школяр! Проходження процесу соціалізації дитини на початку навчання в школі. Розкажіть онуку. 2010. № 4. С.32–34

123. Психологічна діагностика і корекція особистості важковиховуваних дітей і підлітків: навч. посіб. / за ред. О.Г.Антонова-Турченко. Київ: ІЗМН, 2005. 245 с.

124. Розвиток особистості в різних умовах соціалізації. Колективна монографія. К.: ВД Слово, 2016. 472с.

125. Самооцінка учня. Упоряд. С. Максименко, Н. Шевченко, О. Главник, 2004. 112с.

126. Соціологія: підручник / За заг. ред. В.П.Андрущенка. Київ, Харків: Єдинорог, 2001. 435 с.

127. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. – К. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 280 с.

128. Соціологія: підручник / За заг. ред. В.П.Андрущенка. Київ, Харків: Єдинорог, 2001. 435 с.

129. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. – К. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 280 с.

130. Стадненко Н.М. Психологічна готовність до навчання дітей шестилітнього віку (Методика діагностики та корекційно-розвиткові заняття): посібник / Н.М.Стадненко, Г.Д. Іляшенко, А.Т.Обухівська. – Кам'янецьк-Подільський, 2006. – 52 с.

131. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / [Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, О. О. Вовчик-Блакитна та ін.]; за ред. Т. О. Піроженко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 236 с.

132. Теплюк С. Посмішка малюка в період адаптації. Дошкільне виховання. 2006; 3: 29-35; 4:46-51.

133. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика. Підручник. К.: ВД Слово, 2013. 608с

134. Формуємо у дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О. Л., Луценко В. О., Нечай С. П., Плохій З. П., Сидельникова О. Д., Старченко В. А., Терещенко О. П., Шелестова Л. В., Якименко Л. Ю. – К.: «Імекс-ЛТД», 2013. – 260 с.

135. Цвіток, В. «Розвиток соціальної компетентності дошкільників», семінар, Глеюватський ЗДО «Веселка» URL: <https://naurok.com.ua/seminar-praktikum-dlya-vihovatelivrozvitok-socialno-kompetentnosti-doshkilnikiv-344221.html>

136. Шаталова О.В. Адаптація дітей раннього віку до умов дитячого навчального закладу. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. № 14. С.326–329

137. Шугурова Т. Л. Соціалізація та адаптація особистості в умовах сучасного суспільства [Текст] / Т. Л. Шугурова; за ред. Н. Є. Завацької //

Психологія культурно-дозвіллевої діяльності як чинника соціалізації особистості: монографія. – Луганськ : Ноулідж, 2014. – С. 6–13.

138. Ясінська Х. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ДНЗ. Психолог дошкілля. 2007. №4 (21). С.5–7

139. Lesiv, A. (2012). «Constructivist Pedagogy: A Paradigm for Teaching and Learning». *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 12(1).

URL:<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/josotl/issue/view/177>

140. Linham, K., & Greenberg, M. (2010). «Building social competence: From practice to theory». *Journal of Early Childhood Teacher Education*. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/ujec20/31/3?nav=toCList>

ДОДАТКИ

Додаток А

«Соціометрія» Дж.Морено

(є найбільш доцільним методом дослідження міжособистісних і міжгрупових відносин)

ІНСТРУКЦІЯ: «Діти, я хочу розсадити Вас, враховуючи Ваші побажання. Для цього напишіть на листках спочатку прізвище того учня, з ким би Ви хотіли сидіти в першу чергу, потім прізвище того, з ким би Ви хотіли сидіти разом, якщо з першим не вийде, потім прізвище того однокласника, з ким би Ви хотіли сидіти, якщо не вдасться посадити Вас ні з першим, ні з другим. Листки обов'язково підпишіть».

Примітка: Інструкцію можна видозмінювати в залежності від індивідуальних особливостей піддослідних. За одержаними результатами опитування будується соціоматриця. По вертикалі записують прізвища всіх членів групи, які брали участь в дослідженні, по горизонталі - тільки їхні номери. Вибори позначають хрестиком на перетині відповідного рядка з прізвищем того, хто вибирає, і стовпчика з номером вибраного. Взаємні вибори позначають в таблиці кружечком (хрестик в кружечку).

Аналіз результатів

На основі даних соціоматриці по кожному стовпчику підраховують кількість отриманих кожним членом групи виборів, а також кількість взаємних виборів.

На основі даних соціоматриці будується соціограма — карта соціометричних виборів, яка складається із чотирьох концентричних кіл. В першому колі (внутрішньому) наносять символічні позначення піддослідних, які отримали найбільшу кількість виборів (особи жіночої статі позначаються кружечком, чоловічої — трикутником); у другому — які

отримали половину і більше половини від найбільшої кількості виборів; у третьому — які отримали менше половини від максимальної к і кількості виборів; у четвертому — які не отримали жодного вибору.

Примітка: Розміри соціограми в діаметрі повинні бути не менші листка із учнівського зошита.

Досліджувані, які потрапили до першого (лідери) та другого (ті, кому надають перевагу) кола, займають сприятливе положення в колективі; в третьому (прийняті) і, особливо, в четвертому (ізолювані) колах - несприятливе.

На основі даних соціометричного дослідження можна визначити такі діагностичні показники:

1. РСВ - рівень сприятливих взаємин, який визначається на основі соціограми:

високий, якщо в I і II статусних категоріях піддослідних більше, ніж у III та IV, тобто, якщо в групі більшість її членів знаходяться у сприятливому положенні;

середній рівень фіксують тоді, коли у I-II і III-IV категоріях кількість піддослідних приблизно однакова;

низький РСВ відмічається при переважанні в групі піддослідних із низьким статусом (III-IV категорій).

2. КВ — коефіцієнт взаємності чи «Індекс групової згуртованості» визначається за такою формулою:

$$КВ = R1/R100\%, K$$

Де R1 — кількість взаємних виборів, R - загальна кількість виборів.

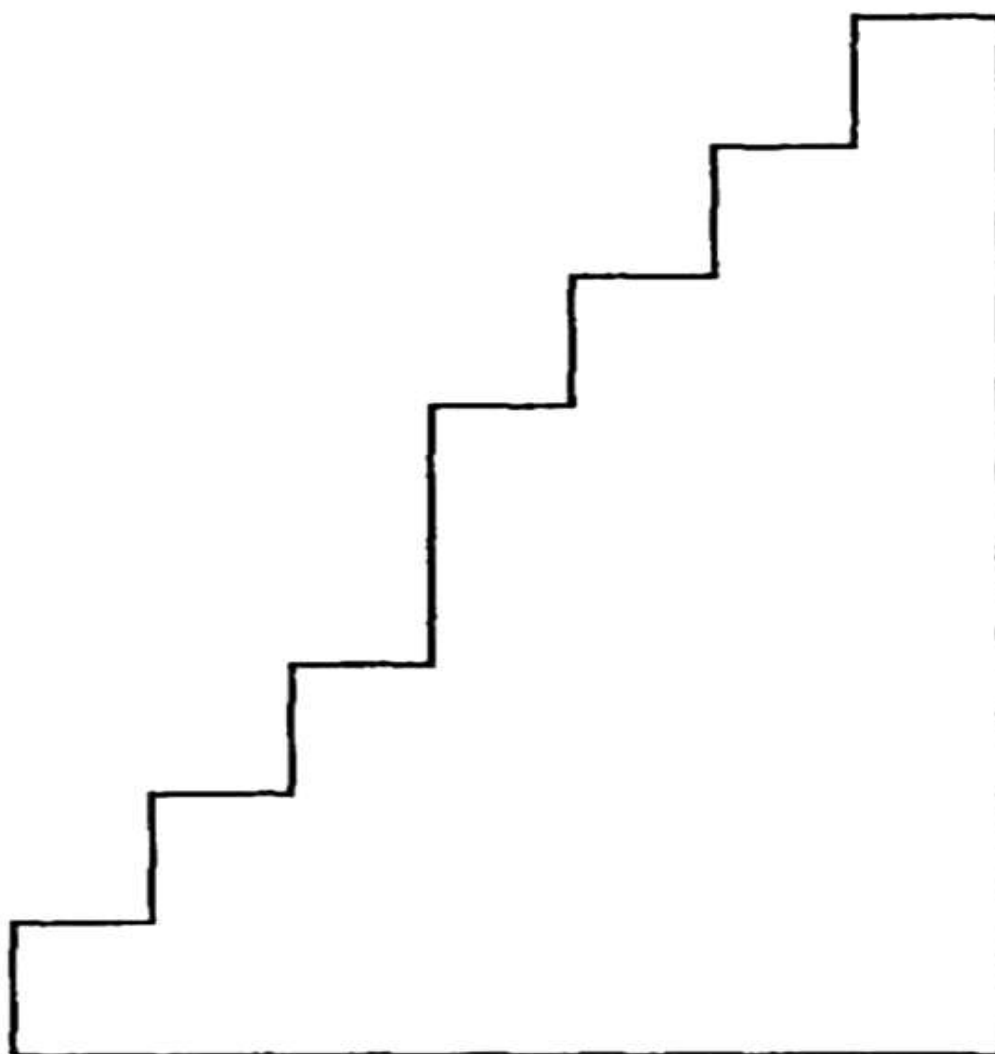
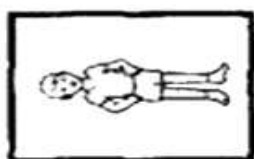
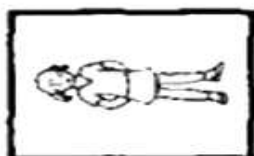
3. П - індекс ізоляції визначається за формулою:

$$П = 1/n$$

Де I - кількість ізолюваних в класі, n — загальна кількість дітей в групі.

Додаток Б

Методика «Сходи́нки» (старша група)

Мета: вивчення динаміки самооцінки. Застосовується як у дошкільному віці, так і в молодшому шкільному.

Хід виконання: дитині показують намальовану на папері драбинку з 7 сходинками.

Середня сходинка має форму майданчика і пояснюють завдання: «На трьох

нижніх сходинках знаходяться погані діти (чим нижче, тим гірші), на майданчику - не погані і не гарні, а на трьох верхніх сходинках - гарні діти (чим вище, тим кращі).» Кожна сходинка має, тим самим, певну змістову характеристику.

Дитина повинна поставити себе на одну зі сходинок і обґрунтувати свій вибір.

Інструкція для дитини

Психолог говорить: «Якщо всіх дітей розставити на цих сходинках, то на трьох верхніх сходинках опиняться хороші діти: розумні, добрі, сильні, слухняні – чим вище, тим краще. Так на сходинці 1 знаходяться просто гарні діти, на сходинці 2 - дуже гарні, на сходинці 3 - найкращі. Ти знаєш, що є дуже гарні діти, є погані, є середні. Ось на цій драбинці (показується листок паперу з намальованою драбинкою) середні діти знаходяться посередині, ось на цьому майданчику (показати майданчик). Ці діти не погані, і не гарні, а середні.

А на трьох нижніх сходинках знаходяться погані діти – чим нижче, тим гірші.

Знизу від майданчика знаходяться погані діти, на 2 сходинці знизу - дуже погані, на 3 знизу - найгірші. Зрозумів? Давай повторимо (повторюється з дитиною розташування сходинок). А тепер постав себе на ту сходинку, яку ти, на твою думку, займаєш. Покажи, куди б ти поставив себе, на яку сходинку?». Щоб легше було виконувати завдання можна

помістити на ту чи іншу сходинку картинку із зображенням хлопчика чи дівчинки. Чому ти поставив себе на цю сходинку?».

Оцінювання результатів

Оцінка здійснюється за 7- бальною шкалою, де перша сходинка (найнижча)

відповідає балу 1, середня сходинка (майданчик) відповідає балу 4, верхня сходинка відповідає балу 7. Таким чином, дитина може одержати від 1 до 7 балів.

Обговорення результатів

Для дітей, які вступають у перший клас, характерна наявність високої позитивної самооцінки. У нормі дитина повинна ставити себе не нижче, ніж на 2 сходинку зверху, тобто нормою є самооцінка в 6 балів. 7 чи 5 балів не є відхиленнями від норми, а свідчать про дуже гарні чи просто добрі стосунки до дитини в сім'ї й у дошкільному закладі.

Самооцінка від 1 до 3 балів, тобто віднесення дитиною себе до «поганих» дітей, є важливою ознакою неблагополучного соціального розвитку і, в першу чергу, є показником несприятливого досвіду соціальних взаємодій. Швидше за все, негативна самооцінка пов'язана з неблагополучними сімейними відносинами чи негативним ставленням батьків до самої дитини або пов'язана з несприятливим досвідом спілкування дитини в дошкільному закладі. Необхідно з'ясування конкретні причини негативної самооцінки, тому що на цій підставі можна прогнозувати успішність включення дитини в колектив класу і будувати програму корекції образу «Я» дитини.

